

„Gondolatok a könyvtárban”

•

„Thoughts in the library”

Budapest · 1992

„Gondolatok a könyvtárban”

•

„Thoughts in the library”

**A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRÁNAK KÖZLEMÉNYEI**

**PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE**

30 (105)

ÚJ SOROZAT

SOROZATSZERKESZTŐ:

**FEKETE GÉZÁNÉ és
VEKERDI LÁSZLÓ**

„Gondolatok a könyvtárban”

•

„Thoughts in the library”

Budapest · 1992

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

Library of the Hungarian Academy of Sciences

Szerkesztette:

Domsa Károlyné
Fekete Gézné
Kovács Mária

ISSN 0133–8862

ISBN 963 7302 82 4

„*Thoughts in the library*” – title of the poem by the Hungarian poet Mihály Vörösmarty (1800–1855), written for the occasion of the opening of the Library of the Hungarian Academy of Sciences in 1844.

TARTALOM – CONTENTS

Curriculum vitae	9
Rózsa György szakirodalmi munkássága 1959-1991	
Válogatott bibliográfia – (György Rózsa's literary work between 1959-1991. A selected bibliography)	13
<i>Rózsa György: An academic library as an integrated information centre: the Library of the Hungarian Academy of Sciences (Library of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest)</i>	29

KÖNYVTÁR ÉS HAGYOMÁNY LIBRARY AND TRADITION

<i>F. Csanak Dóra: Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának kialakulása 1826-1865 – (The development of the Department of Manuscripts of the Library of the Hungarian Academy of Sciences 1826-1865) (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest)</i>	41
<i>Fekete Gézané: Az MTA Könyvtára kiadói tevékenységének utóbbi tíz éve (1980-1991) – (Publishing activities of the HAS Library during the last decade 1980-1991) (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest)</i>	55
<i>Kabdebo, Thomas: The Library of Libraries (St. Patrick's College, Library, Maynooth, Ireland)</i>	73
<i>„Gondolatok a könyvtárban”</i>	3

<i>Kónya Sándor: Az akadémiai alapszabályok és a Könyvtár –</i> (The academic constitution and the Library) (Magyar Tudományos Akadémia Titkársága, Budapest)	77
<i>Rozsonдай Marianne: Könyvkötéskutatás az MTA Könyvtárában –</i> (Bookbinding research in the Library of the Hungarian Academy of Sciences) (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest)	85
<i>Sed-Rajna, Gabrielle: The Ulm mahzor (ms. A 383) of the Hungarian Academy of Sciences and its missing Haggadah</i> (Centre National de la Recherche Scientifique, Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, Paris)	91
<i>Strempel, Gabriel: Romanian typography for Georgia</i> (Library of the Romanian Academy, Bucharest)	96
<i>Zahradil, Jiří: The history of the Main Library–Science Information Center of the Czechoslovak Academy of Sciences and its co-operation with the Library of the Hungarian Academy of Sciences</i> (Main Library–Science Information Center of the Czechoslovak Academy of Sciences, Prague)	103

KÖNYVTÁR ÉS KORSZERŰSÉG

LIBRARY AND MODERNITY

<i>Braun Tibor, Schubert András, Zsindely Sándor: Keeping the gates of science journals. A quantitative view</i> (Information Science and Scientometric Research Unit, Library of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest)	117
<i>Estivals, Robert: Bibliométrie, bibliologie, histoire, sociologie et prévision intellectuelles</i> (Société de Bibliologie et de Schématisation, Paris)	124
<i>Fine, Sara: Libraries and technology in our changing world: the human factor</i> (University of Pittsburgh, School of Library and Information Science, Pittsburgh)	134
<i>Häkli, Esko: Experiences from the development of library automation in Finnish research libraries</i> (Helsinki University Library, Helsinki)	141

<i>Kiuzadjan, Liparit</i> : Comparative research in Europe: the Vienna Centre's experience and prospects for the future (European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences, Vienna)	150
<i>Line, Maurice B.</i> : Access to the literature of the social sciences: where do we stand and where can we go? (Alexandria. The Journal of National and International Library and Information Issues, London)	167
<i>Marks, Arnaud F.</i> : Social science research and information needs in Europe (Social Science Information and Documentation Centre, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam)	172
<i>Marton János</i> : Tudósok tudása: természettudományi információellátás Magyarországon – (Current awareness of scientists: information services in the natural sciences in Hungary) (Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Biológiai Központja, Szeged)	181
<i>Meyriat, Jean</i> : International co-operation in social science information and documentation (International Committee for Social Science Information and Documentation, Paris)	188

**KÖSZÖNTJÜK RÓZSA GYÖRGYÖT
70. SZÜLETÉSNAPJA ALKALMÁBÓL**

**GREETING GYÖRGY RÓZSA
ON HIS 70TH BIRTHDAY**

Curriculum vitae

Rózsa György okleveles könyvtáros, a közgazdaságtudomány/informatika doktora, az MTA Könyvtára főigazgatója 1922. október 13-án született Nagyváradon. Tanulmányait Nagyváradon, Bukarestben és Budapesten végezte. Pályája kezdetén 1946-1950 között külügyi munkakörben dolgozott, majd 1951-től kényszerű pályamódosítással könyvtári területen folytatta tevékenységét. 1954 óta működik az Akadémián, 1960-ban került az MTA Könyvtárának az élére. 1963-ban a társadalomtudományi kutatás tájékoztatási problémái témakörében elnyerte a közgazdaságtudomány kandidátusa címet. 1969-1975 között, megszakítva budapesti könyvtárvezetői működését, a genfi ENSZ Könyvtár igazgatói posztját töltötte be. 1977-ben az Akadémiától főigazgatói kinevezést nyert. Az „Információ: az igényektől a szükségletekig. Nemzeti adottságok és nemzetközi együttműködés a tudományos információgazdálkodásban” címmel 1988-ban nyújtotta be disszertációját és szerezte meg a közgazdaságtudomány/informatika akadémiai doktori fokozatát. 1988-tól az ELTE BTK c. egyetemi tanára.

Szakmai életpályáját a könyvtárvezetői, szervező munkájának a tudományos tevékenységgel való összefonódása jellemzi. Vezetése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az Akadémiai Könyvtár ma Magyarország egyik legjelentősebb információs bázisa. A dokumentációs munka kifejlesztésével, a könyvtári feldolgozó munka korszerűsítésével, a modern információellátás megteremtésével, az informatikai apparátus létrehozásával, a nemzetközi kapcsolatok kiszélesítésével megalapozta a szolgáltatás központú intézmény korszerű működési feltételeit. Az Akadémia támogatása mellett töretlen optimizmussal harcolt a Könyvtár régóta húzódoó elhelyezési gondjainak megoldásán. Irányította és szervezte az Akadémia egykori bérházának könyvtáráépületté való átépítését. A közel 10 évi előkészítő és a 4 évig tartó kivitelező munka után vezetése mellett került sor az új önálló könyvtáráépület megvalósulására. Az 1988. november 3-án felavatott új otthon a Könyvtár további fejlődésének lehetőségét teremtette meg.

Rózsa György pályaképében a vezetői, szervezői aktivitásához szervesen kapcsolódik tudományos tevékenysége. Kutatómunkájának középpontjában a szakirodalmi informatika elmélete és módszertana áll, hangsúllyal a témakör társadalomtudományi, közgazdasági, kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolataira. Ebben az interdiszciplináris témában magyar és idegen nyelven több száz publikációja jelent meg, melynek sokszínűségét az e kötetben található válogatott bibliográfia illusztrálja.

Az MTA illetőleg különböző nemzetközi szervezetek képviselőjeként számos nemzetközi értekezleten, konferencián vesz részt, tart előadást, szakértői felkéréseknek tesz eleget. Vezető tisztséget tölt be az European Cooperation in Social Science Information and Documentation (ECSSID), az Association Internationale de Bibliologie (AIB) szervezetekben és közreműködik számos nemzetközi szakmai egyesülés munkájában, szakfolyóiratok szerkesztésében. Hazai viszonylatban tagja az MTA Könyvtári Bizottságának, továbbá társadalomtudományi és információs fórumoknak, melyeknek keretében a magyarországi információpolitikai törekvéseket képviseli és ezzel összefüggésben a korszerű információtechnológia bevezetésén és rendszerbe szerveződésén munkálkodik. Legújabb felkérés alapján az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program Alkalmazói Tanácsának elnökségi tagja.

Rózsa György kutatói és tudományszervezői munkájának elismeréseként 4 állami és 2 szakmai kitüntetésben részesült, az utóbbiak közül egyik a Nemzetközi Levéltári Tanács évente egy főnek megszavazott díszérméje 1977-ben a genfi ENSZ könyvtári működéséért, a másik az 1981-ben elnyert Szabó Ervin emlékérem.

Curriculum vitae

György Rózsa, chartered librarian, Doctor of Economics (Informatics), Director General of the Library of the Hungarian Academy of Sciences, was born in Nagyvárad on the 13th October 1922. He studied at Nagyvárad, Bukarest and Budapest, and worked, between 1946-1950, at the beginning of his career, in the foreign service. From 1951, obliged to adopt a different course for his career, he continued to work in the library field. He worked at the Academy from 1954 and in 1960 became head of the library. In 1963 he qualified for a candidate's degree on Economic Science, on information problems in social science research. Between 1969 and 1975, interrupting his work as librarian in chief in Budapest, he filled the post of director at the United Nations Library in Geneva. In 1977 he was appointed by the Academy as Director General of the Library. In 1988, by submitting his dissertation on „Information: from claims to needs: National aptitudes for international co-operation in scientific information economy”, he obtained his academic doctor's degree in Economic Science (Informatics). He is honorary professor of the Eötvös Loránd University at Budapest.

His professional career is characterized by intertwining library management and organization with scientific work. His leadership has greatly contributed to the Library of the Academy becoming one of the most important information bases in Hungary today. With the development of documentation, the modernization of library processing and cataloguing work, the setting up of a modern information service, the establishment of an apparatus in informatics and the widening of international relations, he laid the foundations of contemporary conditions for the operation of an information-centred institution.

With the support of the Academy, he fought with unbroken optimism for the long overdue new accommodation of the Library. He directed and organized the conversion of the one-time lodging-house of the Academy into a library building. Final realization of the planned new independent library building was achieved after nearly 10 years of preparation and 4 years of constructing work. The new

home, formally opened on the 3rd November 1988, provided the opportunity for further development of the library.

Scientific activities in the career of György Rózsa are an integral part of his managerial, organizing work. Theory and methodology of informatics of special literature occupies the centre of his research work, with emphasis on the subject's social scientific, economic, research organizational and international connections. On this interdisciplinary theme he published several hundred papers in both Hungarian and foreign languages, its wide variety illustrated by the selective bibliography found in this volume.

As a representative of the Hungarian Academy of Sciences and/or various international organizations, he participates in a number of international meetings and conferences. He delivers lectures and complies with requests for expert's advice. He holds principal office at the European Cooperation in Social Science Information and Documentation (ECSSID); at the Association Internationale de Bibliologie (AIB), and cooperates in the work of numerous international associations and in the editing of professional journals. At home, he is a member of the HAS (Hungarian Academy of Sciences) Library Committee, furthermore of social scientific and information forums, where he represents Hungarian endeavours in information policies, and in connection with these, he works on the introduction of modern information technologies and their systematic organization. At the most recent request he became a member of the Presidium of the Council of the Information Infrastructure Development Programme.

In appreciation of his work in research and scientific management, György Rózsa was presented with 4 state and 2 professional awards. One of the latter was the Special Medal of the International Council of Archives in 1977 (awarded annually to one person) for his work at the United Nations Library in Geneva, and the other in 1981, the Hungarian „Szabó Ervin” Memorial Medal.

**Rózsa György szakirodalmi munkássága
1959-1991
Válogatott bibliográfia**

**György Rózsa's literary work
between 1959-1991
A selected bibliography**

***Monográfiák, szakértői előterjesztések –
Monographies, expert's reports***

A közgazdasági kutatás forrásai és segédletei. Tájékoztatósi bibliográfiai kézikönyv. Bp. 1959. Közgazd. és Jogi K. 283 p.

A társadalomtudományi kutatás tájékoztatósi problémái, különös tekintettel a tudományszervezésre és a közgazdaságtudományra. Kand. dissz. Opponensek: Szalai Sándor és Nyilas József. Bp. 1963. TMB. 166 p.

A társadalomtudományi kutatás és a tudományszervezési tájékoztatás problémái. Bp. 1965. Akad. K. 174 p.

A népgazdasági információs rendszer és a társadalmilag szükséges szakirodalmi tájékoztatás. (Társszerző: Szalai Sándor). Elemző tanulmány. Bp. 1966. OMFB-DÁB. 37 p. Soksz.

Some considerations of the role of scientific libraries in the age of the scientific and technical revolution. An essay and approach to the problem. Bp. 1970. MTAK. 25 p. (MTA Könyvtárának Közleményei. 50.)

Information et culture par rapport aux bibliothèques internationales. Séminaire sur la documentation des organismes des Nations Unies, Genève, 1-5 novembre 1971. Document de travail No.2. UNITAR/EUR 3/2. Soksz.

Tudományos tájékoztatás és társadalom. Bp. 1972. Akad. K. 155 p. (Tudományszervezési Füzetek)

Scientific information and society. The Hague – Paris, 1973. Mouton. VIII, 159 p.

Ismertetések:

- B.C. Vickery – Journal of Documentation, 30. 1974. 1. 112. p.
- D. Abd-el-Kader – UNESCO Bulletin for Libraries, 30. 1976. 2. 104-106. p.

Some ideas on a UNISIST sub-system for social sciences. Paris, 1973. UNESCO. SHC/WS/200. Soksz.

A társadalomtudományi információ helyzetéről. Előterjesztés a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság részére. Bp. 1976. Soksz.

United Nations. A concept of an effective management of information transfer by the United Nations, with special regard to developing countries. An approach to an integrated policy. United Nations, Advisory Committee on the Application of Science and Technology to Development. Twenty-second session, Geneva, 15-26 November 1976. E/AC. 52/XXII/CRP. 1 (Prov.) Geneva, 1976. UN. 30 p.

A kutatási-fejlesztési információellátás helyzete és korszerűsítésének feladatai. Elemző tanulmány. OMFB 17-7007-ET. Bp. 1977. OMFB. Soksz.

On some features of the documents of international intergovernmental organizations: outline of a study. Second World Symposium on International Documentation, Brussels, 20-22 June 1980. UNITAR/AIL/SYM.2/WP.III/5. Soksz.

Establishing the model of INTERCONCEPT. International Terminological Information Network (INTERMIN) in social sciences. General survey and project. (Társszerző: Molnár Imre). UNESCO szerződéses tanulmány. Bp. 1980. revised 1981. Lib. of HAS. 76 p.

The realization of the basing tasks of the INTERMIN system model. (Társszerző: Molnár Imre). Bp. 1982. Lib. of HAS. 140 p.

UNESCO. Republic of Maldives. Development project for the National Library. Report prepared for the government of the Republic of Maldives by the UNESCO. Technical report RP/1981-1983/5/10.1/05. Serial No. FMR/PGI/82/179. Paris, 1983. UNESCO. 17 p.

UNESCO. Rwanda. Le développement d'un système intégré d'information scientifique (BACIN). Rapport de mission PP/1981-1983. No. de série FMR/PGI/83/189. Paris, 1983. UNESCO. 21 p.

„Tudományok és művészségek szeretete...” Írások az MTA Könyvtáráról. Bp. 1986. MTAK. 166 p. (MTA Könyvtárának Közleményei. 16 [91].)

Ismertetések:

- Kónya S. – Magyar Tudomány, 32.1987.9. 739-740. p.
- Futala T. – Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 34.1987.4. 182-183. p.
- Fogarassy M. – Könyvtári Figyelő, 33.1987.6. 668-670. p.
- H. Frodl – Biblos, 36.1987.3. 227-228. p.
- Th. Kabdebo – Focus, 1987.3. 34. p.
- Sebestyén Gy. – Revue de Bibliologie, Schéma et Schématisation, 1987. No.26. 89. p.
- E. Zelinková – Citatel', 36.1987.10. 383. p.
- Szántó Gy. T. – Magyar Nemzet, 1987. márc. 19. 6. p.
- Kovács D. – Népszabadság, 1987. márc. 12. 8. p.
- Gárdos M. – Magyarország, 1987. febr. 8. 23. p.
- Zircz P. – Könyvtáros, 38.1988.6. 373-375. p.
- Monok I. – Hungarológiai Értesítő, 10.1988.3-4. 111. p.
- Csapodi Cs. – Biblos, 37.1988.1. 83-84. p.
- J. Sauerstein – Zentralblatt für Bibliothekswesen, 102.1988. 79-80. p.

Information: from claims to needs. National aptitudes for international co-operation in scientific information economy. Bp. 1988. Kultúra – Libr. of HAS. 202 p.

Ismertetések:

- Zircz P. – Könyvtáros, 38.1988.9. 566-567 p.
- L. Šoltéssová – Čítatel', 37.1988.11. 422-423. p.
- Horváth Á. – Magyarország, 1988.máj.6. 23. p.
- Tamás P. – Magyar Tudomány, 34.1989.6. 520-521. p.
- Kiss J. – Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 36.1989.2. 66-67. p.
- Hadas J. – Minőség és Megbízhatóság, 1989.4. 13. p.
- S. Rückl – Zentralblatt für Bibliothekswesen, 103.1989.8. 369-370. p.
- Földi T. – International Forum on Information and Documentation, 14.1989.3. 32-33. p.
- G.P. Cornish – Library Association Records, 1989.10. 602. p.
- C. O'Beirne – Leabharlann/Irish Library, 1990.4. 127-128. p.
- S.A. Roberts – International Journal of Information and Library Research, 1990.2. 138-139. p.

Információ: az igényektől a szükségletekig. Nemzeti adottságok és nemzetközi együttműködés a tudományos információgazdálkodásban. Akadémiai doktori értekezés tézisei. I-II. rész.

= Könyvtáros, 38.1988.7. 384-389. p., 38.1988.8. 455-458. p.

INTERCOCTA glossary-model on „Hungarian way of life”. UNESCO, International Social Science Council. (Társszerzők: Molnár Imre, Tamás Pál, Tamási Péter). Bp. 1988. 65 p.

Cikkek, tanulmányok – Articles, studies

Gazdasági-műszaki tájékoztatás az NDK-ban és Csehszlovákiában.

= Közgazdasági Szemle, 7.1960.1. 114-116. p.

A magyar közgazdasági könyvkiadás fejlődése. (Társszerző: Varga Lajos).

= Közgazdasági Szemle, 7.1960.2. 237-246. p.

A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban.

= MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei, 10.1960.3-4. 325-332. p. ua. MTA Könyvtárának Közleményei. 20.

Le colloque scientifique sur les problèmes de la productivité du travail à l'Académie des Sciences de Hongrie.

= Revue Internationale des Sciences Sociales, 12.1960.4. 701-703. p.

Az Akadémiai Könyvtár funkciói.

= Magyar Tudomány, 6.1961.3. 186-188. p.

A Nemzetközi Társadalomtudományi Dokumentációs Bizottság tevékenységéről.

= Magyar Tudomány, 6.1961.8. 491-492. p.

The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information.

= Magyar Könyvszemle, 78.1962.4. 265-277. p. ua. MTA Könyvtárának Közleményei. 32.

A társadalomtudományok nemzetközi dokumentációs osztályozásának egyes kérdései.

= Magyar Tudomány, 7.1962.9. 577-582. p.

The international exchange of publications with Afro-Asian countries.

= UNESCO Bulletin for Libraries, 16.1962.3. 141-143. p.

Razvitie Biblioteki Vengerszkoj Akademii Nauk i ee meszto v vengerszkoj naucsnoj zszizni.

= Trudü Biblioteki Akademii Nauk SzSzSzR i Fundamenta'noj Biblioteki Obscseszttvennüh Nauk AN SzSzSzR, 6.1962. 289-302. p.

Az Akadémiai Könyvtár tudományos munkája és kiadványai.

= Magyar Tudomány, 8.1963.2. 127-129. p.

Munca de cercetari și îndrumare științifică la Biblioteca Academiei de Științe din Ungaria.

= Studii și Cercetări de Bibliologie, 5.1963. 41-49. p.

Contradictions entre la recherche et l'information scientifique.

= Magyar Könyvszemle, 80.1964.1. 33-46. p.

Tudományos tájékoztatás és tudományszervezés.

= Magyar Tudomány, 9.1964.3. 135-145. p.

Hagyomány és korszerűség: az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről.

= Magyar Tudomány, 9.1964.8-9. 547-555. p. ua. MTA Könyvtárának Közleményei. 42.

Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban.

= MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei, 14.1964.1-2. 51-64. p. ua. MTA Könyvtárának Közleményei. 40.

Egységes koncepciót a dokumentáció műszaki fejlesztésében.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 11.1964.6. 470-478. p.

Recherches et classification documentaire dans les sciences sociales.

= Revue Internationale de Documentation, 31.1964.1. 9-13. p.

Tervezési törekvések a tudományos könyvtárügyben Nyugaton.

= Magyar Könyvszemle, 81.1965.2. 182-184. p.

A tudományos könyvtár a tudományos-technikai forradalom korában.

= Magyar Könyvszemle, 81.1965.4. 297-312. p.

A szocialista akadémiák társadalomtudományi tevékenysége egy UNESCO kiadvány (Rapports et documents des sciences sociales) tükrében.

= Magyar Tudomány, 10.1965.5. 367-369. p.

Az Akadémiai Könyvtár a magyar tudomány szolgálatában.

= Természettudományi Közöny, 96.1965.3. 141-143. p.

Felmérés a társadalmi- és humán tudományok világhelyzetéről.

= Tudományszervezési Tájékoztató, 5.1965.1. 96-100. p.

Proces przechodzenia nauki w bezpośrednia sile wytwórcza a informacja naukowa.

= Biuletyn Ośrodka Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN, 4.1965.1. 3-24. p.

A hungarica-dokumentáció néhány vonatkozásáról.

= Magyar Könyvszemle, 82.1966.3. 264-268. p.

Gazdasági mechanizmus és szervezéstudomány.

= Magyar Tudomány, 11.1966.4. 239-243. p.

Az Akadémiai Könyvtár új székházáról.

= Magyar Tudomány, 11.1966.5. 322-325. p.

A szellemi munka technikája.

= Műszaki tájékoztatás – tudományos információ. Szerk. Parányi Györgyné. Bp. 1967. KGM Műsz. Tud. Táj. Int. 55-78. p. (Tájékoztatási Tanulmányok. 5.)

- A dokumentációs munka tervezése, szervezése és a szakirodalmi tájékoztatás szervezeti formái.
= A tudományos-műszaki tájékoztatás. Szerk. Patek Ferenc. Bp. 1967. Felsőökt. Jegyzetellátó Váll. 27-69. p. (Mémöki Továbbképző Intézet előadássorozata. 4551.)
- Könyvtár és dokumentáció Kubában.
= Könyvtáros, 18.1968.6. 336-340. p.
- A Román Akadémiai Könyvtár centenáriuma.
= Magyar Könyvszemle, 84.1968.1. 95-97. p.
- A Kubai Tudományos Akadémia felépítése és működése.
= Magyar Tudomány, 13.1968.10. 647-651. p.
- Társadalmi szükséglet és szakirodalmi tájékoztatás. (Társszerző: Szalai Sándor).
= Magyar Tudomány, 13.1968.12. 225-234. p.
- Proiect de cercetare în informarea științifică din domeniul științelor sociale.
= Studii și Cercetări de Documentare și Bibliologie, 10.1968.1. 13-19. p.
- Literature and information on science organization in Hungary.
= Zagadnienia Naukoznawstwa, 4.1968.2. 127-130. p.
- La organización de la ciencia y la cultura en Cuba.
= Revista Mexicana de Sociología, 31.1969.3. 634-641. p.
- Die Wissenschaft als Produktivkraft und die wissenschaftliche Information.
= Buch – Bibliothek – Leser. Festschrift für Horst Kunze zum 60. Geburtstag. Hrsg. v. W. Dube, O. Feyl, G. Rückl etc. Berlin, 1969. Akad. Verlag. 149-155. p.
- The particular role of libraries and documentation networks within a national information system.
= International forum on informatics. Volume of papers. Vol.2. Moscow. 1969, VINITI. 565- 577. p.
- La spécialisation et l'intégration: quelques aspects du travail d'information des bibliothèques internationales. AIL Symposium, Vienna, August 1970.
= AIL Newsletter, 29.1970. Annexe II. 1-12. p.
- Informacionnue problemü naucsnuh iszszledovanij (o protivorecsii mezsdü iszszledovanijami i naucsnoj informaciej.)
= Szovet Ekonomicseszkoy Vzaimopomoscsi, Posztojannaja Komisszija po Koordinacii Naucsnuh i Tehnicseszkij Iszszledovanij. Upravlenie, planirovanie i organizacija naucsnuh i tehnicseszkij iszszledovanij. Trudü Mezsdunarodnogo Szimpoziuma sztran-cslenov SzEV i SzFRJU, Moszkva, maj 1968 g. Tom 3. Moszkva, 1970. VINITI. 317-326. p.
- Történeti gyűjtemények és nemzetközi információs központ: az ENSZ genfi könyvtára.
= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 18.1971.8-9. 745-761. p.
- Dokumentation in Ungarn.
= Das ungarische Bibliothekswesen. Vergangenheit und Gegenwart. Zgest. v. Cs. Csapodi. Hrsg. v. J. Stummvoll und W.G. Wieser. Wien, 1971. Öst. Inst. f. Bibliotheksforchung. 55-58. p.
ua. Biblos, 20.1971.1. 8-11. p.
- Utóhang az Akadémiai Könyvtár épülettervéhez.
= Könyvtáros, 22.1972.7. 402-403. p.
- Társadalomtudományok és információ.
= Magyar Tudomány, 17.1972.3. 145-149. p.
- Information needs of the social sciences.
= International Conference on Training for Information Work, Rome, 15-19 November 1971. Conference edition of papers. Rome, 1972. It. Nat. Inf. Inst. – FID. 315-320. p.

Automatyzacja w działalności informacyjnej a dojrzałość organizacyjna instytucji.

= *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 1973.2/23. 144-151. p.

Specialization and integration: some aspects of the documentation of international organizations.

= Sources, organization, utilization of international documentation. Proceedings of the International Symposium on the Documentation of the United Nations and other Intergovernmental Organizations, Geneva, 21-23 August 1972. The Hague, 1974. FID. 20-27. p. (FID Publ. 506.)

ua. Associations Internationales, 1972.10. 454-459. p.

Automatizált dokumentáció és szervezeti érettség.

= *Magyar Tudomány*, 20.1975.4. 234-238. p.

A korszerű információ szerepe a tudományos kutatásban.

= *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 22.1975.6. 393-400. p. Előadásként elhangzott: MTA elnökségi ankét, 1975. ápr.16.

The United Nations Geneva Library for the international research community: its sources and services.

= *Government Publications Review*, 2.1975. 211-212. p. Előadásként elhangzott: American Library Association Workshop/Government Documents Round Table, International Documents Task Force, Philadelphia, 22-24 November 1974.

Some socio-professional aspects of automated documentation and the institutional maturity.

= Study committee research on the theoretical basis of information. Collection of papers. Moscow, 24-26 April 1974. Moscow, 1975. VINITI-FID. 355-363. p. (FID Publ. 530.)

The great illusion. (Information and the developing countries.)

= *CÉRÈS. FAO Review on Development*, 1975. 35-38. p.

„Tudományok és művészségek szeretete...”

= *Magyar Tudomány*, 21.1976.9. 537-541. p. ua. Fejezetek a 150 éves Akadémiai Könyvtár történetéből. Bp. 1976. MTAK. 9-13. p. (MTA Könyvtárának Közleményei. 2[77].)

Információs forradalom vagy „kettős Micimackó-effektus”.

= *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 23.1976.6. 239-242. p.

„A közjó előmozdításának vágyától indítatva...” Százötven éves az Akadémiai Könyvtár.

= *Magyar Nemzet*, 1976. ápr. 2. 8. p.

Társadalomtudományok és információ.

= *Magyar Nemzet*, 1976. jún. 18. 8. p.

Nemzetközi szervezetek és az információ.

= *Magyar Nemzet*, 1976. okt. 29. 8. p.

Gazdasági munka és információ.

= *Figyelő*, 1976. dec. 15. 5. p.

The Library of the Hungarian Academy of Sciences and its network.

= *UNESCO Bulletin for Libraries*, 30.1976.5. 278-280. p.

Efficiency of scientific information, with special reference to social sciences.

= On effectiveness of scientific information activities. Collection of papers. Ed. by A.I. Mihajlov. Moscow, 1976. FID. 36-46. p. (FID Publ. 527.)

United Nations Library at Geneva: an international relations research centre.

= *International Library Review*, 8.1976.2. 119-126. p.

150 lat Biblioteki Węgierskiej Akademii Nauk. Tradycja i dzień dzisiejszy.

= *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 1976.2/29. 101-107. p.

A társadalomtudományi információ néhány időszerű kérdése.

= Könyvtáros, 27.1977.3. 127-130. p.

A tájékoztatási politika integrációjáért.

= Magyar Tudomány, 22.1977.11. 841-844. p.

Könyvtár és dokumentáció egysége a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Gondolatok a 150. évfordulón.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 24.1977.1. 15-18. p.

Nemzetközi együttműködés a társadalomtudományi információban, különös tekintettel a MISZON-ra.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 24.1977.4. 139-141. p.

Nemzetközi kapcsolatok és az Akadémiai Könyvtár.

= Magyar Nemzet, 1977. szept. 2. 8. p.

Information and documentation on social sciences in Hungary.

= Papers of the International Conference on Information and Documentation in Social Sciences, Moscow, June 1977. INION AN SSSR. Moscow, 1977. INION. 194-211. p.

Knihovna Madarské akademi věd a její sit.

= Vědecké Informace ČSAV, 1977.3. 34-38. p.

Mezsdunarodnoe szotrudnicesztvo v oblaszti informacii obszsesztvennüm naukam v oszobennoszti dejatelnoszt' MISZON.

= Bibliograficeszkaja informacija po obszsesztvennüm naukam. Vozmozsznoszt szotrudnicesztva mezsdu szocialiszticeszkzimi sztranami. Szofija, 1977. Centr. Bibl. BAN. 7-14. p. Előadásként elhangzott: Vengerszko-bolgarszkij Szimpozium po Bibliotekam i Informatike, Szofija, 15-18 nojambnja 1976 g.

A szakirodalmi információ korszerűsítése a Magyar Tudományos Akadémián. (Társszerző: Braun Tibor.)

= Magyar Tudomány, 23.1978.12. 910-917. p.

A társadalomtudományi információs rendszer működtetésének irányelvei. Tézisek az akadémiai elnökségi kerekasztal konferenciához, 1978. márc. 7.

= Könyvtári Figyelő, 24.1978.6. 701-705. p.

Tudás és információ. A leghatékonyabb befektetés avagy újra a közgazdasági információról.

= Figyelő, 1978. febr. 8. 1-2. p.

Conservation et renouvellement: 150 ans de la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie.

= Gutenberg Jahrbuch, 1978. 378-380. p.

Social sciences information: typology of sources.

= UNESCO Bulletin for Libraries, 32.1978.3. 167-171. p.

Information and documentation on social sciences.

= Information Processing and Management, 14.1978.3-4. 235-241. p.

Japán tudományos könyvtárak és környezetük.

= Könyvtári Figyelő, 25.1979.1. 60-66. p.

Fejlesztési politika és információ.

= Magyar Nemzet, 1979. okt. 10. 8. p.

Interdisciplinary researches and information syntheses.

= Theoretical problems of informatics. New trends in informatics and its terminology. Collection of papers. Moscow, 1979. FID. 103-110. p. (FID Publ. 568.) Előadásként elhangzott: FID/RI meeting on „New trends in Informatics”, Moscow, 16-18 May 1978.

Iz opüta po podgotovke informacionnoj szisztemü po obscesztvennüm naukam.

= Rol' naucsnoj informacii v razvitii obscesztvennüh nauk v szocialiszticeszküh sztranah i zadacsi razvitija MISZON. Materialü I. naucsnoj konferencii MISZON, Varna, 10-16 szeptjabrja 1978 g. Otv. red.: Sz. Gabrovcska. Szofija, 1979. BAN. CNI. 47-53. p.

A természet- és a társadalomtudományi információellátás és a Magyar Tudományos Akadémia. (Társszerzők: Braun Tibor, Bujdosó Ernő).

= Könyvtáros, 30.1980.4. 187-192. p.

Tervek a számítógépes társadalomtudományi információs együttműködésre.

= Könyvtáros, 30.1980.6. 315-319. p.

Vietnami jegyzetek.

= Könyvtáros, 30.1980.7. 412-414. p.

Az akadémiai könyvtárak funkciórendszeréről és szervezeti formájáról.

= Magyar Tudomány, 25.1980.3. 193-197. p. Előadásként elhangzott: Naucsnoe zaszedanie, poszvajscsennoe bibliotekam akademij nauk, organizovannoe Bolgarszkoj Akademiej Nauk, Szofija, nojamb'r 1979 g. „O sziszteme funkcij i organizacionnüh formah akademiceszküh bibliotek” címmel.

Felújítandó hagyomány. Tudománytörténet-írásunk egyes kérdéseiről.

= Magyar Tudomány, 25.1980.10. 764-766. p.

Kommunikációs csúcstechnológia és művelődés. I-II. rész.

= Magyar Nemzet, 1980. jún. 20. 9. p., júl.1. 7. p.

International co-operation and trends in social science information transfer. (Társszerző: Földi Tamás).

= UNESCO Journal of Information Science, Librarianship and Archives Administration, 2.1980.4. 234-239. p.

Vai tro cua thu vien vien han lam khoa hoc trong nen van hoa nhan dan va cac thu vien o Hung-ga-ri. (Közművelődés és könyvtárak Magyarországon és az Akadémiai Könyvtár szerepe).

= Thong Tin Khoa Hoc Xa Noi, 1980.4. 85-88. p.

He thong cac chuc nang va hinh thuc to chuc cua cac thu vien han lam. (Az akadémiai könyvtárak funkciórendszere és szervezeti formái).

= Thong Tin Khoa Hoc Xa Noi, 1980.11. 86-90. p.

Újabb vietnami jegyzetek. (Társszerző: Rejtő István).

= Könyvtáros, 31.1981.5. 288-290. p.

„A nép szívét összekapcsolni az ország agyával”. Gondolatok az olvasásról, az információról.

= Magyar Tudomány, 26.1981.9. 641- 642. p.

Az információcsere néhány kritériumáról. Az EUSIDIC bledi konferenciája kapcsán.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 28.1981.3. 93-96. p. Előadásként elhangzott: EUSIDIC Anniversary Conference, Bled, 23-26 September 1980, „Some criteria for the participation in the international exchange of information: a Hungarian view” címmel.

A társadalomtudományi információ helyzetéről.

= József Attila Megyei Könyvtár (Tatabánya) Évkönyve, 1980-1981. 25-33. p.

Innováció és információ.

= Figyelő, 1981. febr. 25. 2. p.

European co-operation in social science information and documentation: a process of maturation.

= International Social Science Journal, 33.1981.3. 559-565. p.

Technologies de pointe dans les systèmes de communication modernes et la lecture traditionnelle.
= La bibliologie, la documentologie et les sciences de l'information. Colloque Bilateral Franco-Bulgare, Sofia, 23-28 novembre 1981. Résumés des communications. Sofia, 1981. 42-43. p.

On the evaluation of information systems and the use of scientometrics.

= Theoretical problems of informatics. Criteria of the quality of information systems and processes. Collection of papers. Moscow, 1981. FID. 77-81. p. (FID Publ. 591.)

O sziszteme funkcij i organizacionnüh formah akademiceszkih bibliotek.

= Problemü akademiceszkih bibliotek szocialiszticeszkih sztran pri naucsno-informacionnom ob-szluzsivanii. Szofija, 1981. BAN. 43-52. p.

A nemzetközi társadalomtudományi terminológiai információs hálózat (INTERMIN) rend-szermodelljének létrehozása. (Társszerző: Molnár Imre).

= Könyvtári Figyelő, 28.1982.1. 63-68. p.

Hogyan legyünk nemzetközi könyvtárosok? Emlékezés a genfi ENSZ Könyvtárra (1969-1976).

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 29.1982.11. 425-434. p. Kivonat a „Comment être biblio-thécaire international? Mes souvenirs de la Bibliothèque de l'ONU à Genève 1969-1976. 59 p.” című kéziratból.

Nemzetközi tudományos információcsere.

= Magyar Nemzet, 1982.jún.17. 9. p.

A genfi ENSZ-nagyüzem és könyvtára.

= Magyar Nemzet, 1982.szept.2. 10. p.

Establishing the INTERMIN system model within the UNESCO-INTERCONCEPT framework. (Társszerző: Molnár Imre).

= The CONTA Conference. Proceedings of the Conference on Conceptual and Terminological Analysis in the Social Sciences held at the Zentrum für Interdisziplinäre Forschung, Bielefeld, 24-27 May 1981. Ed. by F.W. Riggs. Frankfurt, 1982. Indeks Verl. 277-281. p.

Modernizacija naucsnoj informacii v Vengerszkoj Akademii Nauk. (Társszerző: Braun Tibor).

= Problemü bibliotecsno i informacionno-bibliograficeszkogo obeszcpenija naucsno-iz-szledovatel'szkij rabot akademij nauk szocialiszticeszkih sztran. Materialü mezsdunarodnogo szimpoziuma direktorov bibliotek akademij nauk szocialiszticeszkih sztran, Moszkva, 12-16 okt-jabrja 1981 g. Moszkva, 1982. ANSZSzSZR. 90-100. p.

Az Akadémiai Könyvtár számítógépes szolgáltatásai.

= Könyvtáros, 33.1983.5. 252-254. p.

In memoriam Szalai Sándor és Szántó Lajos.

= Kutatás-Fejlesztés, 23.1983.3-4. 245-247. p.

Emlékezés Friss Istvánra.

= Magyar Tudomány, 28.1983.10. 784-785. p. Előadásként elhangzott: MTA Friss István tudom-ányos emlékülés, 1983.nov.8.

A pokol útja nem folyóirattal van kikövezve; adalékok egy esettanulmányhoz.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 30.1983.4. 134-137. p. ua. Magyar Tudomány, 28.1983.3. 219-221. p.

Nemzetközi kapcsolatok és együttműködési lehetőségek az állományépítésben.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 30.1983.10. 414-417. p. Előadásként elhangzott: Mezs-dunarodnüh szimpozium bibliotek akademij nauk szocialiszticeszkih sztran, Bratislava, 26 szent-jabr' – 1 oktjabr' 1983 g. „Mezsdunarodnüe szvjazi i vozmozsnoztii szotrudnicesztva v komplek-tovanii fondov” címmel.

Maldiv-krónika. Beszámoló egy ENSZ/UNESCO kiküldetéséről a Maldiv Köztársaságban, 1982.júl.17. – aug.7.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 30.1983.8-9. 360-365. p.

MTA Könyvtár. Minőség és mérés a kutatásban.

= Magyar Nemzet, 1983.aug.24. 8. p.

Les systèmes de communication des informations et leur répercussion sur la société.

= Schéma et Schématisation, 1983.No.18. 52-54. p.

Einige Erfahrungen mit der Kombination von traditioneller und mechanisierter Information in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.

= Nutzung der Ressource Weltwissenentwicklungstendenzen der wissenschaftlichen Information.

4. Wissenschaftliches Symposium des Wissenschaftlichen Informationszentrums der Akademie der Wissenschaften der DDR, Warnemünde, 25-29 Oktober 1982. Berlin, 1983. Akad. d. Wiss. d. DDR. 445-448. p.

Nekotorie voproszű effektivnoszti informacionnoj rabotű i opűt mezdunarodnűh organizacij.

= Voproszű effektivnoszti informacionnoj dejatel'noszti. Materialű Vtoroj Naucsnoj Konferencii MISZON, Tallin, 22-24 nojambrija 1982 g. Otv. red. V.A. Vinogradov. Moszkva, 1983. INION. 118-122. p.

Információgazdálkodás a kutatás-fejlesztésben.

= Magyar Tudomány, 29.1984.10-11. 907-910. p.

Nemzetközi együttműködés és a magyarországi társadalomtudományi információ. (Társszerző: Sebestyén György).

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 31.1984.11. 440-452. p.

Egy fedél alatt. Integrációs megközelítés a fejlődő országok információellátásának tervezésében.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 31.1984.12. 488-492. p.

Emlékezés Friss Istvánra a gazdaságpolitikus és tudománypolitikus emberre.

= MTA Közgazdaságtudományi Intézetének Közleményei, 32.1984. 60-64. p.

„Tête d'éléphant” dans le développement ou le rôle de la lecture publique et de l'information scientifique.

= Schéma et Schématisation, 1985.No.22. 61-66. p. Előadásként elhangzott: Colloque de Bibliologie, Tunis, 27 février – 2 mars. ua. Társadalomkutatás, 1984.3-4. 188-193. p. „Elefántfej” a fejlesztésben avagy a művelődés a harmadik világban címmel.

Problems and perspectives of networking in social science information and documentation in Hungary. Paper for the FID/SD meeting in Vienna, 6-7 May 1983.

= FID studies in social science information and documentation. Networks and networking in social science information. Vienna, 1984. FID. 77-86. p. (FID Publ. 606.) ua. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 30.1983.6. 213-217. p. „A társadalomtudományi információ és dokumentáció hálózati munkájának problémái és perspektívái Magyarországon” címmel.

Making use of interdisciplinary information: the Hungarian Academy of Sciences.

= The use of information in a changing world. Ed. by Van Der Laan and A.A. Winters. The Hague, 1984. FID. 171-174. p.

National reports on the state of social science information and documentation in 16 European countries presented to the IV. ECSSID General Conference, Athens, October 1984. (Társszerző: Sebestyén György). Bergen, 1984. ECSSID. 96-112. p.

A szocialista országok akadémiai könyvtárai a kutatás információellátásáért.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 32.1985.8-9. 379-382. p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára a 2000. év felé. Gondolatok egy rekonstrukció kapcsán.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 32.1985.11. 503-522. p.

A magyar tudományosság egyik alkotóműhelye: a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.

= Tudomány és Mezőgazdaság, 23.1985.3. 65-69. p.

The „awakening” of scientific information.

= Theoretical problems of informatics. Social aspects of modern informatics. Collection of papers. Moscow, 1985. FID. 71-74. p. (FID Publ. 649.)

Az MTA publikációs stratégiájáról.

= Magyar Tudomány, 31.1986.12. 996-999. p.

Felhívás keringőre avagy a könyvtári-információs tudományok a tudományos minősítésben.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 33.1986.2. 60-67. p.

Az információs rendszer fejlesztése.

= A tudományos kutatás és a műszaki fejlesztés infrastruktúrájának fejlesztését szolgáló elgondolások. Háttér-tanulmány. Készült az OMFB és az MTA munkabizottság keretében. Bp. 1986. OMFB. 17-25. p.

Pour des recherches internationales comparées en matière de bibliologie. Colloque bilatéral franco-hongrois de bibliologie sur „L'Écrit face aux nouvelles technologies”, Budapest, 4-7 décembre 1985.

= Schéma et Schématisation, 1986.No.24. 78-79. p.

Informacija po obscsesztvennüm naukam i ee material'no-duhovnoe okruzenie.

= Rol' naucsnoj informacii v oszucsesztvlenii szocial'no-ekonomicsszkoj i ideologicseszkoj funkcij obscsesztvennüh nauk. Materialü Tret'ej Naucsnoj Konferencii MISZON, Budapest, 23-25 maja 1985 g. Bp. 1986. Bibl.VAN. 19-22. p.

Rol' Biblioteki VAN v razviti informacii po obscsesztvennüm naukam v Vengrii.

= Mezsdunarodnaja informacionnaja szisztéma po obscsesztvennüm naukam szocialiszticseszkih sztran: itogi i perszpektivü dejatel'noszti. Otv. red. V.A. Vinogradov. Moszkva, 1986. MISZON. 54-65. p.

Könyvtáros úton Izraelben.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 34.1987.1. 31-32. p.

Kínában könyvtárosként.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 34.1987.2. 75-79. p.

Az információs politika iránti igény és megvalósulásának korlátai Magyarországon. A társadalom- és természettudományi információs politikáról.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 34.1987.8. 363-366. p.

Könyvtárak és információs szervezetek bibliológiai összefüggésben.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 34.1987.10. 487-490. p. ua. Revue de Bibliologie, Schéma et Schématisation, 1987.No.27. 66-68. p. „L'organisation des bibliothèques et des services documentaires dans un contexte bibliologique” címmel.

A doktori disszertációk mint a szakirodalmi információ kihasználatlan tartaléka. Az MTA Könyvtára CD-ROM-szolgáltatásai a Dissertation Abstracts Ondisk alapján. (Társszerzők: Braun Tibor, Telcs András).

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 34.1987.12. 575-579. p.

Előremutató erőforrás. Információpolitika és tudásipar.

= Magyar Nemzet, 1987.aug.10. 7. p.

System of management of scientific information in Hungary.

= Bulletin. Israel Society of Special Libraries and Information Centers, 15.1987.2. 101-97.⁴ p.
Előadasként elhangzott: 10th National Conference of the Israel Society of Special Libraries and Information Centers, 9-10 June 1986.

Models for the information infrastructure of developing countries.

= Information, communication and technology transfer. Ed. E.V. Smith and S. Keenan. The Hague, 1987. FID. 15-19. p. Előadasként elhangzott: 43rd FID Conference and Congress, Montreal, 8-18 September 1986.

Research and SSID services, tendencies and characteristics. (Társszerző: J. Zahradil).

= Theoretical problems of informatics. Place of information in the global problems of the world. Moscow, 1987. VINITI. 95-104. p. (FID/RI 659.) Előadasként elhangzott: IV. ECSSID Conference, Athen, 21-24 October 1984.

CD-ROM ante portas. Az MTA Könyvtárának kapuja kitérve. (Társszerzők: Braun Tibor, Telcs András).

= Magyar Tudomány, 33.1988.2. 119-124. p.

Az értelmiségi tehetséggondozás – Az Akadémiai Könyvtár programjából.

= Magyar Tudomány, 33.1988.11. 887-889. p.

Szakirodalmi információt mindenkinek! Fejlesztések az Akadémia Könyvtárában.

= Népszabadság, 1988.jan.15. 4. p.

Információs társadalom.

= Népszabadság, 1988.okt.15. 13. p.

Les technologies nouvelles de la communication et le livre: l'utilisation du CD-ROM.

= Revue de Bibliologie, Schéma et Schématisation, 1988.No.29. 57-59. p. Előadasként elhangzott: Colloque de Bibliologie, Tunis, 19-22 mars. 1988.

Új épületben készül az Akadémia Könyvtára történelmének új lapjait írni.

= Könyvtáros, 39.1989.3. 133-139. p. ua. Telekies alapítványa. Az Akadémiai Könyvtár az alapítástól az önálló könyvtárárpületig 1826-1988. Bp. 1989. MTAK. 19-24. p. (MTA Könyvtárának Közleményei. 24[99].)

Könyvtáratatás az Akadémián. „A történetileg kialakult gyűjtemények és a legkorszerűbb technológia ötvöztetésével...”

= Magyar Tudomány, 34.1989.2. 115-118. p. ua. Telekies alapítványa. Az Akadémiai Könyvtár az alapítástól az önálló könyvtárárpületig 1826-1988. Bp. 1989. MTAK. 41-43. p. (MTA Könyvtárának Közleményei. 24[99].)

A tudományos könyvtár mint integrált tájékoztatási intézmény. Tudományos konferencia, Budapest, 1989. nov. 13-15. A tanácskozás elé.

= Könyvtári Figyelő, 35.1989.5-6. 570-571. p.

Információgazdálkodás az intenzív gazdaságra történő áttérés körülményei között.

= Tanulmányok az információgazdaságról. 2. köt. Szerk. Nagy Ferenc és Szabó József. Bp. 1989. OMIKK-KSH. 57-65. p.

A szakirodalmi informatikai infrastruktúráról. „Az információs infrastruktúra fejlesztési terve 1991-1995” c. anyaghoz. Bp. 1989. OMFB. 46-49. p.

Informatika. Versenyképesség. Rendszer és stratégia. Egy törvény körvonalai.

= Magyarország, 1989.máj.5. 23. p.

Nacia la concepción de una política nacional de información.

= Actualidades de la Información Científica y Técnica, 20.1989.6. 34-38. p.

Information in society in a historical and humanist approach.

= The role of social science information in knowledge creation. Proceedings of the Vth ECSSID General Conference, Berlin, 22-24 January 1989. Vol. I. Vienna, 1989. ECSSID. 69-74. p.

ua. Actualidades de la Información Científica y Técnica, 20.1989.3. 47-56. p. (spanyol nyelven) és Library and Information Service Abroad, 1990.1. 10-13. p. (kínai nyelven)

Előadásként elhangzott:

- Vth ECSSID General Conference, Berlin, 22-24 January 1989.
- St. Patrick's College, Maynooth (Ireland) 1. May 1989.
- José Martí Biblioteca Nacional, Instituto de Documentación e Información Científica y Técnica, Havana, 2-3 March 1989.

Folyóiratunk [Kutatás-Fejlesztés] 30. évfolyamához.

= Kutatás-Fejlesztés, 30.1990.6. 477-485. p.

Budapesti tanácskozás a társadalomtudományi információcseréről a „közös Európa-ház”-ban.

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 37.1990.7. 292. p.

Az információgazdálkodás egy lehetséges számítógépes modellje Magyarországon. (Társszerzők: Molnár Imre, Tamás Pál).

= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 37.1990.12. 499-513. p.

An approach to a computer-based information economy model. (Társszerzők: Molnár Imre, Tamás Pál).

= International Journal of Information and Library Research, 2.1990.3. 141-158. p.

Tudományos információellátás – új körülmények között.

= Magyar Tudomány, 36.1991.6. 720-721. p.

„A haza összes polgárainak a használatára”. A Telekiek alapítványától a 21. század könyvtára felé.

= Akadémiai Hírek, 1991.3. 30-32. p.

Bolyai emlékülés az Appendix megjelenésének 160. évfordulóján.

= Könyvtáros, 41.1991.9. 563-565. p. Előadásként elhangzott: a Bolyai János Alapítvány és a Bolyai Universitas Alapítvány akadémiai emlékülésén, Budapest, 1991.jún.20.

A magyarországi tudományos információellátás kérdései. Előtanulmány. Előterjesztés Mádl Ferenc tárcanélküli miniszternek, a TPB elnökének. 1991.szept.18. 9 p. gépirat.

An academic library as an integrated information centre: the Library of the Hungarian Academy of Sciences.

= Alexandria, 3.1991.2. 89-99. p.

Social change and information system in Europe: innovation development and integration. (Társszerző: Stephen A. Roberts).

= International Journal of Information and Library Research, 1991.1. 1-17. p.

La bibliologie ou la réincarnation d'une discipline pour le développement.

= Théorie, méthodologie et recherche en bibliologie. VIIIe colloque international de bibliologie. Colloque organisé par la Bibliothèque Nationale et l'Association Internationale de Bibliologie, 25-27 septembre 1989. Prés. par Robert Estivals. Paris, 1991. Bibl. Nat. 55-57. p.

***Szerkesztések, szerkesztő bizottsági tagságok –
Editing, editorial membership***

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 1826-1961. Szerk. Rózsa György etc. Bp. 1960. MTAK. 109. p. ua. angol és orosz nyelven

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 1826-1976. Szerk. Rózsa György etc. Bp. 1976. MTAK. 40 p. 36 t.' ua. angol és orosz nyelven

Tudományszervezési Füzetek (Akadémiai Kiadó kismonográfia sorozata),
sorozatszerkesztő: 1965-1967

Tájékoztató a Tudományos Kutatás Tervezésének, Igazgatásának és Szervezésének Nemzetközi Irodalmáról (1961-1964. Kiadja az MTA Könyvtára), Tudományszervezési Tájékoztató (1965-1982. Kiadja az MTA Könyvtára), Kutatás-Fejlesztés. Tudományszervezési Tájékoztató (1983-1991. Kiadja az MTA Könyvtára)
felelős szerkesztő: 1963-1968
főszerkesztő: 1982-1990

ECSSID Bulletin. Ed. by the Library of the Hungarian Academy of Sciences and the European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences (Wien)
chief editor: 1979–

Könyvtári Figyelő. Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár
szerkesztő bizottsági tag: 1979-1980

Alexandria. Journal of National and International Library and Information Issues. Gower Publishing, Aldershot, Hampshire
szerkesztő bizottsági tag: 1990–

International Journal of Information and Library Research. London. Taylor Graham Publishing
szerkesztő bizottsági tag: 1990–

***TMB – opponensi vélemények –
Scientific Degree Granting Committee – experts opinions***

Vas-Zoltán Péter: A nemzetközi tudományos szervezetek működése c. kandidátusi értekezés opponensi véleménye – 1965

Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtári kultúra c. kandidátusi értekezés opponensi véleménye – 1967

Vásárhelyi Pál: A népgazdasági tervezés információs kérdései c. kandidátusi értekezés opponensi véleménye – 1971

Száva-Kováts Endre: A szakirodalom avulási sebességének „felezési idő”-je c. kandidátusi értekezés opponensi véleménye – 1976

Benda Mária: Az orvostudományi információ és orvostudományi szakirodalom. A magyar orvosok informáltsága a világ élvonalának orvosi eredményeiről és a külföld ismerete a magyar orvostudományról a szakirodalom tükrében c. kandidátusi értekezés opponensi véleménye – 1980

***Kongresszusi, posztgraduális szakmai előadások –
Congressional, and professional lectures for postgraduates***

Participation des pays africains aux échanges internationaux de publications scientifiques. Colloque de l'UNESCO, Dakar, avril 1967.

Desarrollo histórico de la ciencia. – Contradicciones entre la investigación científica y la información científica. Enfoque filosófico y sociológico. – Documentación de ciencia especial. Seminario Ciencia-Información Científica, La Habana, 26-28 febrero e 1 marzo 1968.

Quelques idées sur la coopération entre les bibliothèques internationales. Exposé fait à l'Association des Bibliothèques Internationales, Genève, 21 mai 1969.

Some contradictions between research and scientific information. A sociological approach. VIIth World Congress of Sociology, Varna, September 1970.

The role of social science librarian in a changing world or the problem of the „two cultures”. IFLA Conference, Social Science Sub-Section, Liverpool, September 1971.

La documentation, l'information et l'informatique – sur les problèmes internationaux. Società Italiana per Organizzazione Internazionale, Sezione di Milan, 22 janvier 1973.

The role of international libraries and documentation centres with special regard to the United Nations Library at Geneva. Advanced training course on international documentation, Geneva, 18 February-15 March 1974. UNITAR/EUR/SEM.

Beszéd az MTA Könyvtár Keleti Gyűjtemény Körösi-Csoma különgyűjteményének felavatása alkalmából. Budapest, 1976. szept. 30.

A tudománypolitikai irányelvek. A társadalomtudományi kutatások helyzete és fejlődési irányai. Előadás a Könyvtartudományi és Módszertani Központ által a tudományos könyvtárak vezetői számára rendezett vezetőképző tanfolyamon. Budapest, 1976. máj. 20.

Megőrzés és megújulás. Ünnepi beszéd az MTA Könyvtár 150 éves jubileuma alkalmából. Budapest, 1976. szept. 22.

A másfélszázados Akadémiai Könyvtár tegnap – ma – holnap. Régi könyvek – korszerű információ. Fejezetek az Akadémiai Könyvtár munkájáról. TIT előadássorozat. Budapest, 1978. okt.

Tézisek „A társadalomtudományi információs rendszer működtetésének irányelvei” c., az MTA elnökségi kerekasztal megbeszéléshez. Budapest, 1978. márc. 7.

Culture et bibliothèques en Hongrie. Institut Hongrois, Paris, 31 mai 1978.

A tudománypolitika útmutatása a társadalomtudományi könyvtárak számára. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének XIII. Vándorgyűlése, Kaposvár, 1981. aug. 24.

Gondolatok az olvasásról, az információról. IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia, Budapest, 1981. jún. 2-3.

Specific characters of data bases in the social sciences and humanities. Vienna Centre – SPES-ICSSID Conference, Paris, 29 June-3 July 1981.

Einige Erfahrungen der Kombination der traditionellen und automatisierten Information der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. 4. Wissenschaftliches Symposium, Akademie der Wissenschaften der DDR, Wissenschaftliches Informationszentrum, Warnemünde, Oktober 1982.

A tudományos információ „termelése”, tárolása és továbbítása Magyarországon. Előadás az MTA vezetőinek szakmai továbbképzési tanfolyamán, Budapest, 1983. márc. 28.

A társadalomtudományok irányítása, a kutatások orientálása Magyarországon. Előadás a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán, 1983. nov. 28.

Le rôle des bibliothèques dans les échanges culturels internationaux. Forum Culturel Européen, Budapest, 15 octobre – 25 novembre.

A társadalomtudományi és természettudományi információpolitika. Előadás az „Információpolitika Magyarországon, a modern technika bevezetése és a nemzetközi együttműködés körülményei között” című, az UNESCO-OMIKK-SZTAKI szervezésében tartott szemináriumon, Budapest, 1986. jún. 18.

A szakirodalmi információ forrásairól. Előadás az MTA Tudományos Minősítő Bizottság által az ösztöndíjasok számára rendezett tudományos továbbképző tanfolyamon. Budapest, 1986. dec. 17., 1987. dec. 16. és 1988. nov. 16.

Multifonctionnalité et multidisciplinarité. Une étude de cas: La Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie. Annual Conference, Corporation of Professional Librarians of Québec. Québec, 28-30 May 1987.

Információgazdálkodás az intenzív gazdaságra történő áttérés körülményei között. II. Információ-gazdasági tudományos tanácskozás, Budapest, 1988. nov. 17-18.

A magyar könyvtárügy helyzetéről, perspektíváiról, a nemzetközi együttműködés lehetőségeiről. Előadás a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán, 1988. nov. 15.

Information in society in a historical approach. V. ECSSID General Conference, Aalborg, 13-15 October 1988.

A tudományos információ jelentősége és az MTA Könyvtárának információs tevékenysége. Előadás az MTA vezetőinek szakmai továbbképzési tanfolyamán, Budapest, 1989. márc. 29.

A könyvtár és tájékoztatásügy nemzetközi szervezetei. Speciál kollégiumi előadások az ELTE III. éves könyvtár szakos hallgatói részére. 1989-

Proposal submitted by Professor György Rózsa, member of the Hungarian delegation, concerning the exchange of publications. CSCE Information Forum, London, 5 May 1989.

La bibliologie en tant qu'une culture d'information. IX. Colloque International de Bibliologie. Bibliologie, Communication et Culture. Tunis, 21-24 mars 1990.

A note for the International Seminar of Social Science Literature for Eastern Europe. ICSSID Conference, Helsinki, 2-4 December 1990.

La bibliologie dans le système de la communication intellectuelle par rapport à la bibliologie politique. X. Colloque International de Bibliologie, Caceres (Espagne), 5-9. octobre 1991.

Változó tudomány, változó könyvtárak? Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1991.márc.8.

Értékörző megújulás. MTA Könyvtár intézeti értekezlete, 1991.nov.5. 32 p. gépirat.

Összeállította: Fekete Gézáné

An academic library as an integrated information centre: the Library of the Hungarian Academy of Sciences*

György Rózsa

Library of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest

The “collective memory” of mankind

For the ethnologists of the third millennium the most important item to be preserved of our civilization would be a library. The institution which can tell the most to the future – so said Claude Lévi-Strauss a few years ago. He added that he was referring to the Library of Congress, since this was the largest library. Our profession can confirm this statement unreservedly. In fact, it is the library, more precisely the universal research library, which now embraces not only collections but computer technology and databases, that can tell the most about our world. The Library of Congress can be considered as a natural symbol. However comprehensive and important the collections and services of a library may be, it cannot represent the total mass of information accumulated in the world.

In all probability, one large library from each country could jointly constitute the “collective memory” of mankind. Since, generally (though by no means in

* Part of an article published in the journal *Alexandria*, London (1991. 2. pp. 89-99) where the author gives a general impression on the past, the present and future plans of the institution directed by him for the past three decades.

all countries), the most complete information resources and services are provided by national libraries, in principle the role of the memory of mankind could be achieved by an aggregate, or even a world association, of national libraries.

Such a theoretically united world library would naturally contain much duplication. The important research and cultural works, whether monographs, periodicals or any other medium of recorded information, are obtained by many national and other types of libraries. Indeed, documents collected in accordance with the criteria of national libraries can be considered as their contribution to the "world library". In the course of history, national libraries became not only national document collections, but also one among several universal and important collections of research material in their countries. This can be considered the general rule, but it must be added that in any country research is likely to be conducted most efficiently by cooperation between the national library and the other research libraries and information services which evolve alongside it. All this is coordinated internationally by contacts between libraries.

The foregoing considerations are relevant to the theme of this paper, namely institutions that provide integrated information collections and services, specifically the Library of Hungarian Academy of Sciences (subsequently referred to as LHAS). In fact, the role of the national and universal research library in Hungary is jointly fulfilled by three large libraries. One of these is the LHAS, founded in 1826. The LHAS performs quasi-universal research library functions jointly with the ELTE Budapest University Library (founded 1635) through its holdings, though they do not perform standard national library functions. Besides their valuable "Hungarica" collections (especially those in manuscript and others printed abroad) these two libraries supplement the holdings of the National Széchényi Library (founded 1805) with its collections of foreign research literature. There is no point now in arguing whether or not this peculiar form of national library system is the best for a small country like Hungary; conditions developed through 200 years of history cannot readily be questioned (though it should be mentioned that the unification of the three large libraries was considered in the second half of the 19th century and later, during the few months' rule of the Republic of Councils in 1919.) If historical traditions and their existing functions are respected, the only real solution appears to be by means of national cooperation between these three large libraries.

By virtue of its collections, the National Széchényi Library is explicitly and exclusively the primary source of Hungarian research material, including a variety of "Hungarica" documents (besides books, periodicals, maps, music, pamphlets, etc.) and provides classic national library services such as the national bibliography, union catalogue, etc. Thus the system of national and universal library

collections and information services is provided in Hungary not by a single institution, but rather by the cooperation of three institutions. In the following I shall describe one member of this cooperative system, namely LHAS, including certain international aspects.

Also relevant to the above considerations are two studies published in *Alexandria* in 1990, one on the necessity and nature of national libraries, the other on the paranational library functions of a university library.^{1,2}

LHAS: Roots and characteristics alive today

The 160-year old LHAS embodies the targets set and the characteristics it was endowed with at the time of its foundation – *continuity*, combined with the meeting of present day information requirements – *renewal*. These are described below.

1. The first characteristic of the LHAS is that, like its parent body, the Hungarian Academy of Sciences (founded a year earlier in 1825), it was established not by royal grace or by the state but in response to the initiative of patriotic and reform-minded members of the aristocracy, by contemporary Hungarian society.

2. The historical organic unity of the academy and its library can be regarded as the second characteristic. The library was the first, and up to 1945, the only institution of the academy. Indeed, they functioned in the same building from 1865 until November 1988, when the new library was inaugurated. This is in the same building complex as the academy, but its special collections (manuscripts, Oriental collection) remain in the academy building itself. In many instances the functions of academic and library personnel were also combined. For instance, the first catalogue of the LHAS, and organizational bylaws for the year 1848, were both compiled by Ferenc Toldy, Secretary General of the Academy.³

3. The library was founded by the first President of the academy, Count József Teleki, with his own family library, containing 30.000 volumes, in order to serve the development of the Hungarian language and to be used for research. According to the conditions prevailing under the Hapsburg monarchy during the first decades of the 19th century, German (with Latin) was the language of scholarship in Hungary. The founder ordered the collection to be put “at the disposal of all citizens of the country”; this gave rise to the partially national function of the LHAS, referred to above.

4. The library supports the academy's role in international research, most

particularly through the international exchange of publications. This started in 1833 with the Yearbook (currently called *Almanach*) with the cooperation of Count István Széchenyi himself, founder and Vice-President of the academy. (In 1991 the 200th anniversary of the birth of "the greatest Hungarian" will be celebrated across the nation). Today this activity covers about 1,600 institutions in nearly 80 countries.

5. The fifth characteristic is the acquisition of scientific and literary remains (both printed books and manuscripts) by donation in the 19th century, and to a certain extent in the 20th. In this connection the origin of the world famous Oriental collection is worth mentioning; this too relates to the library's historical link with the academy. After its foundation, the Learned Society (the original name of the Academy) sent scholars to the Far East in order to search for the origin of Hungarians. The library acquired as one of the first products of this search the Tibetan manuscript collection of Alexander Kőrösi Csoma, together with the Alexander books, containing the foundations of Tibetan grammar.⁴ For artistic value, Kaufmann's Hebraic Collection is of particular importance.⁵ The India collection of Sir Aurél Stein, geographer in the British Colonial Office, was acquired by the library with the cooperation of the British government.⁶

6. The Archive of the academy (1963) is a department of the LHAS. In contrast to the academic practice of other learned societies, the Hungarian academy did not found an independent archive, but handled its documents as a "corpus" of the Department of Manuscripts. The department has taken over the archive functions of the reorganized (1949) academy, also collecting the official documents of its network of research institutes (see below).

7. Besides the complete collection of books and journals of the academy, the library is the clearing house for documents resulting from research activity not directly linked to the academy but of national importance, such as the publications of old professional societies and postgraduate dissertations ("candidate" and "doctor of sciences"). The library at present contains records of 14,000 dissertations, for which it is the national copyright centre. One of the library's functions, which can be considered as a national one, is the compilation of a bibliography of publications of members of the academy (61,000 publications, by 410 members of the academy).

8. The interdisciplinary nature of the LHAS's collections and services is an eighth feature. The roots of this activity can also be traced back to the first half of the last century. With the beginning of the exchange of publications in response to the academy's publications in the humanities, learned societies abroad started to send their scientific publications as well. Thus the most important Hungarian collection of scientific periodicals was established, including 14,000 titles, of which 5,500 are current. The collection contains nearly 300,000 volumes.⁷

9. Staff of the library were themselves from the beginning scholars in various disciplines, for example philology and archaeology. This activity developed widely, especially during the last three decades, creating a role for the library as a research workshop. To encourage and promote research activity, the LHAS allows one so-called "creative day" per week for 25-30 of its staff. In the last five years staff have produced about 320 books and articles.

10. After the reorganization of the academy in 1949, a significant network of research institutes was established. The LHAS is responsible for the coordination and management of the libraries of these institutes. This activity covers expert advice, certain types of teaching and training, such as computerization, and the automation of library processes.

11. The final feature of the LHAS to be mentioned is that it integrates basic information functions. In addition to traditional library functions, the LHAS took on archival functions at an early stage, complemented by certain historical collections (such as literary relics and works of art). These historical functions are supplemented and completed by the introduction of specialized information services in the 1980s.

Functions, collections and services

Following the reorganization of the academy in 1949, when it became the premier research forum of the country and established its own research institutes, its own functions and collections were also transformed. A network of research institute libraries came into being. (For statistics of total holdings see Appendix.) The LHAS holds manuscripts by outstanding personalities and classics of Hungarian history and literature, foreign collections of great value such as the Goethe collection, other scientific and literary manuscripts and correspondence, and also (e.g.) the collection of old and rare books. The world famous Oriental collection contains outstanding documents of art history and sources of text, for example the Tibetan collection, the correspondence of the distinguished Islamic researcher, Ignác Goldziher, Aurél Stein's Indian collection, the Hebraic collection of Kaufmann, and Mongolian and Turkish manuscripts.⁸ Taking into account numbers, subject and language, the LHAS's basic research collections are, together with the institute's library collections, the most diversified and significant in Hungary. They represent over 3,5 million bibliographic units. More than half of the research periodicals to be found in Hungary are available through the academy network.

So far as acquisition is concerned, exchange of publications is still the most important channel; 70% of periodicals and about 50% of books arrive by this means. The LHAS as a universal research library collects, as high priority, the literature of antiquity, linguistics and the science of literature, orientalia, literature on science policy, publications of scientific institutions abroad ("academica"), and basic publications of research in science and social science. It also collects encyclopedic and other comprehensive publications, bibliographies, methodological and interdisciplinary works and publications on the history of science. As a result of developments in the past ten years, magnetic tapes and media using laser optics (CD-ROMs) have been added to the collection of microfilms, audio materials and photographic archives.

The LHAS is open to non-members, who must be research workers, teachers of higher education or students of natural and social sciences. Its stock is available for interlibrary lending. Basic services of the library are free of charge, but some services have to be paid for, notably computer-based information services.

As a research workshop, the LHAS publishes series and journals; these are sold mostly through the commercial book trade.⁹

In view of the eleven characteristics outlined above, the LHAS's functions can be summarized under seven heads:

- as a traditional, academic-type library that has grown up over the years, carrying out collection, preservation and service functions with special regard to the literature of basic research;
- as a deposit library, collecting and conserving official papers of the academy, thus functioning as the academy's archive;
- as the scientific information centre of the academy, offering information on science policy, providing computer services and conducting scientometric research;
- as the centre of international exchange of publications;
- as a research workshop, complementing all its own services;
- as the coordinating and organizational centre of the academic institutes' library network;
- as the academy's representative on national and international bodies and programmes of scientific information.

The eleven characteristics and seven functions mentioned above indicate the nature of the LHAS as an integrated system of information provision.

To make this still clearer, an account of the computer activities of the LHAS is necessary.

Computer-based information services, researches and library automation programme

Operations for the automation of the library started in 1980.¹⁰ The philosophy behind this was that, in accordance with the academy's interdisciplinary character, computer services should start with an interdisciplinary database. The practical approach required services to start with scientific information, where sufficient demand could be expected to justify them. Unlike basic library services, computerized information services were planned to be charged for. There are two reasons for this. In the first place, the LHAS needs to produce some income to supplement its allocation of money. Secondly, in market economies and in countries working towards them, experience indicates that, apart from public services, free services have no prestige, and their usefulness cannot be measured.

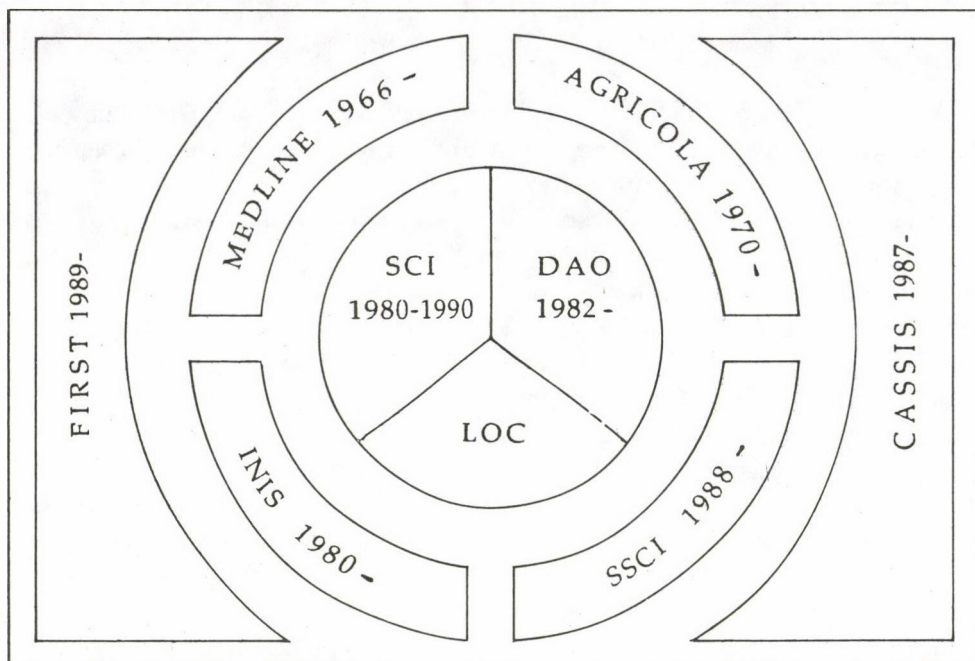
This second reason was considered just as important as the first. In view of the interdisciplinary nature of the academy, the *Science Citation Index* of the Institute for Scientific Information in Philadelphia was chosen for offline processing because of its value for research information and speed. The construction of science profiles is carried out by an expert group. After an experimental period, a subscription system was introduced for ASCA and ASCATOPICS. This was gradually extended to other databases, such as MEDLINE, Dissertation Abstracts and CD-ROM databases. The concept and label of "information galaxy" were provided by Professor Tibor Braun, Deputy Director-General of the LHAS, who is also responsible for the organization of SCI-based scientometric investigations and researches in Hungary. These investigations and researches are sometimes referred to in professional literature as the "Budapest school"; its main product is the international journal *Scientometrics*. Scientometric researches are based on information services and not on isolated (and consequently very expensive) researches.

CD-ROM databases were introduced in Hungary by the LHAS. The galaxy built on these is illustrated in *Figure 1*.

Most of the computer-based information services are provided on subscription. However, they can still not be regarded as real profit-making undertakings. They supplement the budget allocated to the library, and demonstrate to the competent authorities that, besides its indirect science support function, the LHAS can organize programmes that generate income directly. Such programmes are already carried out by the LHAS, besides the computer-assisted services, through (e.g.) the microfilm laboratory.

An extension of the subscription services, to cover the social sciences, is in progress, it is based on SSCI. Besides this interdisciplinary database access is provided to specialized databases, e.g. in the fields of economics and sociology.

Figure 1: LHAS information galaxy

CASSIS:	Information on North American Patents
DAO:	Dissertation Abstracts Ondisk
FIRST:	European Patent Applications on CD-ROM
INIS:	International Nuclear Information System
LOC:	Library of Congress Catalogue
SCI:	Science Citation Index
SSCI:	Social Science Citation Index

The computerized database, established within the framework of MISON (Institute of Scientific Information in Social Sciences of the USSR Academy of Sciences) and operated at INION (Institute of Scientific Information in Social Sciences) in Moscow, is the result of cooperation in these subjects by academies of science in Central and East European countries.¹¹ This database functions with a decentralized input and is large, containing nearly one million records. However, it struggles with the organizational and technical difficulties that are common in the region.

Progress is expected in the exchange of social science databases within the framework of European Co-operation in Social Science Information and Documentation (ECSSID);¹² the recent changes in Eastern and Central Europe already point the way towards integrated information services. This is the target of the

ECSSID VI Conference, to be convened in March 1991 at the University of Kent in Canterbury; the theme of the conference is "Social change and information systems in Europe: innovation, development and integration". The LHAS plays an active role in all these programmes.

Information provided online and on CD-ROMs is available free of charge for researchers of the LHAS in the reading room.¹³ This reading room, which has 140 seats and 4 carrels, contains on open access to a reference collection of about 18,000 volumes and 1,300 issues of current journals.

The latest development in the automation programme is the automation of library "housekeeping" operations. This is based on a mainframe IBM 9377 computer, to which IBM/PC machines are linked. At the same time, this is the basis of the scientific information system, and one of the focal points of the planned national information system. In this enterprise the LHAS cooperates with the National Széchényi Library, which is equipped with the same type of mainframe computer. Electronic mail comprises part of this integrated information system. Preparations are under way to introduce DOBIS-LIBIS.¹⁴ Automation already functions in some areas, such as interlibrary lending, international exchange of publications and recording of duplicates. The cataloguing system is naturally in the centre of the automation programme. Since 1 January 1986, cataloguing has been carried out according to international standards for machine-readable catalogue records, and automation of the system starts in 1991. The subject catalogue will be automated partly according to UDC, long in use at the LHAS, but with certain modifications and the introduction of subject headings.

A special academic database is being continuously developed; this simultaneously fulfils additional national bibliographic functions. This is the catalogue of postgraduate candidate and postgraduate doctoral dissertations. This will be accessible online internationally with English titles and subject headings.

The complex library automation programme is planned to be operational by 1992. This will complete the modernization of the LHAS, providing the opportunity for it to join the integrated information system of a Common Europe.

Appendix

There are at present 40 Academy special research libraries (for linguistics, history of science, chemistry, nuclear physics, geography, etc.), with collections numbering 5,000-100,000 volumes and a variety of information functions. The sum total of their holdings numbers some 1.5 million units.

The collections of the LHAS approach 2 million units. There are c. 1 million

books, nearly 300,000 periodical volumes (5,500 current titles), and c. 600,000 manuscripts; microfilms and 100,000 archival units complete the holdings. The special collections include 1,200 incunabula, 6,500 volumes of Hungarian books published before 1711 and other old and rare books.

Total holdings number about 3,5 million units.

References

1. Line, Maurice B.: Do we need National Libraries, and if so, what sort? An assessment in the light of and analysis of national library and information needs.
In: *Alexandria*, 2(2), July 1990, pp. 27-38.
2. Hunt, Christopher, J.: A university library with a national function: the British Library of Political and Economic Science and library provision for the social sciences in the UK.
In: *Alexandria*, 2(2), July 1990, pp. 61-69.
3. Utasítás a M. Akadémiai Könyvtár tisztviselői számára. Összeállította Toldy Ferenc. [Rules for the Academy Library's officials. Compiled by Ferenc Toldy.] Budán, 1848.
4. Terjék, József: Collection of Tibetan MSS and xylographs of Alexander Csoma de Kőrös. Budapest, 1976.
5. Microcard catalogue of the rare Hebrew codices, manuscripts and ancient prints in the Kaufmann collection, reproduced on microcards. Ed. by Rezső Gergely. Budapest, 1959.
6. Rásonyi, László: Sir Aurél Stein and his legacy.
In: *New Hungarian Quarterly*, (2), 1961, pp. 217-224.
7. Bükyné Horváth, Mária: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum állománya az 1970-es években. A hazai akadémiai kutatás szakirodalmi információ igénye. [Holdings of foreign periodicals in the 1970s in the LHAS. Research requirements for specialized information.] Budapest, 1977.
8. György, József: Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest, 1963.
Simon, Robert: Ignác Goldziher: his life and scholarship as reflected in his works and correspondence. Budapest-Leiden, 1986. (see also ref. 4)
9. Publications of the Library of the Hungarian Academy of Sciences. Bibliography. Budapest, 1986.
10. Rózsa, György and Braun, Tibor: A szakirodalmi információ korszerűsítése a Magyar Tudományos Akadémián. [Modernization of specialized information at the HAS.]
In: *Magyar Tudomány*, 12, 1978, pp. 910-917.
11. 1976-1986: 10 Jahre Internationales System für gesellschaftliche Information. Berlin, 1986.
12. Rózsa, György: European co-operation in social science information and documentation: a process of maturation.
In: *International Social Science Journal*, 3, 1981, pp. 559-565.
13. The files available are: McGraw Hill Technical Encyclopedia; Grolier American Academic Encyclopedia; Ulrich's Periodicals Directory; Bibliofile/Library of Congress Catalogue.
14. DOBIS/LIBIS. Version 2. Librarian's guide. Part 1, On-line operation release. 1st edition (Aug. 1988.) IBM Corporation, 1988.

KÖNYVTÁR ÉS HAGYOMÁNY

LIBRARY AND TRADITION

.

Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának kialakulása, 1826-1865

F. Csanak Dóra

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest

A Kézirattár történetének első szakasza, vagy inkább előtörténete csaknem negyven esztendeig tartott: ennyi időbe telt, amíg megteremtődtek a feltételei annak, hogy létrejöjjön a Magyar Tudós Társaság birtokába került kéziratokból egy a Könyvtár szerves részét képező, de azon belül számos önálló funkcióval rendelkező különgyűjtemény. Csak az 1865-ben felépült székházba való beköltözés után rendeződött a gyűjtemény elhelyezése, 1870-től kezdődött meg a gyarapodás önálló nyilvántartása, 1875-1891 között készült el az első szakszerű rendezés és feldolgozás.

Kéziratok természetesen már az Akadémia működésének megindulása óta kerültek az intézmény birtokába, s az sem állítható, hogy a Társaság első vezetői ne lettek volna tisztában a jelentőségükkel. A későbbi első elnök, Teleki József alapítólevelének sokszor idézett szavai „a Társaság és a haza minden polgára használatára” rendelt könyvtárról, nem csak hangzatos kijelentés volt, hanem a Magyar Akadémia Könyvtárának olyan specifikumát rögzítette, amely megkülönböztette más országok általában szűkebb feladatköröket betöltő akadémiai könyvtáraitól. Ami pedig a kéziratokat illeti, Teleki vásárlásai arról tanúskodnak, hogy e téren is nagyszabású gyűjteményt kívánt kiépíteni: az általa vett Kresznics-hagyaték volt az első és sokáig egyetlen teljes hagyaték, amely a Könyvtár birtokába került, s Telekinek az Akadémia közvetlen célkitűzésein túlmutató korvina- és kódexvásárlásai nemzetközi értékekkel gazdagították a gyűjteményt. Toldy Ferenc titoknok, az orvos és irodalomtörténész, aki egyben képzett könyvtári szakember is volt, hasonlóképpen koncepciózus irányítója lehetett volna a Könyvtár, s azon belül a kéziratgyűjtemény munkájának – erről tanúskodnak

általános utasításai és konkrét rendelkezései is, de titkárként erejét lekötötte az Akadémia ügyeinek intézése, s noha vállalta a Könyvtár felállítását és lajstromozását, ezt csak alkalmi feladatnak tekintette. Megfelelő szakember híján sokáig nem volt lehetséges ezen a téren a széleskörű és koncepciózus célkitűzések szisztematikus aprómunkával való megvalósítása.

A kialakuló kéziratgyűjteményt némileg tisztázatlan kettősség jellemezte: a Társaság a lehető legszerényebb apparátussal indult meg, s gyűjteményeit is egy ideig a néhány tagú tisztviselői karnak kellett kezelnie. A hivatalos ügyintézés – hivatalos levelek, jegyzőkönyvek, gazdasági és egyéb iratok – dokumentumai mellett a Társaság működésével kapcsolatosan létrejött kézíratos művek: pályaművek, bírálatra és kiadásra beküldött tudományos és szépirodalmi alkotások, a Társaság által tervezett és megvalósított különféle munkálatokhoz szükséges másolatok – a titoknoki hivatalhoz szorosan kapcsolódó levéltárba kerültek. A titoknok helyettese, a segédjegyző volt egyszemélyben a levéltárnok is, reá hárult a kéziratok gondozásának kötelessége. Hamarosan gyarapodni kezdtek a Könyvtár részét alkotó kéziratok is, önálló gondozójuk azonban még az 1844-es megnyitás után sem volt. A levéltárban őrzött kéziratok – legalább is részben – utóbb fokozatosan átkerültek a Könyvtár kéziratgyűjteményébe, de a párhuzamosság még jó ideig fennmaradt.

Gyarapítás

Az Akadémia voltaképpen már az alapításkor, 1826-ban nagy mennyiségű kézirat birtokába jutott a Szervita-téri Teleki-könyvtárban található, a Telekiektől és más, velük összeházasodott, elsősorban a királyfalvi Róth-családtól származó kéziratok révén: misszilisek, egyház- és iskolaügyi iratok, a Teleki-család tagjainak szépirodalmi és tudományos művei, valamint a velük kapcsolatban álló, általuk patronált írók, tudósok műveinek kéziratai alkották anyagát. Ezek közé tartoznak pl. Cornides kézíratos munkái, amelyek teljes könyvtárával együtt az 1790-es években vétel útján kerültek a Teleki-család birtokába. (Ez a kézirat tömeg tulajdonképpen az alapító ág három részre szakadt családi levéltárának része volt: csaknem ugyanilyen jellegű anyagot tartalmaz az utóbb az Országos Levéltárba került ún. gyömrői Teleki-levéltár és a volt Erdélyi Múzeum levéltárával a Román Akadémia Kolozsvári Fióklevéltárában őrzött ún. kendilónai Teleki-levéltár is.)

A Teleki-kéziratok azonban csak az 1844-es átvétel után kerültek ténylegesen az Akadémiára. Toldy ekkor 577 kötet, füzet és nyaláb kéziratot és 23 csomó

levelet és irodalmi kéziratot vett nyilvántartásba,¹ ami a valóságban óriási számú és mennyiségű kéziratot jelentett.

Más, az Akadémiára került könyvtárak is tartalmaztak kéziratokat, így a két Batthyány-könyvtár (a rohonci és a kisbéri) az átvevő Nagy Károly szerint „néhány becses kéziratot” is tartalmazott, a vétel céljából megvizsgált s végül meg is vett Jancsó-könyvtárhoz pedig négy láda kézirat tartozott.²

Bár a Társaság már működése megkezdésekor célul tűzte ki bizonyos kéziratok megszerzését, ezt egyelőre konkrét munkálataihoz segédeszközzül szolgáló darabokra korlátozta. Már az 1832-es nagygyűlésen elhatározták lappangó régi magyar kéziratok eredetijének megszerzését vagy lemásoltatását, hogy belőlük a nagyszótárhoz elavult, de jó magyar szavakat, régi magyar nyelvtani szerkezeteket és a kiejtésre vonatkozó adatokat nyerjenek.³

Ugyancsak konkrét célkitűzéshez, a Döbrentei Gábor szerkesztésében kiadott régi magyar nyelvemlékek köteteihez gyűjtöttek eredeti és másolt kéziratokat.

Ezek a kéziratok már 1833-tól kezdtek beérkezni az Akadémiára. Volt rá eset, hogy csak kölcsön kapták meg a köteteket lemásolásra, bár olykor az Akadémia megkérte a tulajdonost, ajándékozza oda az eredetit is, máskor – igen gyakran – egyházi méltóságok, szerzetesrendek, protestáns egyházi testületek és magánemberek önként, felszólítás nélkül ajánlották fel a birtokukban lévő nyelvemlékeket. Kértek kölcsön másolásra külföldről is, pl. Münchenből, Lipcséből vagy Bécsből, ilyenkor József nádor vagy István főherceg járt közben a kölcsönzési hozzájárulás megszerzése érdekében.⁴

A nyelvemlékek eredeti és másolt példányai a szerkesztés idején Döbrenteinél voltak, amint erről a levéltárban elhelyezett lista tanúskodik.⁵ Amit nem tartott magánál, az a levéltárba került, a Könyvtár 1844-es megnyitása után pedig a Könyvtárban helyezték el azokat. (Az eredeti nyelvemlékek ma K 31 – K 114, a másolatok Ms 854 – Ms 919 és Ms 10.352 – Ms 10.357 jelzeten találhatók.)

Ugyancsak az Akadémia működésének első éveiben kezdték el a külföldi könyv- és levéltárakban (utóbb magyarországi családi levéltárakban is) őrzött magyar vonatkozású kéziratok művek, oklevelek stb. másolását. Kezdetben – anyagi okokból – az amúgy is külföldön lévő akadémiai tagokat kérték fel, hogy egyéb uticéljuk mellett végezzék el ezt a munkát is. Elsőként Petrovics Fridriket, Teleki László nevelőjét bízták meg 1833-ban ezzel a munkával. Ő először listát készített a talált kéziratokról, ezek közül választotta ki a Történeti Osztály a legfontosabb, főleg a kiadatlan darabokat másolásra.⁶ Petrovics már a következő évben, 1834-ben nagyszámú másolatot mutatott be a nagygyűlésnek. Az első másolatok Berlin, Kassel, Frankfurt és Darmstadt gyűjteményeiben készültek, de nemcsak nyugati országokban, hanem pl. Varsóban is folytak ilyen munkák, Gegő Elek 1836-ban a moldvai magyarokra vonatkozó másolatokat küldött be, utóbb pedig hazai levéltárakban is készültek kópiák.

A másolatok készítését többnyire az Akadémia fizette, de voltak ifjak, akik ingyen vállalkoztak ilyen munkára (természetesen csak Magyarországon).⁷

Ez a gyűjtemény lényegében a 18. századi történettudósok, elsősorban Kovachich Márton György célkitűzésének megvalósítását ill. folytatását jelentette, aki 1791-ben tudós társaságot szervezett, hogy az általa létrehozott történeti másolat-gyűjtemény alapján forráskiadványokat hozzon létre.

A másolatok a Könyvtár megnyitásaig a Károlyi-Trattner-ház I. emeletén, tehát szintén a levéltárban kaptak helyet.

Történeti forrásokon kívül kisebb számban más, pl. szépirodalmi művek kéziratait is lemásoltatták: így Bessenyei György kéziratban maradt műveit a pápai bencés könyvtár, illetve a pesti pálosok gyűjteményében. (Ma RUI 4-r. 17/I-II. jelzet alatt.)

Ezek a munkálatok a szótárhoz, a nyelvemlékekhez és a történeti források gyűjtéséhez aktív, tudatos gyarapítási és gyűjtőtevékenységet jelentettek: a Társaság tagjai felkutatták az egyházi és magánkézben, ill. közgyűjteményekben található fontos kéziratokat. Döbrentei pl. kifejezetten nyelvemlékek kutatása céljából több, az országban lévő levéltárba elutazott (Jászó, Pozsony, Nagyszombat, Komárom, Palota stb.).⁸

Másolatokon kívül eredeti művekkel is gyarapodott a gyűjtemény az Akadémia tevékenysége kapcsán: az 1931-től kezdve a tudományos osztályok által kitűzött és különböző más pályatételekre érkezett kéziratokkal, valamint a bírálatra és kiadásra beküldött művekkel. Ezeket két-két kijelölt bíráló véleményezte, de ha kiadásra javasolták is őket, erre nem okvetlenül került sor. Így maradt a Kézirattárban több más egyéb mellett Zakál György *Az Eörségh Leírása* c. munkája⁹ vagy Jankovich Miklós *Magyar Könyvtár* c. 1841-ben kiadásra elfogadott kézírata, amelynek kiadását az elnökség még 1845-ben is megerősítette, de a mű a szerző 1846-ban bekövetkezett halála után a Kézirattárban maradt, s mivel Jankovich nem tüntette fel rajta a nevét, több mint egy évszázadig nem volt azonosítva.¹⁰

Előfordult, hogy az Akadémia nem tartotta kiadásra alkalmasnak valamely kéziratot, pl. Tunyogi Csapó József Bethlen Gábor-levelezés kötetét, mivel azonban a benne lévő levélszövegeket hasznosnak ítélte a kutatás számára, közölte Tunyogi Csapóval, hogy szívesen elfogadná művét ajándékképpen a Kézirattár gyarapítására.¹¹

Az első tudóshagyatékot, Kresznerics Ferenc nyelvész könyveit, kéziratait és pénzgyűjteményét, mint már szó volt róla, 1834-ben Teleki József vásárolta meg a Társaság számára. Az Akadémia fontosnak tartotta ugyan más írók és tudósok hátrahagyott kézíratainak megszerzését is, de csak a kiadhatónak tartott kéziratokra korlátozta megvásárlásukat. Ilyen szempontból vizsgálták meg a Kazinczy özvegye, Török Sophie által már 1831-ben eladásra kínált Kazinczy-kéziratokat: „A Társaság rendszabásainál fogva egyedül oly iratokat vehet által, melyeket

kiadhat s így országos hasznukká teheti.”¹² Kazinczy műveinek összkiadása azonban nem haladt a kívánt ütemben, a Pestre szállított kéziratok visszakérültek előbb a családhoz, majd onnan Kazinczy Gáborhoz, s az ő halála után jutottak végleg az Akadémiára 1865-ben, amikor szerencsére már másként értelmezték a hagyaték fogalmát, s az Akadémia azért vette meg Kazinczy minden hátrahagyott kéziratát, hogy „ne forgácsoltassék szét, hanem egy tömegben az Akadémia kéziratárát gazdagítsa.”¹³

Ugyancsak a kiadhatóság szempontjából nézték át 1836-ban Pálóczi Horvát Ádám hagyatékát, s mivel a bizottság szerint elavult és töredékes munkákból vagy magánhasználatra szánt jegyzetekből állt, csak az Arielt, az Ó és új mintegy ötödfélszáz éneket és a példabeszédek gyűjteményét tartották meg belőle, ezeket is a népdalgyűjtés és a nagyszótár munkálataihoz nyersanyagként.¹⁴

Kölcsey 1838-ban bekövetkezett halála után hasonlóképpen a hiteles Kölcsey-kiadás érdekében kérték el a végrendelet végrehajtóitól a kéziratmaradványokat.¹⁵

Az ajándékozott nyelvemlékek mellett (Guary-kódex 1835., Gyöngyösi szótár-töredék 1836., Csíkсомlyói prédikációk 1841., Wathay énekeskönyv 1842., Ecsedi Báthory István kézirata 1850., Piry hártya 1850., Virginia-kódex 1851., Czech-kódex 1851., Érsekújvári kódex 1851., Gyöngyösi-kódex 1851., Cserei Mihály története 1852., Cserei Mihály jegyzőkönyve 1853., Kriza-kódex 1853., Lányi-kódex 1855., Kuun-kódex 1858., Nagyenyedi kódex 1860. stb.) szinte felsorolhatatlanul sok kisebb-nagyobb ajándékot kapott a Kézirattár. Voltak, akik végrendeletileg hagyták az Akadémiára kézirataikat, mint Petényi Salamon,¹⁶ vagy Teleki elnök Magyarország a Hunyadiak korában c. művének kéziratát,¹⁷ Kőrösi Csoma hátrahagyott kéziratainak megszerzését már az 1840-es években szorgalmazta az Akadémia, utóbb Duka Tivadar ajándékaként jutott hozzájuk.¹⁸ Ajándékoztak Baróti Szabó Dávid, Verseghi Ferenc, Koháry István-kéziratokat, különlegességeket, mint a verespataki fatábla,¹⁹ misszilis leveleket és okleveleket stb.

A magánosoktól érkező kisebb-nagyobb ajándékokat – részint köszönetképpen, részint hogy ezáltal másokat is ajándékozásra buzdítsanak, a napilapokban és folyóiratokban, valamint az Akadémia Névkönyvében is regisztrálták.

A Névkönyv tanúsága szerint 1835-től a Könyvtárnak és a pénzgyűjteménynek érkeztek adományok, 1838-tól a kézirat- és a természetiek tárának, 1844-től pedig a régiséggyűjteménynek is, noha régiségek adományozásáról már az 1831-1832-es kisgyűléseken is szó esik. Ezekben az években még maga az Akadémia sem volt tisztában azzal, milyen gyűjteményeket kíván létrehozni ill. fenntartani. Valószínűleg azért is elfogadtak mindenféle ajándékot, hogy ne sértsék meg az adományozókat, akik viszont az Akadémia gazdagításával nemzeti ügyet kívántak szolgálni, de nem gondolkoztak azon, mi tartozik a Nemzeti Múzeum s mi a nemrég létrejött Akadémia gyűjtőkörébe. A pénzgyűjtemény létrehozását – feltehetően a történettudomány forrásaként – maga az elnök is az Akadémia felada-

tának tartotta, ezt ismerte el, amikor a Kresznerics-hagyaték részét képező numizmatikai gyűjtemény további gyarapításához külön pénzalapítványt létesített. Széchenyi István egy 1838-as levelében arról írt, hogy ha felállítják a Könyvtárat a Trattner-Károlyi házban, helyet kap majd benne a természettudományi gyűjtemény is.²⁰ Ásványok gyűjtésére maga az Akadémia is adott megbízást.²¹ Utóbb tisztult a helyzet: 1851-ben a kisgyűlés úgy döntött, hogy a természetiek táráat nem tudják, de nem is kívánják felállítani, azt javasolták, cseréljék el az anyagát s ezen a módon is gyarapítsák a Könyvtárat.²²

A különféle gyűjtemények közül elsőként az éremtár feldolgozására került sor. Volt erre a feladatra megfelelő szakember Érdy János személyében, akit 1839-ben megbíztak a munkával s 1840-ben kinevezték a pénzgyűjtemény őrének. Bár Érdy a feldolgozást megfelelő segédletek híján nem tartotta könnyű feladatnak, időről időre jelentette a munkák előrehaladását s mikor 1857-ben elkészült vele, átadta a leíró lajstromot és a gyűjtemény kulcsait Toldy titoknak.²³

A könyv- és kéziratár kivételével utóbb minden más gyűjteményt átadtak a Nemzeti Múzeumnak illetve az egyetemnek, s bizottság döntötte el, mit adjon át s mit tartson meg az Akadémia.²⁴

Toldy 1848-ban nyomtatásban is kiadott „Utasítás a m. academiai könyvtár tisztviselői számára” (Buda, 1848.) c. művében a gyarapításra vonatkozóan azt írta elő, hogy kódexet csak akkor vásároljanak, ha nagyértékű munka, magyar vonatkozású és jutányosan megkapható, újabb kiadatlan kéziratot pedig ugyan-csak akkor, ha hazai vonatkozású, tudományos becse van, jutányosan megkapható – és ha van rá pénz.²⁵

Később Rómer Flóris, az első ténylegesen működő kéziratári ör 1861-ben tett javaslatot céltudatos kéziratgyarapításra, kizárólag a történettudomány kutatási szempontjait tartva szem előtt. A történeti bizottság kútfőkiadásainak céljaira és a hazai történelem megírására vállalkozó tudósok használatára kívánta összegyűjteni a történeti forrásokat. Három módot említett: 1.) eredetiek vételét, amit azonban drága s ezért elérhetetlen célkitűzésnek vélt; 2.) nemes családok és más tulajdonosok ajándékait és letétjeit, amit kívánatos gyarapítási módnak tartott, s végül 3.) hogy ugyanezek a tulajdonosok tulajdonjoguk megtartásával adják át irataikat az Akadémiának használatra és másoltatásra.

Rómer javaslatát a kisgyűlés némi változtatással fogadta el. Egyetértettek az első pont megállapításával, sőt egyértelműen kijelentették, hogy a kéziratok vásárlását az Akadémia mindig is inkább a Nemzeti Múzeum feladatának tekintette. Az ajándékozást vagy letétbe helyezést elvileg pártolták ugyan, de arra az időre kívánták halasztani megvalósítását, amikor az Akadémia székházának felépülte után tűz és más viszontagságok ellen biztosított helyiségekkel rendelkezik majd. A 3. ponthoz, a másoltatáshoz az elnök és az igazgatótanács utólagos hozzájárulásával 200 forintot ajánlottak fel.²⁶

A gyűjtemény elhelyezése

Az iratok és kéziratok elhelyezése az egész tárgyalt időszakban problémákat okozott. A Társaság 1831 őszén kibérelte a mai Gresham-palota helyén álló Deron-ház I. emeletének egyrészét, ahol ülésterem és pénztár volt s egyúttal ott lakott a pénztárnok, Helmeczy Mihály is. A szükséges átalakítások még 1833-ban is folytak, amikor Toldy egy Teleki elnöknek szóló levelében aggodalmát fejezte ki a könyvek és levéltári iratok – köztük a kötetes kéziratok – elhelyezése miatt, amelyek egy a Helmeczy konyhájából nyíló helyiségben álltak. Ha Helmeczy elmegy hazulról, bezárja a lakást s így az anyag hozzáférhetetlenné válik. Ezt a szobát egyébként is nehéz megközelíteni, csak egy nyitott folyosón át lehet oda- jutni s távol is van az ülésteremtől, pedig az ülések idején gyakran van szükség valamilyen iratra.²⁷

1836-ban az Akadémia átköltözött a mai Petőfi Sándor utca 3. szám alatti Trattner-Károlyi házba (akkori címe Urak utcája 612 ill. később 453. szám volt), itt az első emeleten volt az ülésterem, a titoknoki hivatal, a pénztár és a levéltár.

A levéltári anyag 1837-ben egyetlen szekrénybe szorult, s Toldy arra kérte az elnököt, hadd tessen egy tölgyfaszekrényt az elnöki benyílóba s akkor a levéltár két diófaszekrényben kaphatna helyet.²⁸

Két évvel később Toldy az ülésteremben álló 3 szekrényt az előszobába és az ülésterem előtti írnoki szobába kívánta áttétetni, s úgy gondolta, hogy az időközben a Könyvtár számára ugyanebben a házban, az udvari szárny második emeletén bérelt négy nagyobb és négy kisebb szoba nem lesz elég a nagy könyvhagyatékok (Teleki-, a két Batthyány-, a Kresznerics-, Marczibányi-, Horváth Endre-könyvtárak,) a kisebb ajándékok és vásárlások, a kéziratok és folyóiratok kb. 70 000 kötetes állományának elhelyezésére.²⁹

1861-ben a kézirat- és okmánytár, valamint az éremtár az egyik lezárt könyvtári szobában, külön volt már elhelyezve.³⁰

Az új székházban 1865 után a dunaparti szárny udvari szobájába került a kéziratgyűjtemény (amely a Könyvtár 1988-as kiköltözésekor a Gyarapítási osztály terme volt), de mivel már a beköltözéskor ott helyezték el a Könyvtár anyagának Archeologia és Újságok szakjait is, Römer Flóris azt írta Arany Jánosnak, aki egy levél előkeresésére kérte, hogy „a rendezetlenség miatt, mely a szekrények hiányából származott és talán még sokáig fog tartani, emberi erőt felülhaladó munka egy levelet a halmazból kikeresni.”³¹ Ezen a téren tehát az új épületbe költözés sem jelentett azonnali megoldást.

Személyzeti kérdések

A Teleki-család alapítólevelében vállalta, hogy gondoskodik a könyvtárőr fizetéséről s egyben magának tartotta fenn a kinevezés jogát. Az első kinevezett könyvtárnok 1835-ben Petrovics Fridrik lett volna, akinek éppen a történeti másolatok összegyűjtése terén nagy érdemei voltak. Minthogy azonban 1836-ban Münchenben meghalt, nem foglalhatta el állását.

A Könyvtár megnyitása előtt 1835-1837 között Czuczor Gergely, 1837-1847 között pedig Szalay László segédjegyző és levéltárnok gondozta a kéziratokat; a könyvek és kéziratok számbavételét és felállítását 1844-ben Toldy titoknak végezte el írkokok segítségével.

Petrovics utódjával csak 1851-ben nevezte ki a Teleki-család Hunfalvy Pált, akinek az erről szóló Toldy-fogalmazta, de Teleki elnök nevében 1851. VI. 7-én küldött értesítésében a következő mondat olvasható: „Családom meg van győződve, hogy az általa intézetünknek felajánlott gyűjtemény kegyed gondjai alatt mind épségben meg fog őriztetni, mind különösen a kéziratár minél előbb részletes lajstromot fog nyerni, az egész könyvtár pedig a kegyed fő felvigyázata alatt teljes rendbe jöni.”³² Ez a remény nem teljesült; hamarosan kiderült, hogy a kéziratgyűjtemény feldolgozásával külön embert kell megbízni. Az 1857. V. 25-i kisgyűlésen Toldy előadta, hogy az éremtár rendezése és lajstromozása elkészült, az őrnök, Érdy Jánosnak ezután igen kevés a teendője, „másfelül azonban a kéziratár, mióta Jancsó, Döbrentei, Rácz, Podhradszky és Czech-gyűjteményekkel oly tekintélyesen szaporodott, és eredeti okmányok szép számával is bír már, elsődleges szükség volna egy az okmánytanban és kéziratismében szakilag is beavatott őrre, miszerint annak részletes feldolgozása eszközöltessék”,³³ s javasolja, hogy az eddig Érdynek kifizetett díjat adják egy kéziratároshoz. Paur Ivánt ajánlotta erre a posztra, aki a Nemzeti Múzeumban az említett két gyűjteményben működött. Paur 1858. V. 31-én megkapta megbízólevelét, VI. 7-én letette a hivatali esküt, VI. 11-én pedig darab szerint átvette az éremgyűjteményt, a kéziratokat pedig csak „általában”.³⁴

Minthogy azonban Paur már IX. 20-án elfogadta a Széchenyi-család levéltárosi állását, a kéziratgyűjtemény ezúttal is gondozó nélkül maradt.

Újabb három évig nem történt semmi. Hunfalvy 1861. VII. 2-án jelenti a kisgyűlésnek, hogy a kézirat-, oklevél- és éremtár kulcsa nála van, de felelősség nélkül vette át. Javasolja, kérjék fel Rómer Flóris bencés szerzetest, a jeles régészt, vállalja el a kéziratőri tisztelet.³⁵ A kisgyűlés megválasztotta Rómer, aki a panonhalmi főapát engedélyének megérkezése után átvette a gyűjteményt. Rómer 1869-ig látta el feladatát, ekkor Eötvös József elnöknek szóló levelében lemondott

állásáról, arra hivatkozva, hogy a kultuszminiszter – történetesen szintén Eötvös József – kinevezte a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtára őrének, ezért a jövőben nem tudja ellátni kézirattári teendőit.

Feldolgozómunka

Az 1830-as években a segédjegyző és levéltárnok kötelessége volt a rábízott irat- és kézirattanyag nyilvántartása. Minthogy azonban az 1859-ben készült ügyrend némi ingerültséggel úgy fogalmaz, hogy az Akadémia méltósága megkívánja, hogy „a levéltár is valahára rendeztessék” e téren aligha történt valami.³⁶

Toldy 1848-as Utasítása az Akadémiai Könyvtár speciális vonásait figyelembe véve írta elő a kívánatos feldolgozást: a Teleki-könyvtárbeli kéziratokra – éppúgy mint a könyvekre is – rá kell nyomni a megkülönböztető bélyegzőt. A kéziratok a Könyvtáron belül külön osztályt képeznek. Külön katalógust kell készíteni róluk a cédulaformában készült alapcímű nyomán (amely eszerint a kéziratoskat is tartalmazta volna). A kéziratkatalógus legyen betűrendes, külön felvétel készüljön minden kötetes, a kisebb különálló és egybekötött darabokról. Ajánlja a nyelvek, írók és leírók neve szerinti, valamint a tudományok, tárgy és kor szerinti mutatók készítését is, s végül kijelenti, hogy jó lenne a katalógust a Kézirattár részletes, kimerítő és kritikai leírásával együtt nyomtatásban is közreadni.³⁷

Mindebből persze igen kevés valósult meg. Igaz, a székházba költözés előtti idők feldolgozó munkájáról és felállítási rendjéről csak töredékes adatok maradtak fenn. Toldy jelzetként szám- és betűkombinációt ajánlott: a szekrény számmal, a polc betűjellel, a kötet helye a polcon pedig ismét számmal legyen jelölve. Az 1840-es évek használati nyilvántartásában ennél egyszerűbb jelzetek szerepelnek: 77B, 2D, 72E, 6H – tehát feltehetően a szekrényt jelölték számmal, a polcot betűvel, a pontos helyet a polcon már nem jelölték külön.

Más – talán későbbi – jelzeteket őrzött meg a Jakab Elek által 1875-1891 között készült szakok szerinti helyrajzi katalógus Irodalmi Levelezés szakja: itt Jakab több esetben feltünteti a „régijelzetet”, amely egyszerű sorszám. Annyi állapítható meg belőle, hogy a Kézirattárban adott időpontban (feltehetően a székházba költözés körül vagy azt közvetlenül követően) szakjelzés nélkül, de nagyjából az azonos szakba tartozó kéziratosk álltak egymás után, s nem különítették el az Akadémiára került s korábban a levéltárban őrzött anyagot a Teleki-könyvtárból származó daraboktól, minthogy a folyamatos számsorban ezek vegyesen követik egymást. (A Teleki-könyvtár beolvasztása a Könyvtár más

forrásból származó állományába 1865-től kezdődően történt, ez valószínűsíti, hogy a Jakab Elek céduláin nyomokban felfedezhető kéziratári rend is már a beköltözés után jöhetett létre.)

Használat

Noha az egész tárgyalt időszakban nem volt érdemleges kéziratfeldolgozás, a használatot valamelyest mégis lehetővé kellett tenni. Ezen a téren nemcsak az Akadémiai Könyvtárban voltak nehézségek: éveken át panaszkodtak a kisgyűlésen, hogy a pesti nyilvános könyvtárak használata általában nehézkes, különösen az a kéziratoké.

Az akadémiai kéziratok használatának egyik legkorábbi dokumentuma a Döbrentei Gábornál, mint a Nyelvemléktár szerkesztőjénél lévő lista eredeti és másolt nyelvemlékekről.

A használat szabályozásáról először az 1841-es Névkönyv szól, amikor leszögezi, hogy az Akadémia tagjai térítvény mellett kölcsönözhetnek kéziratot, idegenek azonban nem.³⁸ Toldy 1848-as utasítása viszont éppen ellenkezőleg, csakis a helybeni használatot engedélyezi kéziratok esetében.³⁹ Megállapíthatatlan, milyen mértékű volt a helybeni használat; a kölcsönzésről viszont megmaradt az egykorú kimutatás, a térítvények, a visszavitt sűrű lapok és listák az 1846-1862 közötti évekből. Mindez Hunfalvy kézírásával készült, aki eszerint már 1851-es könyvtári kinevezése előtt intézte a Könyvtár ügyeit. Ugyanez a nyilvántartás tartalmazza a könyv- és folyóiratkölcsönzéseket is, kéziratot természetesen jóval kevesebbet használtak, mint könyvet: 1846-ban 5, 1850-ben ugyancsak 5, 1851-ben 13 alkalommal 34 kéziratot, 1852-ben 8 alkalommal 23 kéziratot, 1853-ban 12 alkalommal 16 művet, 1854-ben 7 alkalommal 8 művet kölcsönöztek.

A nyilvántartásban feltüntették a dátumot, a használó nevét, a kért mű adatait és jellegét (könyvek esetében a Teleki-könyvtárhoz, a Jancsó-könyvtárhoz tartozást, vagy hogy az Akadémia saját gyűjteményének darabja volt-e, kézirat esetén azt, hogy kézitról van szó, néhány esetben pedig a korábban már említett szám- és betűkombinációból álló, az elhelyezésre utaló jelzetet), végül pedig a visszavétel dátumát.

A nyilvántartás 16 esztendeje alatt 76 kölcsönző személy nevével találkozunk, ebből 13-an használtak kéziratokat is. Toldy 25 alkalommal 59 kéziratot kölcsönzött, Kazinczy Gábor 4 alkalommal 6 kéziratot, Hunfalvy Pál 4 alkalommal 8 kéziratot, Repiczky János 4 alkalommal 5 kéziratot, rajtuk kívül kölcsönzött Czech János, Döbrentei Gábor, Horváth Mihály, Vállas Antal, Wenzel Gusztáv stb.

Használtak eredeti kódexeket és másolatokat, Kazinczy Erdélyi leveleit, fordításait és misszilis leveleit, Cserei Mihály jegyzőkönyvét, Cornides Eruditi Transilvani c. biobibliográfiai gyűjteményét, Faludi Ferenc verseit, Zrínyi-kéziratot, Blumauer Aeneisét stb.⁴⁰

Az előírások szerint csak az Akadémia tagjainak lett volna joguk a kéziratkölcsonzésre, ez alól azonban tettek kivételt: Szabó József soproni líceumi tanár pl. 1000 pengőforint óvadékot ajánlott fel, hogy megkapja kölcsön a Rohonci kódexet, amelyet szeretett volna megfejtetni. A kisgyűlés úgy döntött, hogy nem kér óvadékot, mivel a tanár tiszta jelleme közismert. Neve valóban szerepel a kölcsönzők sorában.⁴¹

Testületek is kölcsönöztek: Jósika Miklós, a Kisfaludy-Társaság nevében fordult az Akadémiához s kérte a Társaság népdalgyűjtésének kéziratait, mivel – mint írta, – a Kisfaludy-Társaság készül kiadni a magyar népdalok és népmondák gyűjteményét. Az Akadémiától eltérően – amely nemesebb, csinosabb formában kívánta közreadni saját gyűjtését, hogy az „alnép” izlésére ezáltal jótékony hatással lehessen, – a Kisfaludy-Társaság úgy szándékozik publikálni őket, „mint azok jellemző valóságukban élnek” – ezért úgy gondolják, nem keresztezik az Akadémia célkitűzését, ha ők is felhasználják a gyűjtést.⁴²

Maga az Akadémia is kölcsönzött kéziratot más intézményektől: elkérték pl. a bécsi csillagvizsgálótól Hell Miksa kéziratait, s Teleki József Reguly Antalt és Wenzel Gusztávot bízta meg az anyag átnézésével és kijegyzésével.⁴³

A könyvtári kéziratok használatához hasonló módon szabályozta az 1860-as ügyrend a levéltárban őrzött kéziratok használatát is. A levéltáros joga és felelőssége volt leltárt vezetni a gondjaira bízott iratokról és térítvény mellett kölcsönözhetett belőlük, de kizárólag csak az Akadémia tagjainak.⁴⁴

Az 1865-ös beköltözkéskor Hunfalvy elkészítette az új olvasóterem használatának szabályzatát. Ebben Toldy korábbi utasítása érvényesült: a használat kizárólag a közös olvasóteremre korlátozódott, ahol a kéziratok használói számára külön asztalokat állítottak fel. Kölcsönzést csak kivételesen, a Könyvtári Bizottság hozzájárulásával engedélyeztek.⁴⁵

Már 1839-ben felmerültek az Akadémiára került kéziratokkal kapcsolatos jogi problémák. Fáy András és Vörösmarty Mihály készített „Vélemény a m. academia levéltárabani kéziratokról” címmel beadványt, amelyben az akadémiai pályázatok révén bekerült, nem jutalmazott kéziratok szerzői jogának problémáit vetették fel. Nézetük szerint az Akadémia csak a kézirati példány tulajdonosa, a műé a szerző. Megkülönböztetik az ismert és ismeretlen szerzők kéziratait: az elsők esetében, amennyiben nem adja ki művüket, az Akadémiának nincs joga másnak használatra odaadni, sem a szerző életében, sem halála után 40 évig, – kivéve, ha maga a szerző vagy örököse engedélyezi.

Ismeretlen szerzők műveinek hosszabb időre való zárolását javasolja Fáy és Vörösmarty a visszaélések elkerülése érdekében, s tanácsolják, hogy az Akadémia őrizze meg a jelígis levélkéket, hogy a szerző jelentkezése esetén megállapíthassák az azonosságot.⁴⁶

* * *

Az Akadémia Kézirattárának sorsát az első évtizedekben döntő módon az intézmény pénztelensége szabta meg. Minden más nehézség ebből következett, ez okozta a helyhiányt, ezért nem kaphatott megbízást hozzáértő szakember a rendezés és feldolgozás megszervezésére ill. elvégzésére, ezért korlátozódott a használat lényegében a Társaság néhány kiemelkedő tagjára. Hogy az erről az időszakról alkotott kép mégsem egészen negatív, annak köszönhető, hogy az első félszázad idején az Akadémia működésével kapcsolatban létrejött nagyszámú kéziraton kívül kisebb részben vétel, nagyobb részben ajándékozás útján, a Tudós Társaság tagjainak tevékeny munkája és adományai révén, s szinte az egész ország területéről a lakosság, elsősorban az értelmiség tudománypártoló és hazafias aldozatkésztségéből nagy mennyiségű és értékű kéziratanyag gyűlt össze, amely utóbb az Akadémiai Könyvtár Kézirattára állományának alaprétegét alkotta.

Jegyzetek

(Valamennyi kézirat forrás az MTAK Kézirattárában található.)

1. K 1396 5 49-50.f. 62.v.-63.f.
2. A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei V. Buda, 1841. 21. p. – K 801 1/1850.
3. Magyar Tudós Társasági Névkönyv (a továbbiakban Névkönyv) Pest, 1833. 30. p.
4. K 949 20/1836. – K 954 208/1838. – K 1400 84.f.
5. K 951 287/1836.
6. K 1390 184.v.-185.f.
7. K 1425 Kisgyűlési jegyzőkönyv (a továbbiakban Kgy.jkv.) 1862.II.17.
8. K 948 56/1835. – Névkönyv 1838. 110. p.
9. Ma Földrajz 4° 9. jelzetten.
10. K 1392 18.v. – K 1394 127.f. Ma Bibl.2° 32/I-VI. jelzetten.
11. K 1390 276.f.
12. K 1389 50.f.
13. K 988 995/1865. – A hagyaték történetét ld. Gergye László: Az akadémiai Kazinczy-hagyaték története. = Irodalomtörténeti Közlemények, 1990. I. sz. 111-121. p.

14. K 1390 184.f.
15. K 1393 40.v.-41.f. – K 953 138/1838.
16. K 1410 9-10.f.
17. K 973 40/1856.
18. K 1434 Kgy.jkv. 1864.XI.14.
19. K 1397 54.f.
20. K 953 123/1838.
21. K 960 52/1842.
22. K 1404 Kgy.jkv. 1851.IX.22. – K 993 1083/1868.
23. K 957 177/1840. – K 958 342/1840. – K 1413 79-81.f.
24. K 1441 113.f.
25. Utasítás... 20. p.
26. K 1421 Kgy.jkv. 1861.XI.4.
27. Vegyes 2° 40/VI. 1833.IX. 13-i levél.
28. Vegyes 2° 40/VI. 1837.I. 27-i levél.
29. K 801 2/1839.
30. K 979 439/1861.
31. K 986 809/1865.
32. K 801 1/1851.
33. K 1413 79-81.f.
34. K 801 1-2/1851. – K 1414 90-91, 101.f.
35. K 1421 Kgy.jkv. 1861.VII.2.
36. K 1415 83.f.
37. Utasítás... 9, 12, 15-16. p.
38. Névkönyv 1841. 43. p.
39. Utasítás... 21. p.
40. K 880. – K 886.
41. K 1398 Kgy.jkv. 1846.VIII.24.
42. K 1396 10.f.
43. K 970 60/1850.
44. K 1418 Kgy.jkv. 1860.VII.16.
45. K 801 5/1865.
46. K 954 94/1839.

Summary

D. F. Csanak: The development of the Department of Manuscripts of the Library of the Hungarian Academy of Sciences 1826-1865

The Library of the Hungarian Academy of Sciences was founded in 1826, but was opened to the public in 1844 only. Yet a great number of manuscripts came into the possession of the Academy previously, mainly in connection with the

activities of the institution: preparatory works of the great dictionary, publication of literary records, competition essays and works presented for publication as well as original historical sources and their copies. An increasing number of single manuscripts or literary remains of scientists and writers enlarged the first holdings.

All these were kept at the secretariat under the care of the archivist.

After the opening of the Library the manuscripts were gradually transferred to it as a special collection.

Besides the survey of the stock the essay deals with problems of its filing, staff, cataloguing and use until the beginning of the next period of its history. After moving into the new center of the Academy the Department of Manuscripts became – according to the conception of the time – a part of the Library, self-contained in some respects, but belonging to it as a whole.

Az MTA Könyvtára kiadói tevékenységének utóbbi tíz éve (1980–1991)

Fekete Gézáné

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest

Az MTA Könyvtára mintegy 2 milliós állománya, a modern és régi könyvek, az ősnymtatványok, a folyóiratgyűjtemény, a tudóshagyatékok, a kéziratgyűjtemények, a levéltári iratanyagok, a modern gépi adatbázisok felbecsülhetetlen szellemi, kulturális értéket képviselnek. A több mint másfél évszázados gyarapító munka eredményeként kialakult állományt a Könyvtár nemcsak gyűjti, őrzi, hanem igyekszik a tudomány e gazdag tárházának értékeit kiaknázni, hazai és nemzetközi vonatkozásban egyaránt közkinccsé tenni. E sokrétű információforrás széles körű feltárása már túllép a hagyományos könyvtári feladatokon, s új, önálló színterülékként jelenik meg a könyvtári munka palettáján tudományos, alkotó munka formájában. Az MTA Könyvtár tevékenységébe így épül be a kutatómunka, s a Könyvtár mint szolgáltató intézmény eredeti feladatain túl így válik tudományos műhellyé, publikációs fórummá, s ezzel összefüggésben nem főhivatású kiadóvá. Az MTA Könyvtár kiadói szerepében az intézmény szolgáltató és alkotó tevékenysége egyesül.

Az Akadémia Könyvtár kiadói tevékenysége több mint 3 évtizedes múltat tekint vissza, mely a korszerű állományfeltárási variánsok mellett publikálási lehetőséget teremtett az állományban rejlő filológiai értékek, forrásanyagok közzétételére, akadémia- és történeti, könyvtártörténeti, tudománytörténeti kutatások eredményeinek, a nemzeti múlt értékeinek a publikálására.

Az intézmény kiadványai különböző sorozatokban, sorozaton kívüli kötetekben és periodikus kiadványok formájában látnak napvilágot. A következőkben az MTA Könyvtára kiadói tevékenységének utóbbi tíz évét szeretném bemutatni, a teljesség igénye nélkül, sorozatonkénti, s ezen belül tematikus csoportosításban.

Sorozatok

A Könyvtár kiadásában megjelent legrégibb sorozat a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei*, mely 1956-ban indult, jelenleg a 103. kötetnél tart. Az utóbbi tíz évben 19 kötet jelent meg, tematikájuk az Akadémia, az Akadémiai Könyvtár és gyűjteményeinek története, állományfeltárás, forrásfeltárás, könyvészet, tudománytörténet köré összpontosul.

Az MTA Könyvtára feladatainak, működésének akadémiai jellege kiadói tevékenységében is tükröződik, több monográfia foglalkozik az Akadémia és Könyvtára történetével. Így a Könyvtár történetéhez ad forrásanyagot *Fráter János*nénak az akadémiai könyvtárosokról összeállított biográfiai gyűjteménye az 1831-1949 közötti időszakra vonatkozóan, valamint a sorozat egy további köteteként az MTA Könyvtári Bizottság 1866-1949 közötti működésével kapcsolatos iratanyagot felölelő összeállítás. „Tudományok és művészségek szeretete ...” címmel jelentek meg *Rózsa György* írásai az MTA Könyvtáráról. A gyűjteményes kötet az Akadémiai Könyvtár történetével, különös tekintettel az utóbbi évtizedek eseményeivel, a korszerű, szolgáltatás központú intézménnyé válás problémáival, eredményeivel, terveivel, az új feladatokra való felkészülésével foglalkozik. Az 1988. évi könyvtárávatus alkalmából jelent meg a „Telekiek alapítványa. Az Akadémiai Könyvtár az alapítástól az önálló könyvtáráépületig 1826-1988” című kötet, mely az esemény kapcsán az MTA Könyvtár történetéről, tevékenységéről a szakfolyóiratokban megjelent cikkeket fogta össze. A gyűjteményes kötet függelékként tartalmazza az Akadémiai Könyvtár bibliográfiáját 1826-tól 1988-ig és az intézmény kiadásában megjelent kiadványokat 1950-től a kötet 1988. évi megjelenéséig.

A sorozat darabjai között szép számmal kaptak helyet olyan kötetek, melyek az Akadémia történetének egy-egy fejezetét tárgyalják. *Szántó György Tibor* tanulmánya a dualizmus kori illetve az 1945 utáni akadémiai könyv- és folyóiratkiadás sajátosságait tette vizsgálat tárgyává. Ugyancsak az Akadémia kiadói tevékenységével foglalkozik *M. Kondor Viktória*, amikor munkájában a Hornyánszky-nyomdának az Akadémiával való kapcsolatát, a cégnek az akadémiai könyv- és folyóiratkiadásban és a könyvterjesztésben betöltött szerepét elemzi. Az Akadémia jutalmazási rendszerére, az 1831-1858 között alapított akadémiai jutalmakra, pályázatokra nyújt betekintést *Fekete Gézáné* adat- és forrásfeltáró kötete, mely a jutalmak történetét, a jutalmazott műveket, az ezekre vonatkozó, nagyrészt kiadatlan bírálati anyagokat tárta fel nyomtatott és kéziratos források alapján.

Könyvészeti, kultúrtörténeti kézikönyv a „Bibliotheca hungarica” című, a *Csapodi házaspár* 3 kötetesre tervezett opusza, melynek a már megjelent első kötete

az 1526 előtt a Magyarországon fellelhető kódexeket és nyomtatott könyveket veszi számba A–J betűig, 124 hazai és külföldi gyűjteményben végzett kutatómunka alapján. Ugyancsak nagyszabású könyvészeti, irodalomtörténeti vállalkozás *Vitályos László* Ady- bibliográfiájának mintegy 12 000 tételes kiegészítő kötete, amely az egyik legrészletesebb magyar irodalmi személyi bibliográfiaként Ady önállóan megjelent műveit és az Ady-irodalmat regisztrálja.

A sorozat előszeretettel ad lehetőséget arra, hogy a Könyvtár állományában lévő különböző hagyatékok és egyéb filológiai értékek megfelelő feldolgozással publikussá váljanak. Napvilágot látott Bárány Péter „Jelenséges lélekmény” című, az MTA Könyvtárában található, korai magyar nyelvű lélektani, filozófiai munka szövegkiadása. A kötetet *Gyárfás Ágnes* gondozta, gazdag jegyzetapparátussal és tudománytörténeti összeggel tette a ritkaságszámba menő kötetet az érdeklődők számára elérhetővé. Forrásértékű *Kabdebó Tamás* Blackwell magyarországi tudósításait feldolgozó kötete. Részben az MTA Könyvtár Kézirattárában őrzött Blackwell-hagyatékok, részben a különböző angol levéltárakban lévő iratok alapján a kiadvány az 1840-es évek magyarországi történeteiről ad adalékot egy brit diplomata szemszögéből. *Rolla Margit* 2 kötetes munkája Kaffka Margit kiadatlan levelei alapján elemezte az író életpályáját, írói egyéniségét, írói kapcsolatait. Nyelvészeti, tudománytörténeti érdekesség *Reguly Antal*nak az orosz filológushoz A.A. Kunikhoz intézett leveleinek közreadása *May István* összeállításában.

A Könyvtár állományfeltáró tevékenységének egyik alapvető publikációs fóruma a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Katalógusai* című, 1966-ban indult sorozat. Jelenleg a 20. kötetnél tartó sorozat célja filológiai szintű állomány- és forrásfeltárás. A nyomtatott katalógusok egyes kötetei a Könyvtár állományában lévő tudóshagyatékokat, írói hagyatékokat, levéltári iratanyagokat, levelezésgyűjteményeket, muzeális állományrészeket dolgozzák fel. Az utóbbi tíz évben megjelent 9 kötet között olyan becses irodalomtörténeti értékek kaptak a sorozat jóvoltából publicitást mint az Arany János-gyűjtemény, Petőfi Sándor és Szendrey Júlia kéziratai *Sáfrán Györgyi* szerkesztésében. A tárgyidőszakban feldolgozásra került a sorozatban többek között Fülep Lajos, Dutka Ákos, Veres Péter kéziratok hagyatéka, *F. Csanak Dóra*, *Marth Hildegard* és *N. Abaffy Csilla* gondozásában. Művelődéstörténeti, könyvészeti jelentőségű *Csapodi Csaba* által összeállított „Catalogus collectionis codicum latinorum et graecorum” című kötete a latin és görög kódexeket tartalmazó állománytestről. Könyvtártörténeti jelentőségű *Fráter Jánosné*nek az MTA Könyvtára 1831-1949 közötti működésére vonatkozó iratanyag közzététele. A Régi Akadémiai Levéltár (RAL) ide vonatkozó tételeit rendszerező összeállítás a Könyvtár történetét illetően forráskiadvánnyként szolgál. Tudománytörténeti értékkel bír a kandidátusi és doktori disszertációk címanyagának tudományterületenkénti jegyzékbe vétele. E

vállalkozás utoljára az 1984-ig megvédett disszertációk címanyagát publikálta 1988-ban *Horányi Károly* szerkesztésében, ezt követően ennek az anyagnak a feldolgozása, lajstromozása gépi adatbázis formájában történik.

A Könyvtár nemzetközi hírű Keleti Gyűjteménye a modern, kurrens állománya mellett számos tudományos levelezésgyűjteménnyel, hagyatékkal, ritkaságszámba menő állománytesttel rendelkezik. E gyűjtemény történetének, orientalista tudóshagyatékainak, gyűjteményeinek történeti feldolgozására, könyvészeti regisztrálására hivatott sorozat indult 1976-ban *Keleti Tanulmányok – Oriental Studies* címmel. A sorozatban 8 kötet látott napvilágot, a tárgyidőszakban 5 kötet került ki a nyomdából. A nemzetközi érdeklődésre is számot tartó sorozat kötetei részben magyar, részben idegen nyelven jelennek meg.

Két kötet jelent meg Kúnos Ignác turkológus, az MTA tagja, a Keleti Gyűjteményben őrzött hagyatéki anyagából. A gazdag folklór gyűjteményből *Kakuk Zsuzsa* és *Baski Imre* „Kasantatarische Volksmärchen” címmel 14 népmesét adott közre, eredetiben és német fordításban. Ugyancsak a Kúnos-hagyatékából, *Kakuk Zsuzsa* válogatásában jelent meg a „Kasantatarische Volkslieder” címmel kazántatár népdal szövegközlése, latin betűs átírásban és párhuzamos német fordítással. *Wojtilla Gyula* a Csoma-hagyatékából tette közzé Kőrösi Csoma Sándor szanszkrit-magyar „Szójegyzékét”. A kétnyelvű kötetet a közreadónak a Szójegyzékkel kapcsolatos tanulmánya vezeti be, amit a kézirat átírása és fakszimiléje követ. A turkológiai magyar könyvészet 1945-1974 közötti időszakát öleli fel *Kakuk Zsuzsa* gyűjtésében kiadásra került bibliográfia, mely mintegy 2000 tételben, tematikus elrendezésben tartalmazza a régi és mai török népekre, nyelvekre és irodalmakra vonatkozó magyar szakirodalmat.

Az MTA Könyvtára és a Kőrösi Csoma Társaság közös kiadásában indult útjára 1976-ban a *Budapest Oriental Reprints* sorozat „A” szériája, mely a magyar orientalisztikai irodalom ma is keresett alapvető művei reprintjeinek ad publikációs lehetőséget. Az eddig megjelent 5 kötet Ligeti Lajosnak, Czeglédy Károlynak és Németh Gyulának az életművét magában foglaló gyűjteményes reprint köteteit tartalmazza. *Ligeti Lajos* tanulmánygyűjteménye a magyar keletkutatás eredményeiről, elsősorban a magyar nyelv török kapcsolatairól ad összefoglaló forrás- és ismeretanyagot. *Czeglédy Károly* kötete válogatás a szerző őstörténeti tanulmányaiból, melyek tudományos apparátussal mutatják be a finnugor eredetű magyarság vérségi kapcsolatait, népi alkatának alakulását, anyagi és szellemi műveltségének, nyelvének fejlődését. *Németh Gyula* születésének 100. évfordulójára jelent meg a két kötetes cikkgyűjtemény a szerző őstörténetkutatással foglalkozó publikációiból, melynek középpontjában a honfoglaló magyarság kialakulásának kérdései és török kapcsolatai állnak.

Ugyancsak a Kőrösi Csoma Társasággal közösen bocsátotta útjára a Könyvtár a *Budapest Oriental Reprints* „B” szériáját, hogy megteremtse a magyar és

külföldi szerzők magyar orientalisztikai stúdiumokkal foglalkozó, keresett idegen nyelvű műveinek újranyomási lehetőségét. Ebből a szériából egy kötet jelent meg, a Kuun Géza által kiadott „Codex Cumanicus”, Ligeti Lajos tanulmányával.

A Könyvtár kiadáspolitikája követve az intézmény modern információs törekvéseit és ebből adódó feladatait 1981-ben egy új sorozatot indított *Informatika és Tudományelemzés* címmel. A sorozat első kötetéhez írt előszavában Szentágothai János, az MTA elnöke azt írta, hogy e sorozat megindításával az illetékesek „... az Akadémia hagyományaihoz méltó és társadalmi méretben nagy fontosságú fejlődést indítottak meg.” A sorozat eddig megjelent 5 kötet a tudományelemzés, a tudománymetria elméleti illetve gyakorlati alkalmazásának kérdéseivel foglalkozik.

Tudománymetriai vizsgálatok váltak publikussá a sorozat jóvoltából az MTA természettudományi, műszaki, orvostudományi és agrártudományi kutatóhelyei tudományos publikációs tevékenységének mutatószámairól 1976-1980 (szerk. Schubert András, Glänzel Wolfgang, Braun Tibor), 32 ország természettudományos alapkutatásának összehasonlító elemzéséről 1976-1980 (szerk. Schubert András, Glänzel Wolfgang, Braun Tibor), a magyar természettudományi alapkutatás publikációs és idézettségi adatairól 1981-1987 (szerk. Bíróné Vasvári Lilian, Braun Tibor, Schubert András). A kötetek megjelenését vita, élénk érdeklődés veszi körül. A gyakorlati hasznosításra szánt kötetek mellett helyet kaptak a sorozatban a scientometria elméleti kérdéseivel foglalkozó monográfiák, mint Braun Tibor, Bujdosó Ernő és Ruff Imre tollából „A tudomány mint a mérés tárgya” című kötet, valamint Braun Tibor és Bujdosó Ernő szerkesztette cikkgyűjtemény, mely a tudománymetria alapelveit, alkalmazási lehetőségeit, a tudománymetriai értékelések hazai és külföldi eredményeit tárgyalja.

Sorozaton kívüli kiadványok

A sorozatok mellett alkalmmilag sorozaton kívül is jelentetett meg a Könyvtár monográfiákat más intézményekkel koprodukciós kiadásban. Így a Kultúra International és az MTA Könyvtára közös kiadásában jelent meg Rózsa György: „Information: from claims to needs” című kötet, mely az információgazdálkodás, a hazai és nemzetközi információs együttműködés kérdéseire keresi a választ. Nemzetközi együttműködéssel, az Izraeli Akadémia, a párizsi CNRS és az MTA Könyvtára kiadásában látott napvilágot az „Index of Jewish Art” című munka három kötet, mely a Kaufmann-gyűjtemény illuminált kéziratának az ikonográfiáját adja közre G. Sed-Rajna és B. Narkiss szerkesztésében. Ilyen példa to-

vábbá a leideni Brill cég és az MTA Könyvtára kiadásában megjelent Goldziher Ignác-levelezés *Simon Róbert* gondozásában.

A Könyvtár új otthonának 1988. évi felavatása alkalmából került összeállításra egy képesalbum, felvillantva mozaikokat a Könyvtár történetéről, állományáról, muzeális értékeiről. Az Akadémia palotája építéstörténetének, az akadémiai székház több mint egy évszázad alatt összegyűlt képzőművészeti értékeinek ad publicitást *Rózsa György* művészettörténész gazdagon illusztrált, három nyelven megjelent kötete „A Magyar Tudományos Akadémia palotája” címmel.

Az MTA Könyvtára kiadói tevékenységében külön fejezet a *Kulturális és Történelmi Emlékeink Feltárása, Nyilvántartása és Kiadása* kutatási főirány kiadványprogramjában való részvétel. 1983-tól kezdődően a Könyvtár vállalta az ún. TS 4 főirány programjában szereplő forrásművek egy részének kiadását, a kiadványok szerkesztését és nyomdai előállítását. A magyar nemzeti múlt értékeinek megőrzését célzó kiadványprogram széles skálájú tematikájában szerepelt irodalomtörténet, történettudomány, művelődéstörténet, néprajz, textológia, könyvészet. Az együttműködés 1983-1989 közötti éveiben 16 mű (19 kötetben) hagyta el a nyomdát. Tudománytörténeti, művelődéstörténeti forrásmunkák kerültek kiadásra, mint Bél Mátyás kéziratos hagyatékának katalógusa *Szelestei Nagy László* szerkesztésében, *Varga Andrásnak* a magyarországi magánkönyvtárakról szóló kötete vagy a *Monok István* szerkesztette munka a partiumi könyvesházakról. *Staud Géza* három kötetes nagy vállalkozását „A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai” címmel publikálta. Néprajzi tárgyú *Pócs Éva* „Magyar ráolvasások” című munkája és *Sugár István* dokumentum összeállítása a bűbájosokról, az ördögöcsökről, a boszorkányokról. Textológiai érdekesség Huszár Gál 1574-ben megjelent imádságainak közzététele *Köszeghy Péter* gondozásában. Történeti forrásmunka *Bánkuti Imre* szöveggyűjteménye az Erdélyi Consilium irataiból vagy *Égető Melinda* munkája a szőlőhegyi és hegyközségi szabályzatokról, törvényekről.

Külön jelentőséggel bír a főirány anyagi támogatásával, az MTA Könyvtára Kézirattárában található hagyaték alapján készülő, *Gulyás Pál* Magyar írók élete és munkái c. életrajzi anyaggal kapcsolatos szerkesztési, publikációs tevékenység. 1990-ben a már 1939-1944 között publikált hat kötet folytatásaként megjelent a lexikon 7. majd a 8. kötete *Viczián János* sajtó alá rendezésében, az MTA Könyvtára, az MTA Irodalomtudományi Intézete és a Petőfi Irodalmi Múzeum közös kiadásában. A nagyszabású munka az egyik legjelentősebb lexikográfiai és könyvészeti vállalkozása a magyar kultúrtörténetnek.

Essék még szó a Könyvtár állományában lévő ritkaságok faksimile kiadásairól, melyek az intézmény közreműködésével a Helikon, az Akadémiai Kiadó, a Kultúra International kiadásában láttak napvilágot. Olyan muzeális értékek kaptak ily módon publicitást mint pl. a Kriza-kódex 1532-ből, a párizsi óraskönyv

1512-ből vagy a Kaufmann Haggáda és ugyancsak a Kaufmann-gyűjtemény egy becses darabja az Eszter-tekercs.

Az MTA Könyvtára kiadásában megjelent monográfiák a fentiek szerinti bemutatása cím szerint nem terjedt ki valamennyi megjelent kötetre, ezt pótolja a cikk mellékleteként összeállított bibliográfia, amely teljességgel tartalmazza a Könyvtár kiadásában 1980 és 1991 között megjelent monográfikus és periodikus publikációk könyvészeti adatait.

A Könyvtár kiadásában megjelent monográfiák szerzői jelentős részben az intézmény munkatársai közül kerültek ki, s a publikált kutatási eredmények több esetben egyetemi doktori disszertációt, kandidátusi és doktori értekezést fednek. A kiadványok terjesztése belföldön a Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó Főosztályán illetve az akadémiai könyvesboltokon keresztül történik. Külföldre az intézmény nemzetközi cserekapcsolatai révén jutnak el a sorozatok. Az MTA Könyvtárának Közleményei sorozat 167, az MTA Könyvtára Kézirattárának Katalógusai 107, a Keleti Tanulmányok 144, a Budapest Oriental Reprints Ser. A. 83, a Ser. B. 114, az Informatika és Tudományelemzés sorozat 31 példányban került a cserekapcsolatok révén a külföldi gyűjteményekbe.

Folyóiratok

A sorozatokban és a sorozaton kívüli kiadványok mellett meghatározó szerepet játszik a Könyvtár kiadványprogramjában a folyóiratkiadás. A legrégebbi, a ma *Kutatásszervezési Tájékoztató*-ként (korábban: Tudományszervezési Tájékoztató 1 /1961/–22 /1982/; Kutatás-Fejlesztés 23 /1983/–30 /1990/) megjelenő folyóirat 1991-ben a 31. évfolyamát érte meg. Az 1961-ben induló dokumentációs folyóiratnak történeti szerep jutott a „science of science” kutatási kultúrájának magyarországi meghonosításában. Az évi 6 számban megjelenő periodikum a Könyvtár gazdag kurrens hazai és külföldi periodika gyűjteményére, több száz időszaki kiadvány figyelésére épül. A magyar és külföldi kutatáspolitikai és kutatásszervezési témakörében nyújt áttekintést a „Szemle” rovata eredeti cikkeivel, összeállításával valamint a „Figyelő” rovata adatszerű híryanagával. A „Bibliográfia” rovat ez idáig mintegy 60 000 bibliográfiai tételével a témában nemzetközileg egyedülálló címanyag. A kiadvány 700 példányban jelenik meg, ebből belföldi előfizetéses terjesztésre kerül 500 példány, külföldi terjesztésre pedig 110 példány.

1976 óta a Könyvtár szellemi kiadóként működik közre az *Analecta Linguistica* című nemzetközi nyelvészeti dokumentációs folyóirat megjelentetésében. Az elő-

fizetési folyóirat évi két számban jelenik meg az Akadémiai Kiadó és J. Benjamin (Amsterdam) közös kiadásában. Ugyancsak a szellemi kiadó szerepét tölti be az MTA Könyvtára az 1978-ban induló *Scientometrics* című, a természettudományi kutatás mennyiségi mérésével foglalkozó nemzetközi folyóirat kiadásában. A nemzetközi szakirodalomban általánosan idézett alapkiadványnak tekintett folyóirat az Akadémiai Kiadó és az Elsevier (Amsterdam) közös kiadásában jelenik meg.

A European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences az ún. „bécsi központ” keretében működő European Cooperation in Social Science Information and Documentation tájékoztató folyóiratát az *ECSSID Bulletin*-t nemzetközi szerkesztő bizottság szerkeszti és az együttműködési program keretében az MTA Könyvtára adja ki. A tájékoztató és szervező szerepet betöltő folyóirat évente 4 számban, 1991-től pedig „occasional publication”-ként jelenik meg 500 példányban, mintegy 350 példányban külföldi, 100 példányban ingyenes belföldi terjesztéssel. A folyóirat kiadását a „bécsi központ” anyagilag támogatja.

Az 1987-ben megindított *HungInfo. Hungarian Social Sciences and Humanities. Contents of Periodicals* című, „current contents” jellegű dokumentációs folyóirat külföldi érdeklődőknek szánt kiadvány, mely a magyar társadalom- és humántudományok területén megjelent cikkanyagot közli a folyóiratok tartalomjegyzékének angol nyelvű közreadásával. A 400 példányban megjelenő folyóirat a magyar társadalomtudományi kutatások publikációs termésének külföldi megismertetését hivatott elősegíteni. Terjesztése ingyenes. A folyóirat három évfolyama (1987, 1988, 1989) jelent meg, kiadása anyagi okok miatt átmenetileg felfüggesztésre került.

A Könyvtár kiadásában megjelenő legújabb folyóirat az 1991 szeptemberével induló *Impakt* című kétnyelvű (magyar és angol) periodikum, mely a tudományos alap kutatás „tényanyagáról” kíván tájékoztatást adni tudományometriai szemlélet alapján, eredeti és átvett cikkek formájában. A havonta megjelenő folyóirat eddig megjelent számai alapján folyamatban van a folyóirat iránti igény felmérése.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai megfelelő publicitást kapnak a belföldi és külföldi folyóiratok recenzióiban, a nemzetközi szakirodalom hivatkozásaiban. A magyar könyvtári szaksajtó, a Magyar Könyvszemle, a Könyvtári Figyelő, a Könyvtáros, a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás rendszeresen közöl ismertetéseket a kiadványokról. A témát figyelembe véve a különböző szakfolyóiratok mint pl. a Magyar Tudomány, az Irodalomtörténet, az Irodalomtörténeti Közlemények, a Kritika, a Magyar Nyelv, a Nyelvtudományi Közlemények, a Hungarológiai Értesítő stb. hasábjai tudósítanak a Könyvtár publikációiról. A nagyközönség a napilapokból értesülhet a szélesebb közönséget érdeklő kiadványokról.

A Könyvtár számos kiadványa nemzetközi érdeklődésre is számottart, ezt bizonyítják a különböző külföldi folyóiratokban megjelent ismertetések. Rendszeresen recenzálja a Könyvtár kiadványait a Biblos (Wien), a Zentralblatt für Bibliothekswesen (Leipzig), s a kiadványok tematikájától függően adnak hírt az egyes sorozatok köteteiről a szaktudományi folyóiratok, pl.: Revue de Bibliologie (Paris), Wolfenbütteler Renaissance Mitteilungen (Hamburg), Ural-Altaische Jahrbücher (Wiesbaden), Orientalische Literaturzeitung (Berlin), Library (London), Buchhandelsgeschichte (Frankfurt) és mások.

Összefoglalva, az MTA Könyvtára kiadványtevékenysége során a publikálás, a kiadás lehetőségét megragadva arra törekszik, hogy az állományában rejlő értékeket, forrásanyagokat a hagyománytisztelet és az újra való készség jegyében „a haza összes polgárainak” a számára, minél szélesebb körű feltárással elérhetővé tegye.

Jegyzetek

Vekerdi László: „Felelős kiadó: az MTA Könyvtárának főigazgatója.”

In: Magyar Tudomány, 1986.2. 162-167. p.

Kovács József László: Akadémiai könyvtári műhely.

In: Tudomány, 1988.12. 70-71. p.

Balázs Judit – Fekete Gázáné – Gregorovicz Anikó: Az MTA Könyvtára kiadói tevékenysége.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1989.4. 154-160. p.

Rejtő István: Az Akadémia-történet írásának egyik műhelye.

In: Magyar Tudomány, 1989.2. 132-134. p.

Csapodi Csaba: A magyar múlt kulturális értékeinek kutatása.

In: Magyar Tudomány, 1989.2. 125-129. p.

Rózsa György: Folyóiratunk (Kutatás-Fejlesztés) 30. évfolyamához.

In: Kutatás-Fejlesztés, 1990.6. 477-485. p.

Summary

G. Fekete: Publishing activities of the HAS (Hungarian Academy of Sciences) Library during the last decade (1980-1991)

Besides carrying out its library functions and services, the HAS Library also acts as a scientific workshop and a publishing house. The products of the publishing activities of almost three decades appear in various series, monographs and periodical publications. The determinant of these publication activities is their academic character, in terms of which the choice of subjects is being determined by publications on cataloguing, a comprehensive information service, the history of the Academy and its library, and the values of the national past. In the publishing role of the HAS Library service- and creative activities merge.

Az MTA Könyvtára kiadásában megjelent publikációk 1980-1991

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei (Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

Új sorozat

Sorozatszerkesztő: 1988-ig Rejtő István

1989-től Fekete Gézané és Vekkerdi László

- 9(84). *Vitályos László – Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896-1977. 2. bőv.kiad. Bp. 1980. 408 p.
- 10(85). *Rolla Margit*: A fiatal Kaffka Margit. Bp. 1980. 171 p.
- 11(86). *Szántó György Tibor*: Fejezetek az akadémiai könyv- és folyóiratkiadás történetéből. Bp. 1983. 120 p.
- 12(87). *Rolla Margit*: Kaffka Margit. 2. köt. Út a révig. Bp. 1983. 217 p.
- 13(88). *Bükyné Horváth Mária*: A periodikumok használatának átalakulása az Akadémiai Könyvtárban 1966-1973. Bp. 1983. 242 p.
- 14(89). *Náday Károly – Sáfrán Györgyi*: Történeti kutatások Kufsteinban. Czuczor Gergely rabsága. Bp. 1984. 213 p.
- 15(90). *Csapodi Csaba*: A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek. Bp. 1984. 112 p.
- 16(91). *Rózsa György*: „Tudományok és művészségek szeretete...” Írások az MTA Könyvtáráról. Bp. 1986. 168 p.
- 17(92). *Taxner-Tóth Ernő*: A fiatal Vörösmarty barátainak levelezéséből. Bp. 1987. 194 p.
- 18(93). *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárosai 1831-1949. Bp. 1987. 158 p.
- 19(94). *F. Csanak Dóra*: Egy debreceni kereskedő Nyugat-Európában. Csanak József úti levelei 1862-ből. Bp. 1987. 78 p.

- 20(95). *Fráter Jánosné*: Az MTA könyvtári bizottságának iratai 1866-1949. Bp. 1988. 148 p.
- 21(96). *Fekete Gézáné*: Az Akadémia 1831-1858 között alapított jutalomtételei és előzményei. Bp. 1988. 230 p.
- 22(97). *M. Kondor Viktória*: A Hornyánszky-nyomda és az Akadémia könyvkiadása. Bp. 1989. 207 p.
- 23(98). *Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára*: Bibliotheca hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. I. Fönnmaradt kötetek 1. A-J. Bp. 1988 [1989]. 447 p.
- 24(99). Telekiek alapítványa. Az Akadémiai Könyvtár az alapítástól az önálló könyvtáráépületig 1826-1988. Szerk. *Fekete Gézáné*. Bp. 1989. 199 p.
- 25(100). *May István*: Die Briefe von Antal Reguly an A.A. Kunik 1845-1855. Reguly Antal A.A. Kunikhoz írt levelei 1845-1855. Bp. 1990. 139 p.
- 26(101). *Kabdebó Tamás*: Blackwell küldetése. Bp. 1990. 308 p.
- 27(102). *Gyárfás Ágnes*: Az első magyar bölcseleti mű és története. Bárány Péter: Jelenséges lélekmény. Bp. 1990. 373 p.
- 28(103). *Vitályos László*: Ady-bibliográfia 1896-1987. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom. Kiegészítő kötet. Bp. 1990. 426 p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Katalógusai
(Catalogi Collectionis Manuscriptorum Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

Sorozatszerkesztő: F. Csanak Dóra

12. *N. Abaffy Csilla – Tőzsér Ágnes*: Kandidátusi és doktori disszertációk katalógusa. 1975. II. – 1979. XII. Bp. 1981. 150 p.
13. *Sáfrán Györgyi*: Arany János-gyűjtemény. Petőfi Sándor – Szendrey Júlia kéziratok. (K 501 – K 527, 531). Bp. 1982. 178 p. 22 t.
14. *Fráter Jánosné*: Az Akadémiai Könyvtár iratai 1831-1949. (K 801 – K 940) Bp. 1984. 265 p.
15. *F. Csanak Dóra*: Fülep Lajos kéziratok hagyatéka. (Ms 4552 – Ms 4609). Bp. 1985. 180 p.
16. *Csapodi Csaba*: Catalogus collectionis codicum latinorum et graecorum. (K 393 – K 500). Bp. 1985. 272 p.
17. *Marth Hildegard*: Dutka Ákos kéziratok hagyatéka. (Ms 4183 – Ms 4200). Bp. 1986. 170 p.
18. Az 1954-1955-ben feldolgozott kéziratok katalógusa. (Ms 1 – Ms 300). Bp. 1986. 424 p.
19. *Horányi Károly*: Kandidátusi és doktori disszertációk. 1980. január 1 – 1984. december 31. (D 8271 – D 10.847). Bp. 1988. 196 p.
20. *N. Abaffy Csilla*: Veres Péter kéziratok hagyatéka. (Ms 5470 – Ms 5517). Bp. 1991. 469 p.

Keleti Tanulmányok (Oriental Studies)

Sorozatszerkesztő: Apor Éva

4. Kasantatarische Volkslieder. Auf Grund der Sammlung von Ignác Kúnos. Hrsg. von *Zsuzsa Kakuk*. Bp. 1980. 138 p.
5. Hungarian Turcology 1945-1974. Bibliography. Ed. by *Zsuzsa Kakuk*. Bp. 1981. 190 p.
6. *Wojtilla Gyula*: Kőrösi Csoma Sándor szanszkrit-magyar szójegyzéke. – A list of words Sanskrit and Hungarian by Alexander Csoma de Kőrös. Bp. 1984. 90 p.
7. Wolgatatarische Dialektstudien. Textkritische Neuausgabe der Originalsammlung von G. Bálint 1875-1876. Hrsg. von *Árpád Berta*. Bp. 1988. 412 p.
8. Kasantatarische Volksmärchen. Auf Grund der Sammlung von Ignác Kúnos. Hrsg. *Zsuzsa Kakuk* und *Imre Baski*. Bp. 1989. 220 p.

Budapest Oriental Reprints – Ser. A

(A Kőrösi Csoma Társaság és az MTA Könyvtára közös kiadása)

Sorozatszerkesztő: Schütz Ödön és Apor Éva

- A 1. *Ligeti Lajos*: A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van. 1. köt. Bp. 1977. 430 p.
- A 2. *Ligeti Lajos*: A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van. 2. köt. Bp. 1979. 480 p.
- A 3. *Czeglédy Károly*: Magyar őstörténeti tanulmányok. Bp. 1985. 365 p.
- A 4. *Németh Gyula*: Törökök és magyarok. 1. köt. Bp. 1990. 536 p.
- A 5. *Németh Gyula*: Törökök és magyarok. 2. köt. Bp. 1990. 312 p.

Budapest Oriental Reprints – Ser. B

(A Kőrösi Csoma Társaság és az MTA Könyvtára közös kiadása)

Sorozatszerkesztő: Schütz Ödön és Apor Éva

- B 1. Codex Cumanicus. Ed. by *Géza Kuun*. With the prolegomena to the Codex Cumanicus by *Louis Ligeti*. Bp. 1981. 54, CXXXIV, 395 p.

Informatika és Tudományelemzés

Sorozatszerkesztő: Braun Tibor

1. *Braun Tibor – Bujdosó Ernő – Ruff Imre: A tudomány mint a mérés tárgya. Tudománymetriai kutatás Magyarországon.* Bp. 1981. 300 p.
2. A tudományos publikációs tevékenység mutatószámai az MTA természettudományi, műszaki, orvostudományi és agrártudományi kutatóhelyein 1976-1980. Összeáll: *Schubert András, Glänzel Wolfgang, Braun Tibor.* Bp. 1982. 171 p.
3. *Schubert András – Glänzel Wolfgang – Braun Tibor: Tudománymetriai mutatószámok 32 ország természettudományos alapkutatásának összehasonlító elemzéséhez.* Bp. 1983. 252 p.
4. A tudományos kutatás minősége. Szerk. *Braun Tibor – Bujdosó Ernő.* Bp. 1984. 207 p.
5. *Bíróné Vasvári Lilian – Braun Tibor – Schubert András: A magyar természettudományi alapkutatás publikációs és idézettségi adatai 1981-1987.* Bp. 1989. 484 p.

Kulturális és Történelmi Emlékeink Feltárása, Nyilvántartása és Kiadása kutatási főirány keretében megjelent kiadványok

(E kötetek megjelentetésében az MTA Könyvtára kiadói minőségben szerepel, végzi a kiadványok szerkesztését és nyomását.)

Ecsedi Báthory István meditációi. Sajtó alá rend. *Erdei Klára és Keveházi Katalin.* Bp. – Szeged, 1984. MTAK–JATE. 312 p. (Adatok a XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 8.)

Staud Géza: A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai. 1. köt. 1561-1773. Bp. 1984. MTAK. 504 p.

Szelestei Nagy László: Bél Mátyás kézíratos hagyatékának katalógusa. Bp. 1984. MTAK. 299 p. 32 t.

Égető Melinda: Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17-19. századból. Bp. 1985. MTAK. 208 p.

Bánkuti Imre: Az Erdélyi Consilium leveleskönyve és iratai 1705, 1707-1710. Szöveggyűjtemény. Bp. 1985. MTAK. 372 p.

Pócs Éva: Magyar ráolvasások. 1. köt. Bp. 1985. MTAK. 340 p.

Kovács József: A tengerentúli magyar nyelvű sajtó bibliográfiája 1919-1945. Bp. 1986. (Megjelent mikrofilmen).

Varga András: Magyarországi magánkönyvtárak 1533-1657. 1. köt. Bp. – Szeged. 1986. MTAK–JATE. 259 p. (Adatok a XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 13.)

Pócs Éva: Magyar ráolvasások. 2. köt. Bp. 1986. MTAK. 341-730 p.

Staud Géza: A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai. 2. köt. 1561-1773. Bp. 1986. MTAK. 472 p.

Huszár Gál: A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretnek és imádságok. Komjáti 1574. Közzéteszi *Kőszeghy Péter. Hubert Gabriella* tanulmányával. Bp. 1986. MTAK – MTA Irod. tud. Int. 1052 p. (Bibliotheca Hungarica Antiqua. XIII/1-3.)

Analecta monumentorum Hungariae historicorum literariorum. Edidit *Franciscus Toldy*. Tomus 1. Curavit *G. Érszegi*. Bp. 1986. MTAK. 402 p.

Futaky István – Schwamm Kristin: A Göttingische Gelehrte Anzeigen Magyarországra vonatkozó közleményei 1739-1839. Bp. MTAK. 309 p.

Bülbajosok, ördögösök, boszorkányok Heves és Külső-Szolnok vármegyékben. Összeáll. *Sugár István*. Bp. 1987. MTAK. 294 p.

Partiumi könyvesházak 1623-1730. Sajtó alá rendezte: *Fekete Csaba, Monok István, Kulcsár György, Varga András*. Bp. – Szeged. 1988. MTAK–JATE. 588 p. (Adatok a XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 14.)

Pécsi Lukács: Szent Ágoston doktornak elmélkedő, magánbeszélő és naponként való imádságai. Nagyszombat 1591. Bp. 1988. MTAK – MTA Irod. tud. Int. 181, 62 p. (Bibliotheca Hungarica Antiqua. 17.)

Staud Géza: A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai. 3. köt. 1561-1773. Bp. 1988. MTAK. 334 p.

Bornemissza Anna megbűvöltetése. Boszorkányok Erdély politikai küzdelmeiben 1678-1688. Közreadja *Herner János*. Bp. – Szeged. 1988. MTAK–JATE. 374 p. (Adatok a XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 21.)

Varga Imre: A magyarországi protestáns iskolai színjátszás forrásai és irodalma. Bp. 1988. MTAK. 562 p.

Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. 7. köt. Sajtó alá rend. *Viczián János*. Bp. 1990. MTAK – MTA Irod. tud. Int. – Petőfi Irod. Múz. 846 p.

Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. 8. köt. Sajtó alá rend. *Viczián János*. Bp. 1991. MTAK – MTA Irod. tud. Int. – Petőfi Irod. Múz. 939 p.

Sorozaton kívüli kiadványok

85 hazai kutatóintézet 1976-1978 közötti publikációs tevékenységének tudománymetriai elemzése. Bp. 1980. MTAK–TPB. 32 p.

Indicators of publication activity at the science research units of the Hungarian Academy of Sciences 1976-1980. Szerk. *Zsindely Sándor*. Bp. 1981. MTAK. 100 p.

Kurrens időszaki kiadványok az akadémiai könyvtári hálózat tagkönyvtáraiban. 1978-1980. Szerk. *Kállai Istvánné*. Kézirat gyanánt. Bp. 1982. MTAK. 390 p. + Kiegészítés 35 p.

A SPES-csoport. Egy francia politikai és társadalomtudományi dokumentációs hálózat kialakítása. Szerk. *M. Ch. Paoletti* etc. Ford. *Sebestyén György*. Közreadja TIM, OSZK KMK, MTAK. Bp. 1982. KMK. 54 p.

Rózsa György (művészettörténész): A Magyar Tudományos Akadémia palotája. Bp. 1982. MTAK. 31 p. 48 t.

Rózsa György (művészettörténész): The palace of the Hungarian Academy of Sciences. Bp. 1984. MTAK. 39 p. 48 t.

Emlékek Kőrösi Csoma Sándorról. Közzéteszi *Terjék József*. Bp. 1984. MTAK – Kőrösi Csoma Társ. 259 p.

Arany János akadémiai kézírataiból. Vál. *Antal Helén* és *Sáfrán Györgyi*. Bp. 1985. MTAK. 180 p.

Bujdosó Ernő: Bibliometria és tudománymetria. Bp. 1986. OSZK–MTAK. 217 p.

Rózsa György (művészettörténész): Dvorec Vengerszkó Akadémiai Akad. Bp. 1986. MTAK. 41 p. 48 t.

Simon Róbert: Ignác Goldziher. His life and scholarship as reflected in his works and correspondence. Bp. – Leiden, 1986. MTAK–Brill. 457 p.

VI. Konferenz der akademischen Archive sozialistischer Länder, Budapest 1983. Hrsg. *Gyula Wojtilla*. Bp. 1987. MTAK. 168 p.

VI. konferenciya akademiceszkij arhivov szocialiszticeszkij sztran, Budapest 1983 g. Red. *Gyula Wojtilla*. Bp. 1987. MTAK. 168 p.

Rózsa György: Information: from claims to needs. National aptitudes for international cooperation in scientific information economy. Bp. 1988. Kultúra – MTAK. 203 p.

Évszázadok kultúrája a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Szerk. *Fekete Gézané*. Bp. 1988. MTAK. 170 p.

Index of Jewish art. Iconographical index of Hebrew illuminated manuscripts. Vol. IV. Illuminated manuscripts of the Kaufmann collection at the Library of the Hungarian Academy of Sciences. Vol. 1-3. Ed. by *Bezael Narkiss* and *Gabrielle Sed-Rajna*. Bp. 1988. Israel Acad. – CNRS – MTAK.

Az Akadémiai Könyvtár anyagából megjelent fakszimile kiadások

K 654

Batsányi János poétai munkái. Bp. 1980. Akad. Kiad. – Magyar Helikon.

Kaufmann A 349.

Iszák Schulhof, La meghilla' di Buda. Roma 1982. Carucci.

521.092

Horváth Mihály: Az ipar és kereskedelem története Magyarországon... Buda 1840. Bp. 1984. Az Állami Könyvtárjegyző Váll. reprint sorozata.

RM I. 8° 956

[*Szimonidesz*] Tükör, mely az aszszonyoknak ...irattatott, 1627. Esztend. [Bártfa?] 1702. „Studium” A Magyar Iparművészeti Főiskola kiadványai, 1984.

A párizsi óraskönyv=

Ant. 76.

[Horae beatae virginis Mariae.] Heures a l'usage de l'apocalipse... Paris, [1512?] Giller Hardouyn. Bp. 1985. Helikon.

Tört. Földrajz 4-rét 9

Zakál György, Nemes-Népi: Eörséghnek Leírása... Szombathely, 1985. Őrségi Baráti Kör.

K 47

Kriza-kódex. 1532. Bp. 1988. Magyar Nyelvtudományi Társaság. (Régi magyar kódexek 5.)

Kaufmann-gyűjtemény 422.

Kaufmann Haggáda. G. Sed-Rajna tanulmányával. Bp. 1990. Kultúra International.

Kaufmann-gyűjtemény A 14.

Eszter-tekercs. H. Takács Marianna tanulmányával. Bp. 1990. Helikon.

K 40.

Virginia-kódex. Bp. 1990. Magyar Nyelvtudományi Társaság.

Széchenyi István gróf: Adó és két garas. Budán, 1844. Reprint kiadás: Bp. 1991. MHB.

Folyóiratok

Kutatásszervezési Tájékoztató, 31(1991)– (Évi 6 szám)

Korábban: Tudományszervezési Tájékoztató 1(1961) – 22(1982);

Kutatás-Fejlesztés 23(1983) – 30(1990).

Szerkesztő: Balázs Judit

Analecta Linguistica, 6(1976)– (Évi 2 szám)

Szellemi kiadó az MTA Könyvtára. Megjelenik az Akadémiai Kiadó és J. Benjamins – Amsterdam közös kiadásában.

Szerkesztő: Bánhegyi Zsolt

Scientometrics, 1(1978/79)– (Évi 6 szám)

Szellemi kiadó az MTA Könyvtára. Megjelenik az Akadémiai Kiadó és Elsevier Publ. Co. közös kiadásában.

Főszerkesztő: Braun Tibor

ECSSID Bulletin, 1(1979)– (Évi 4 szám)

Társkiadó: European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences (Vienna Centre)

Főszerkesztő: Rózsa György

HungInfo. Hungarian Social Sciences and Humanities. Contents of Periodicals, 1987–1989. (Évi 4 szám)

Társkiadó: MTA Társadalomtudományi Főosztálya

Szerkesztők: Fekete Gézané és Tamási Péter

Impakt. Tények a tudományos alapkutatásról, 1991. szept.– (Évi 12 szám)

Szerkesztők: Braun Tibor, Schubert András és Zsindely Sándor

The Library of Libraries

Thomas Kabdebo
St. Patrick's College, Library, Maynooth,
Co. Kildare, Ireland

"The gods placed our own happiness in the
wellbeing of one another."

György Bessenyei

At the dawn of the microformat era the death of the book was prophesied. (Not unlike the demise of capitalism at the birth of the Bolshevik Revolution.) With the appearance of the screen the obsolescence of print and the sluggishness of libraries was emphasized, and no library or information journal is without the neophyte, who would solve all the world's bibliographic and information problems with the help of a top notch p.c. and busloadful of CD-ROMs. Indeed, you may have all the databanks and on-line facilities at your fingertips, and your reference books supplanted by an arsenal of CD-ROMs. If this was your scenario, and you had plenty of dough, all you needed was a glorified telephone exchange, instead of a library. Such a "library" is but the *branch* of that electronically existing super information network, that criss-crosses the globe. Bibliographic data transfer is old hat, text transfer is budding, and given sufficient printers in quality and quantity, you would soon be able to get some texts from certain places, and somewhat after that, more texts from more places. Saving cataclysms *any texts from representative places* will also be a reality one day. Are libraries already becoming museums, large cathedrals with few worshippers, which will slowly crumble away? Technically, the fax makes almost all texts almost universally available already.

The printed book is 450, the book format is 1700, libraries are several thousand

years old, since the depots of parchments, papyrus rolls, and clay tablets were the prototypes of both libraries and archives. The non-moribund libraries of today are *once again* multimedia; print, micro, computer workstations, A.V. paraphernalia, discs and reams of tape of every kind are assembled in quasi logical (or mutually complimentary) order for the user. Up to date induction is also a teaching of rudimentary skills in using the above weapons in the fight against ignorance i.e. in the conquest of islands of knowledge. Playing with the computer is great fun and the video is ever so much more evocative than trekking through a bulky book. May I compare this with a varied sporting life? In the olden days of print only, it was like a large cross country race, in which everybody had to participate. Today, some may run, others do the hurdles or jump, or alternate at all the three, and reach the same goal. Thinking along these lines, would it be conceivable that we needed no more athletic tracks because lone jogging had also been invented?

The library of the future will indeed be different from the silent book temples most of us are used to and cherish. Reading a book in total silence, surrounded by other books, touching the texture of paper and the palpable pleasure of handling leather bindings, smelling fresh print and the glue of the spine are not only the perks of traditional information seeking but somehow the very milieu of book-manship and librarianship. It is a language all savants used to speak and may still do, it is worth both preserving and rejuvenating.

One cannot escape noticing the phenomenon that while public libraries are contracting, or even go out of existence, there is a huge boom of video-libraries, even small villages boost them. Yet, from the constant increase of the world's book output one should not come to the conclusion that reading has declined on a world scale. In the industrial world there is more leisure time available than before, and there are more competing pastimes for that growing stretch of leisure time than previously.

The rejuvenated library is even more a depository of knowledge and an arena of pleasure reading (and connected activities) than ever before. The ideal library of the future will be a multimedia action library. At its core, or in the hub, there would still have to be quiet reading rooms lined with classics and multiple compendia. (In these rooms I would put the flickering screens behind a screen.) In the next circle, outwards, there should be a full range of I.T. services, those that the user can learn to handle, and whose costs the library would automatically bear. Beyond that, there should be text-automats, some with operators and charges. Should a user wish to have the transmitted text of a collection of Shinto prayers preserved in a Japanese library, he should have to pay the charges set thereby. "Interlibrary Loans" as we know it will whither away the BL's mighty loan empire will transform itself into a benevolent library-information-documentation commonwealth.

The ideal library should still be at a given location, a topographically fixed point in the continent of learning, partly because one of its future functions must be (must still be) to provide meeting points. So library architects of the future should plan an outer ring with telephones, fax and reprographic facilities, surrounded by coffee areas, snack bars, seminar rooms, a place for the visually handicapped with talking books and reading machines, *communal studios for watching media*, reading areas with newspapers and electronic news media, nooks for the chess buffs, and corners for other intellectual games, a multipurpose culture hall with concert facilities. An arena for interaction!

Adjacent to the library there could be an indoor sporting complex, a swimming pool, sauna, solarium, snooker/billiard, restaurants, telephones, videophones telecommunications and CB radio facilities. The *Library of Libraries*, meaning: a very richly endowed large complex, could have all these, smaller places some of these, very small places one of these aforementioned extras. Why all these perks, paraphernalia, additional extras?

MENS SANA IN CORPORE SANO was a classical dictum. The Terme di Caracalla in Rome was a bath cum spa of stupendous proportions and owed half of its popularity to the habit of bathing, and the other half to its being a meeting place for chatting, and for unofficial business. Scrolls were read and messages were written in its chambers. Whereas a Roman citizen needed slaves to conduct his business and enhance its pleasure activities, the 21st century man needs a host of electrically/electronically propelled machines for the same purposes. In one respect we changed little: we need one another's company to achieve our own wellbeing. "The gods placed our own happiness in the wellbeing of one another" said György Bessenyei, a philosophical writer of the Hungarian Enlightenment.

Discounting the recluse and the sick, the rest of us need society to act out our ambitions, to feel fulfilled and "complete". By the nature of things fulfilment itself is temporary as *panta rei*; everything moves on – so does one's society. So one needs to feel to be a member of society and needs to keep in touch with the relevant ring of that society. Furthermore, the micro-society, one's friends and business acquaintances are even more important, and it is their company one seeks out from time to time.

A millionaire may arrange large parties and meetings of experts on his own premises. Yet even he cannot arrange creative chance meetings between people of the same interest. The Library of Libraries (the library of the future) will be – will remain – will endeavour to be just that.

I am a frequenter (i.e. an occasional reader) of many large libraries around the world, and a user of the British (formerly British Museum) Library since 1957. I have made a host of acquaintances and several friends with readers in these libraries, normally in their vestibules, coffee rooms or restaurants. *Companionship*

of the like minded is the vital aspect which should be expressed by the architecture, the internal divisions and the multiple ancillary activities of the rejuvenated library.

It is a sorry state of affairs that different forms of communication media find different locations today. The branch library should include the loan of videos. The large library should display the proximity of text and picture at least in the catalogue. Let the younger reader *see* "War and Peace" with Henry Fonda (or the Bondarchuk version) to whet his appetite for *reading* Tolstoy's text, both media being available at the same place, at the same time.

The other principle of the Library of Libraries will grow out of this: all information, any time, at the same place, and as quickly as possible: in an interactive milieu.

The possible "waterfall" of information – enhanced by all kind of magic words, from the lightpen to the scanner-translator, (which will be able to scan a text in one language and then provide a translation in another) will result in needing frequent diversions and rest periods of all types. Hence the leisure activities.

The Library of Libraries should be a complete library, providing information, society, wellbeing and: yes, books; books, whose leaves rustle, books which do not flicker, books that are handsome, aesthetically pleasing, books that smell of decades or centuries.

Az akadémiai alapszabályok és a Könyvtár

Kónya Sándor

Magyar Tudományos Akadémia Titkársága, Budapest

Az Akadémiai Könyvtár – felkérésre – összegyűjtötte az Akadémiáról szóló törvényeket, törvényerejű rendeleteket, az Akadémia nyomtatásban megjelent alapszabályait és ügyrendjét. Módom volt megismerni ezt az igen hasznos összeállítást. Az akadémiai reformok időszakában érdekes és tanulságos olvasmány.

Lapozgatás közben feltűnt, hogy az Akadémia első Alaprajza és Rendszabásai nem említik a Könyvtárat. Bár az Alapszabályok és az Ügyrend készítői előtt ismeretes volt a Teleki-család felajánlása, hiszen az a gróf Teleki József volt az elnöke az alapszabályokat kidolgozó 26 tagú bizottságnak, aki 1826. március 17-én – néhány hónappal a Magyar Tudós Társaság megalapítása után – a Társaságnak adományozta 30 000 kötetes könyvtárát, ennek ellenére nem szóltak a Könyvtárról.

Ennek okára pontos magyarázatot ugyan nem találtam Fráter Jánosnének az Akadémiai Könyvtár vezetőiről és könyvtárosairól írott hasznos könyvében.¹ De ez a mű igen érdekes bizonyítékkal szolgált arra, hogy az Akadémia vezetői kezdettől fogva foglalkoztak a Könyvtár ügyével. Az 1831-ben jóváhagyott első Alapszabály és ügyrend megváltoztatásának, reformjának igénye Széchenyi István másodelőlülő kezdeményezésére már 1833-ban megfogalmazódott. Az említett könyvből megtudjuk, hogy a lezajlott viták, az elhangzott javaslatok alapján a „titoknoki hivatal” összeállította az új alapszabály és ügyrend tervezetét, amelyek ugyan később nem kerültek előterjesztésre és megvitatásra, de a szöveg arról tanúskodik, hogy a Könyvtár ügye, annak rendezése szerepelt a reformtörekvések között.

Az alapszabály-tervezet VI. cikkelye az Akadémia tisztviselői között szól a könyvtárnokról is: „Ezt a rendes vagy levelező tagok közül választja a könyvtárt adományozó gr.Teleki-nemzetség, s e hivatalért bizonyos évdíjat is húz. Ez szor-

gos gondját viseli a Könyvtárhoz tartozó minden könyvek, kéziratok, tabellák, abroszok, rajzolatoknak, azokat a legjobb rendben tartja; rendszeres lajstromaikat készíti és folytatja; a tagoknak kölcsönzött darabokról pontos jegyzőkönyvet viszen, s felügyel, hogy azok a maga idejében hiány és kár nélkül visszatértesse-
nek; végre a Könyvtár szükségleteiről évenként előterjesztést teszen a nagygyű-
lésnek, mely azt helybenhagyván, az igazgatósághoz mozdítja elő.”

A tervezet IX. cikkelye a Könyvtár gyarapodásának forrásait, feladatát, nevét, helyét kívánta megjelölni. „A Magyar Akadémia Könyvtár alapját azon gazdag és nagybecsű könyv- és kéziratgyűjtemény teszi, amellyel a gr.Teleki-nemzetség hazafilelküése áldozott a tudós-társaságnak: gyarapodását pedig részint a buz-
góbb hazafiak és írók ajándékaiból veszi, részint az Igazgatóságtól e végre a
társaság szükségéhez képest évenként határozandó pénzsummának köszöni. Fel-
ügyelend rá egy, fáradságaiért illő fizetéssel felruházott könyvtárnok, ki mellé, a
szükség úgy kívánván, segéd is rendeltethetik a Társaság irnokai közül. Noha
pedig ezen Könyvtár közvetlenül csak az akadémiai tagok használatára van szán-
va, s e végre vásár- és ünnepnapokat kivéve, mindég tárva van, mind ezáltal
hetenként egyszer nyitva áll olvasószobája a tudományok minden egyéb barátja-
inak is. Neve: Magyar Akadémiai Teleki-könyvtár: helye ugyanazon épület, hol
a társaság üléseit tartja.”²

Az 1858-ban elfogadott Alapszabályok említik először a Könyvtárat és itt
jelenik meg először a tisztviselők között a főkönyvtárnok és az alkönyvtárnok. A
22. § így szól: „A fő és alkönyvtárnok, valamint netán egyéb gyűjteményőrök,
a reájok bízott ügyeket külön utasításaik szerint, hit alatt végzik.”³

Fennmaradt az első kinevezett főkönyvtárnok, Hunfalvy Pál „fogadástételé-
nek” szövege is: „Én Hunfalvy Pál fogadom, hogy a Tekintetes Magyar Akadé-
miának nekem mint könyvtárnoknak által adott öszves könyvtárára hű gondot
viselek, azt sem magam meg nem csonkítom, sem mások által megcsonkíttatni
nem engedem; a teendő munkálatokban az alkönyvtárnokkal buzgón eljárók, s
magamat mindenben szorosan az utasításhoz tartom. Jobbommal fogadom.”⁴

A 34. § a Könyvtár vezetőjének kinevezési, ill. a könyvtári tisztviselők válasz-
tásának módjáról intézkedik. E szerint: „A főkönyvtárnokot a gróf Teleki-nem-
zetség alapító ága, az alkönyvtárnokot, könyvtártisztet, úgy a gyűjteményőröket
is, az Akadémia, szinte tagjai sorából, öszves ülésben, szavazatok többsége által
választja”.⁵

Az Eötvös József elnöksége és Arany János főtítkársága idején készült új
alapszabályok, amelyek 1869-től – csekély változtatással – 1946-ig keretét adták
az Akadémia működésének, a Könyvtárat, mint az Akadémia egyik fontos funk-
ciójának, a tudományos ismeretek terjesztésének eszközt jelölik meg. A főkönyv-
tárnok kinevezését ez az Alapszabály is természetesen fenntartja a Teleki-család-
nak, de növeli a kiválasztásban az Akadémia szerepét, mert az 52. §-a úgy

fogalmaz, hogy „a főkönyvtárnokot az Akadémia ajánlata alapján a gr.Teleki-nemzetség alapító ága nevezi ki és a belső tagok sorából.” Az alkönyvtárnok és a Könyvtár egyéb tisztviselői kinevezési joga az elnökséget illette.⁶

Az 1936-ban megjelentetett Alapszabályok a főkönyvtárnok kinevezési rendjét így pontosították: „50. § A főkönyvtárnokot az összes ülés egyszerű szótöbbséggel élethossziglan választja, és a gróf Teleki-nemzetség alapító ága nevezi ki a belső tagok sorából.”⁷

A Könyvtár irányításának új eleme jelenik meg az Ügyrendben is a múlt század 60-as éveinek közepén. Az Akadémia palotájának felépülése után, 1865-ben itt kapott helyet az Akadémia ekkor már kb. 60 ezer kötetet kitevő Könyvtára. Az új elhelyezés és nem utolsósorban az Akadémia tevékenységének felélénkülése és kibővülése lehetővé tette a Könyvtárnak nyilvános könyvtárrá való átalakítását. A megváltozott körülmények hívták életre az Akadémia Könyvtári Bizottságát 1865-ben. A Könyvtári Bizottság feladatkörének leírása kezdetben a Könyvtári Szabályokban kapott helyet, és 1879-től került be az Akadémia Ügyrendjébe. Az Ügyrend XXV. fejezete a Könyvtári Bizottságról a következőket tartalmazta. „55. § A Könyvtári Bizottság feladata: a) A könyvtár kezelése, rendezése, kiegészítése és lajstromozása tárgyában rendelkezni, a fő felügyeletet gyakorolni, és esetleg javaslatait az Akadémia elé terjeszteni; b) az újabb könyvek beszerzése iránt az Akadémia egyes osztályai és bizottságai, úgy szintén a főkönyvtárnok részéről előterjesztendő javaslatokat és kívánatokat tárgyalni; c) a vidéki akadémiai tagok és a Budapesten lakó nem tagok kölcsönkérése tárgyában határozni; d) a könyvadományozásokat és csereviszonyokat illető kérvények és előterjesztések tárgyában javaslatokat tenni. Működéséről évenként rendszeres jelentést tesz az Akadémiának.”⁸

Az Akadémia elnöke által vezetett Könyvtári Bizottság tagjai voltak 1875-től a másodelnök, a főtitkár, az osztályelnökök és az osztálytitkárok és a főkönyvtárnok, majd 1905-től a Nemzeti Múzeumi, az Egyetemi és a Műegyetemi Könyvtár igazgatója.⁹

Az Akadémia Ügyrendjében külön fejezetben 24. §-ban helyetkaptak a Könyvtári Szabályok is.¹⁰ E Szabályok tartalmazták többek között az olvasóterem használatának, a kölcsönzésnek, a kéziratok tanulmányozásának rendjét. Ebből csak egy paragrafust idézek: „Az olvasó több különböző munkát is kaphat egymás után de tervetlen pusztá kapkodást eláruló követelések visszautasítatnak.”¹¹

Az 1946-ban megjelent alapszabályok tükrözik azokat a változásokat, amelyek a főkönyvtárnok helyzetében bekövetkeztek. Az új Alapszabályok 50. §-a kiemelte: „A főkönyvtárnokot az összes ülés egyszerű szótöbbséggel öt évre választja, nem szükségképpen az Akadémia tagjai közül, és a gróf Teleki-nemzetség alapító ága nevezi ki. Megbízása leteltével újból választható.”¹² Tehát nem élethossziglan és nem feltétlenül az Akadémia tagjai közül.

Az Akadémia szervezetével foglalkozó fejezet felsorolja „az Akadémia ügyeinek vitelében közreműködőket”, mindjárt első helyen említi a főkönyvtárnokot és a Könyvtár tisztviselőit. Azaz kifejezésre juttatja azt a különlegesen szoros kapcsolatot, amely a Könyvtár és az Akadémia kapcsolatát jellemezte.

Az 1948-ban bekövetkezett alapszabály-módosítások alkalmával nem változtak az alapszabályok Könyvtárral foglalkozó részei.

Az Akadémia helyzetében lényeges fordulatot előidéző 1949-es év a Könyvtárra vonatkozó alapszabály-részekben lényegében csak formai változást hozott. Az Akadémia feladatait felsoroló fejezet 5. §-ában a következő mondat olvasható: „A tudományos ismereteket Könyvtára, előadások és kiadványok útján terjeszti.”¹³ Az Akadémia szervezetével foglalkozó fejezet az Akadémia ügyeinek vitelében közreműködők között a titkári hivatal vezetője után, második helyen sorolja fel a Könyvtár vezetőjét. Ugyanakkor a Könyvtár vezetője kinevezésének megkülönböztetett kezelése megszűnt. Mindenféle testületi szervet kikapcsolva a főtitkár javaslatára az elnök nevezte ki a Könyvtár vezetőjét és személyzetét a kutatóintézetekhez hasonlóan.

Az 1956 májusában elfogadott új Alapszabályok bizonyos jogkörök decentralizálásával a közgyűlés és az osztályülések hatáskörének növelésével enyhítettek a szervezet túlságos centralizáltságán. Annak ellenére, hogy az Akadémia szervezetével foglalkozó fejezet a Könyvtárat a kutatóintézetek, laboratóriumok és dokumentációs központok között említi, sajátos helyzetéből kiindulva az Alapszabályok egy külön paragrafusa intézkedik a Könyvtárról.

„1. Az Akadémia a tudományos ismeretek terjesztése és a tudományos munka előmozdítása érdekében könyvtárat tart fenn.

2. Az Akadémia Könyvtárának szervezetét és igazgatását, a Könyvtár használatának módozatait és fejlesztésének eszközeit az Akadémia elnöke által jóváhagyott könyvtári ügyrend állapítja meg.

3. Az Akadémia Könyvtára az Akadémia elnökének felügyelete alatt áll.”¹⁴

A következő évek alapszabály-módosításai (1958, 1960, 1962, 1965) nem érintették az Alapszabályoknak a Könyvtárra vonatkozó részeit. Az 1962-ben jóváhagyott akadémiai Szervezeti és Működési Szabályzat 45. §-a lényegében megismételte az Alapszabályokban foglaltakat két lényeges kiegészítéssel. A Szabályzat megemlíti a Könyvtári Bizottság szerepét. („Az Akadémiai Könyvtár közvetlen irányítását és felügyeletét az erre a célra szervezett elnökségi bizottság látja el”) és rögzíti azt az új feladatkört, amit a kiépült intézeti hálózattal összefüggésben a Könyvtár ellátott. („Az Akadémiai Könyvtár az akadémiai intézetek vonatkozásában betölti a hálózati könyvtári központ szerepét és feladatát.”)¹⁵ Az új szervezeti kereteket és működési rendet kijelölő 1970-ben elfogadott Alapszabályok, amelyek az MTA Központi Hivatala létrehozásával az Akadémia egy részének működését közelítette a minisztériumi tevékenységhez, csak egy helyen

tesznek említést a Könyvtárról. A főtítkár kötelességei között k) pontként említi az Akadémiai Könyvtár irányítását és felügyeletét.¹⁶

Lényegi változást e tekintetben nem hoztak sem az 1979. évi közgyűlésen elfogadott Alapszabályok, sem az 1982-ben kiadott Ügyrend, sem az 1986. évi új Alapszabályok, illetve az 1987-ben elfogadott Ügyrend.

A jelenleg érvényben lévő 1990-ben elfogadott Alapszabályok és a kiadott Ügyrend annyi változást hozott, hogy a sajátos helyzetre való tekintettel nem részletezi a főtítkár feladatait, úgy ezzel összefüggésben a Könyvtár irányításáról és felügyeletéről sem esik szó. De az Alapszabályok 62. §-a foglalkozik az ún. „egyéb akadémiai intézményekkel” és kimondja, hogy ezek vezetőit a főtítkár nevezi ki. Ennek a §-nak 3. pontjában a következő olvasható: „A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának szervezeti szabályzatát az Elnökség hagyja jóvá.”¹⁷

A több mint másfél évszázadra visszanyúló áttekintés alapján leszűrhető az a következtetés, eltekintve most az ügyrendektől és szervezeti szabályzatoktól, hogy az alapszabályok – a „műfaj” természetéből fakadóan – általában a Könyvtárral kapcsolatban azt fogalmazták meg, hogy az hogyan illeszkedik be az Akadémia tevékenységi körébe, mi a funkciója az Akadémia intézményrendszerén belül, illetve hogyan történik a Könyvtár vezetőjének, valamint tisztviselőinek a választása, az alkalmazása, kinevezése. Az utóbbi annak megfelelően változott, hogy maga az Akadémia hogyan követte – önként vagy kényszerből – a kor viszonyainak változásait. Milyen helyet foglalt el az iránytadó szervek rendszerében.

Ami a Könyvtár funkciójára vonatkozó meghatározást illeti, az lényegében nem változott 1869-től 1956-ig. Ekkor a „tudományos ismeretek terjesztése” megfogalmazás kiegészült „a tudományos munka előmozdítása” kifejezéssel, ami arra utalt, hogy ez a funkció már több, mint az eddigi hagyományos könyvtári funkció volt. Az 1960-as évek elejétől kezdenek kibontakozni azok az új funkciók, amelyek a hagyományos könyvtári tevékenység mellett új típusú szolgáltatásokkal segítették a tudományos kutatást. 1960-ban új igazgató, Rózsa György vette át a Könyvtár vezetését. Az Elnökség 1961 januárjában megerősítette az új vezetés törekvéseit.

Az MTA Elnökségének 1961. január 27-én kelt (123/1961.) sz. határozata kimondta, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatások kiegészítéseképpen a Könyvtár végezzen tervszerű tudományos munkát, amely forráskiadványok megjelentetésére irányul, foglalkozzék a társadalom- és természettudományok történetével, művelje a könyvtörténetet, könyvtártörténetet és könyvészetet, folytassa gyűjteményei egyes gazdag állománycsoportjainak feltárását és bemutatását, kutatási és tájékoztatási tevékenysége terjedjen ki a kutatás-tervezés-szervezés kérdéseire. A határozat a Könyvtár feladatává tette, hogy tudományos tájékoztatással segítse az Akadémia tudánypolitikai és tudományszervezési munkáját.

Az akadémiai kutatóintézeti hálózat kiépülése igényelte az intézeti könyvtári hálózat összefogását, a könyvtári állomány egységes kezelésének, a könyvtárosok továbbképzésének, az információ korszerűsítésének biztosítását. Ennek folyamán a Könyvtár a hálózat tájékoztató központjává vált. Ez tükröződött az Akadémia 1962-ben elfogadott – fentebb már idézett – Szervezeti és Működési Szabályzatában.

Erdei Ferenc főtitkár ösztönzésére és Szalai Sándor akadémiai tag aktív közreműködésével 1961-ben indult el az a munka, amely az Akadémia Könyvtárát a hazai tudománypolitikai és kutatásszervezési tájékoztatás központjává tette. A tudományszervezési dokumentáció létrehozásával megteremtették annak feltételeit, hogy a tudománypolitikát formálók, a kutatásirányításban résztvevők folyamatosan tájékozódhassanak a külföldi tudományos élet alakulásáról, más országok tudománypolitikai, kutatásszervezési gyakorlatáról.

E dokumentációra épült a tájékoztatásnak az a jól szerkesztett, széles látókörű dokumentációs szemléje, amelynek első száma 1961-ben jelent meg „Tájékoztató a tudományos kutatás tervezésének, igazgatásának és szervezésének nemzetközi irodalmáról” címmel és most jutott el „Kutatásszervezési Tájékoztató” címen 31. évfolyamához.

Szintén ebben az időben kap lendületet a Könyvtár tudományos műhellyé válása. Tudományos munkát is végző könyvtárosok mindig dolgoztak az Akadémia Könyvtárban. De ekkor már nemcsak erről volt szó. A Könyvtár vezetése tudatosan törekedett arra, hogy az egyéni tudományos érdeklődést szervezeten összekapcsolja az intézmény érdekével és anyagilag, erkölcsileg is ösztönözze a kutatási tevékenységet. A Könyvtár dolgozóinak tollából kikerült tanulmányok, könyvek sora mutatja, hogy a törekvés eredménnyel járt.

A 60-as évek folyamán kialakult a Könyvtárnak az a korszerű funkciórendszere, amely a szervezési, gyűjteményi, tájékoztatási és tudományos tevékenységből ötvöződött, amely nemcsak szűken akadémiai igényeket elégített ki, hanem szolgálta az egész hazai tudományos életet. A 70-es években kiépül a szakirodalom információ szolgáltatásnak az a korszerű rendszere, amely a Könyvtárat mára modern információs központtá tette.

Amint láttuk, 1970-től az utolsó két évtizedben az Alapszabályok nem foglalkoznak a Könyvtár szerepkörével, formailag megszüntették – szerencsére nem ténylegesen – a Könyvtár sajátos helyét és szerepét az Akadémia intézményrendszerében. A jelenlegi szabályozás mentségére felhozható, hogy átmeneti jellegű. Már több ponton túllépi a még érvényben lévő törvényerejű rendeletet, közelítve a készülő törvény reform szelleméhez, de az új törvény hiányában nem fogalmazza meg minden részletében az elgondolt újat. Ez a bizonyos mértékű felemás-ság tükröződik abban is, hogy már nem szól arról, hogy a főtitkár felügyeli a Könyvtárat, bár azzal, hogy kimondja: az Elnökség hagyja jóvá a Könyvtár szer-

vezeti szabályzatát, lényegesen változtat a korábbi gyakorlaton, de még nem jut el a Könyvtár tekintetében a megfelelő szabályozásig.

Természetesen a Könyvtár sorsa, fejlődése nem azon múltott és jövője sem azon múlik, hogy hogyan fogalmazták, illetve hogyan fogalmazzák meg a funkcióját. De a jó alapszabály a való helyzetből kiindulva jelöli ki a feladatokat, formálja meg a működési kereteket és szabályokat. Az új alapszabály készítői biztosan jó alapszabályt akarnak. Ebből kiindulva nem megalapozatlan az a remény, hogy az Akadémiai Könyvtár is megfelelő helyet kap az új Alapszabályokban. Gazdag gyűjteményével, felhalmozott értékeivel különleges nemzeti intézményünk és ez indokoltá teszi megkülönböztetett helyének rögzítését az Akadémia intézményrendszerében.

Jegyzetek

1. Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárosai 1831-1949. Bp. 1987. 158 p. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei. 18[93].)
2. i.m. 10-11. p.
3. A M.T. Akadémia új Alapszabályai. MTA Almanach, 1861, 49. p.
4. Fráter Jánosné: i.m. 29. p.
5. A M.T. Akadémia új Alapszabályai. MTA Almanach, 1861. 52. p.
6. A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai. MTA Almanach, 1870. 120. p. Az Alapszabályok ezen pontjának második fele 1875- től úgy módosult, hogy a tisztségviselőket az elnökség a Könyvtári Bizottság javaslatára nem csak az Akadémia tagjai közül nevezhette ki.
7. A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai és Ügyrendje. Bp. 1936. 11. p.
8. A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai és Ügyrendje. Bp. 1912. 41-42. p.
9. Fráter Jánosné: Az MTA Könyvtári Bizottságának iratai 1866- 1949. Bp. 1988. 148 p. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei. 20(95))
10. A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai és Ügyrendje. Bp. 1912. 131-135. p., 166. § – 190. §
11. i.m. 132. p.
12. A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai. Bp. 1946. 12. p.
13. A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai. Bp. 1949. 4. p.
14. A Magyar Tudományos Akadémia alapszabályai az 1956. évi rendkívüli közgyűlés után. Bp. 1956. 12. p., 36. §
15. A Magyar Tudományos Akadémia Szervezeti és Működési Szabályzata. Bp. 1962. 46. p.
16. A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai az 1970. évi közgyűlés után. Bp. 1970. 20. p.
17. A Magyar Tudományos Akadémia Alapszabályai és ideiglenes Testületi Ügyrendje. Bp. 1990. 59. p.

Summary

S. Kónya: The academic constitution and the Library

The article shows how between 1831-1990 the academic constitution determined the Library's function within the Academy, how it regulated the order of appointment of the chief librarian.

As long as the Library was the only institution of the Academy, connection between the heads of the Academy and the Library was very close. This was reflected in the constitution as well.

Following the widespread development of the academic research institute network, the Library became „only” one of these academic institutes and this, too, was manifested in its constitution.

It is to be hoped that the special role filled in reality by the Library will be reflected fittingly in the new constitution.

Könyvkötéskutatás az MTA Könyvtárában

Rozsondai Marianne

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest

A wolfenbütteli Herzog August Bibliothek nemrég megjelent ősnyomtatvány-katalógusának¹ recenzense, a berlini Staatsbibliothek ősnyomtatvány-gyűjteményének vezetője, azt kifogásolta többek között, hogy hiányoznak a katalógusból a könyvkötésekre vonatkozó leírások.² A nagy nyugati aukció- katalógusok már a múlt században megadták a könyv kötésének hosszabb-rövidebb leírását is, mely az utóbbi évtizedekben a régikönyvekről készült bármiféle jegyzék elengedhetetlen tartozékává vált. Egy könyv értéke korabeli kötésben általában kétszer annyi; ha pedig a kötés ismert könyvkötőművész munkája, akkor a sokszorosa is lehet.³

Az MTA Könyvtárában Csapodi Csaba vezette be a kötéskatalogizálást 1969-ben, majd javasolta kutatási témának. Rózsa György főigazgatónál ez a téma megértésre és támogatásra talált. Az azóta eltelt több mint két évtized során a nemzetközi könyvvilág tudomásul vette, hogy az MTA Könyvtárában jelentős számú művészi kötéstábla található. Az Akadémia Könyvtárának mintegy másfél száz ún. német típusú, szignált reneszánsz kötéséről a Mainzban kiadott nemzetközi Gutenberg Jahrbuchban 1988-ban megjelent cikk⁴ nyomán pl. a tekintélyes Times Literary Supplement is hírt adott.⁵

Nem szükséges annak bizonyítása, hogy egy közel félezer éves tárgy már kora miatt is értékes. Ha az adott tárgy egy könyv, akkor ezt annak szellemi értéke még fokozza. A tipográfia szépsége, az iniciálék színezése, gyakran aranyozása, az illuminációk pompája további gazdagító tényezők. A nyomtatott könyv esetében a tipográfia azonos a kiadott pár száz példányban, de a kézi festésű illuminációk és kezdőbetűk minden egyes példányban egyediek. Ugyanez vonatkozik a könyv kötésére is, minthogy akkor az is kézműves munka volt. Mivel a korai századokban a könyveket kötetlenül szállították, legtöbbször a vevő, vagyis a

könyv tulajdonosa, olvasója rendelte meg a könyvkötőnél könyve bőr, pergamen, selyem vagy bársony, esetleg elefántcsont vagy nemesfém és drágaköves borítóját. Éppen ezért, a tulajdonosbejegyzések mellett, a kötés az, amely a könyvtörténeoszt a használóhoz, az akkori olvasóhoz, az adott kor művelődéstörténetének letéteményezéséhez vezeti.

A mai napig nincs még egy olyan magyar szerző, akinek a műveit (főleg istentiszteletekre szánt jól használható beszédmintáit) annyira ismerték és olyan sokszor kiadták külföldön, mint *Temesvári Pelbárt*t. Pelbárt az akkori világnyelven, latinul írt, s beszédeit teletűzdelte legendákkal és példákkal. Mint Katona Lajos megállapította, közülük többnek népmesei eredete van, s közösek egész Európában. Pelbárt európai népszerűségének vizsgálatát, vagyis hogy hol mindehütt forgatták műveit (az előző bekezdésben elmondottakból következően) a különböző eredetű, korabeli bőrkötések elemzésével végeztük el.⁶ Csak az Akadémia Könyvtára Régikönyv Gyűjteményében található 1600 előtt kiadott Pelbárt-könyveket vizsgáltam. Ezek száma 107, s csaknem a kétharmada (69 mű 54 kötetben) egykorú kötésben van, melyek Augsburgban, Bécsben, Brünmben, Budán, Coellmben (ma Berlin elővárosa), Ingolstadtban, Memmingenben, Nürnbergben, Rebdorfban, Stuttgartban, Ulmban és Wiblingenben (ma Ulm elővárosa), Weddernben, Wittenbergben és Wrocławban, továbbá közelebből nem meghatározható délnémet, francia és olasz területen készültek. (A sorra vett nyomtatványok háromnegyede Hagenauban jelent meg, a többi Augsburgban, Bázélban, Lyonban, Nürnbergben, Párizsban és Strassburgban.)

Az Akadémia Könyvtárában található Pelbárt-művek eredeti kötéseinek nagyobb része gótikus stílusú. Ezek részint kolostori, részint polgári könyvkötőműhelyekből kerültek ki. Kivételesek azok a kötések, amelyeken a könyvkötő neve, monogramja, vagy a kötés készítemi helye olvasható. Ilyen például az egykori délnémet kisváros, *Rebdorf*, amelynek neve a Ráth 1062/2 jelzetű könyv szép gótikus bőrkötésén többször is előfordul a bőrbe nyomva. (A könyv Pelbárt *Stellarium coronae BMV* c. művét tartalmazza, kolofónja nincs, s a kötés elemzése során sikerült meghatározni, hogy Bázélból 1497/99-ből való ősnymtatvány, BMC III 778, a magyar ősnymtatványkatalógus – CIH – sem tartalmazza.) Rebdorfban Ágostonos kanonokrendi kolostor volt, amelyben 1477 óta könyvkötőműhely is működött.⁷ Ez a könyvkötés könyvtárunk egyik ritkasága.

Az Akadémia Könyvtárában tizenöt olyan gótikus kötés van, amely a *bécsi domonkos kolostor* könyvkötőműhelyében készült a 15. század utolsó negyedében. Minthogy a domonkosok életformájának egyik része a tudományos tevékenység volt, természetes, hogy könyvtárral, gyakran scriptoriummal, sőt könyvkötőműhellyel is rendelkeztek egy-egy kolostorukban. Nem véletlen, hogy Mátyás király a domonkosok budai studium generáléjából szándékozott kifejleszteni a budai egyetemet. A bécsi domonkos kolostor műhelye is gyakran használt kötésein tulajdonjelölést: egy korona két oldalán WP betűket (Wiener Praedicatores). Az

Akadémia Könyvtára e könyveinek többsége ifj. Teleki József vásárlása folytán került ide. A kötések meghatározásához az Osztrák Nemzeti Könyvtár (ÖNB) és a ma is fennálló bécsi domonkos kolostor könyvtárának azonos kötéseit kutattuk fel, s ezek alapján 80 díszítő bélyegzőt sikerült összegyűjteni. A bécsi domonkos kolostor könyvkötői tevékenysége mindeddig nem volt feltárva, erre éppen az Akadémia Könyvtárának szokatlanul nagy számú, onnan eredő kötése nyújtott lehetőséget.⁸

A német kötéskutatás egyik legnevesebb tudósa, Ernst Kyriss az 1970-es Gutenberg Jahrbuchban összefoglalta a szlovén reformátor *Primus Truber* és két társa Antonius Dalmata és Stephan Consul Istrianus portréival díszített, s csak kis számban fennmaradt reneszánsz kötések. Az evangélikussá lett Primus Truber tübingeni és urachi számkivetettségében már a 16. század derekán lefordította anyanyelvére az Új Testamentumot, és horvátul jelentette meg a vasárnapra és egyházi ünnepekre szánt beszédek. E könyvek és egykorú kötések azért ritkák, mert a katolikus osztrák, magyar és délszláv területeken az ellenreformáció tüzzre vetette műveit. Kyriss német, osztrák, angol, francia és cseh könyvtárakban kutatott ilyen kötések után, s nem tudott arról, bizonyára nem is tételezte föl, hogy az MTA Könyvtárában Primus Truber három könyve is megtalálható a Ráth-gyűjteményben, s ezek közül kettőnek megvan egykori kötése is, az egyik a szerző portréjával. Az Akadémia Könyvtárának e kötéseiről két évvel később cikk jelent meg kiegészítésül Kyriss összefoglaló tanulmányához ugyancsak a Gutenberg Jahrbuch lapjain.⁹

Johann Gutenberg mellett az egyik legjelentősebb 15. századi német nyomdász a nürnbergi *Anton Koberger*, aki egyben sikeres kiadó és kora talán legnagyobb könyvkereskedője is volt. 1470 körül hozta létre nyomdáját, s vezette haláláig (1513), majd fivére, utóbb egyik fia vette át. Fennmaradt levelezése bizonyítja, hogy könyvkereskedelme behálózta egész Európát Nürnbergtől Velencéig, Párizstól Budáig, Lyontól Krakkóig. Budán előbb egyik veje, Wolf Haller volt a megbízottja, majd Theobald Feger budai könyvkereskedő. Százegynéhány munkást foglalkoztató üzemében könyvkötőműhely is működött. Már a 20. század eleji kötéskutatóknak föltűnt, hogy a Koberger-nyomtatványok egy része nagyon hasonló vagy közel egyforma kötésben található. A nyomdák az első időkben kereskedelmi központokban jöttek létre, s onnan szállították a kötetlen könyveket az egyetemi városokba és a nagy könyvvásárokra. Bár Nürnberg nem volt egyetemi város, egy tucat férfi és női kolostora igényelte a könyveket, középiskolával, városi könyvtárral rendelkezett, és számos neves humanista és művész élt falai között (Konrad Celtis, Eobanus Hessus, Pirckheimer, Regiomontanus, Schedel, Wohlgemut és Koberger keresztfia, Albrecht Dürer stb.). Koberger, kiváló könyvkereskedő lévén, helybeli eladásra szánt könyveit a nagyobb haszon érdekében maga köttette be. Egyszerre több nürnbergi könyvkötőt foglalkoztatott, de saját

könyvkötői is voltak. Azzal, hogy a kiadó könyveit – vagy legalábbis annak egy részét – bekötve kínálta eladásra, megszületett a 15. században a *kiadói kötés*, amely csak a legnagyobb ősnymdászok, mint a mainzi Peter Schöffer (Gutenberg utódja) vagy a velencei Aldus Manutius nevéhez kapcsolódik. Mivel az Akadémia Könyvtára meglepően gazdag nürnbergi eredetű kötésekben – a kutatás huszonhét ún. Koberger-kötést tárt fel –, a Koberger-féle kiadói kötések létjogosultságának további alátámasztása céljából ez irányú vizsgálataimat kiterjesztettem a másik két nagykönyvtár, az Országos Széchényi és az Egyetemi Könyvtár régikönyv gyűjteményeire is. Az erről szóló monográfia az MTA Könyvtár Közleményei sorozatban jelent meg.¹⁰

Az „Europalia 85 España” brüsszeli kiállítása alkalmából az ottani Bibliotheca Wittockianában nyolc évszázad spanyol kötéseit állították ki. Az erről közreadott elegáns, három nyelvű illusztrált katalógusban¹¹ feltűnt a 6. tételszámú, *mudéjar stílusban* kötött könyv. Nem véletlenül volt ismerős ez a szokatlan kötés. Az Akadémia Könyvtára ősnymtatvány-gyűjteménye egyik darabjának (Inc. 509) kötése mindenben megegyezik a segoviai katedrálisban őrzött, s 1985-ben Brüsszelben kiállított ugyancsak ősnymtatványt borító jellegzetes spanyol kötéssel. Minthogy az Akadémia Könyvtárának ebben a mudéjar stílusban kötött velencei ősnymtatványában korabeli, a könyvkötőnek szóló spanyol nyelvű bejegyzés is olvasható, indokoltnak látszott, hogy a tekintélyes német szakfolyóirat, a *Philobiblon* éppen ilyen adalékok céljára létrehozott „Beiträge zur Einbandkunde” rovatában erről hirt adjunk.¹²

Az oxfordi Keble College könyvtárában Hatchett Jackson 85 jelzeten őrzik Marsilio Ficino *Commentaria in Platonem*, Firenze 1496 (H 7076, GW 9871) c. művét. Az előtáblán belül beragasztva található Battista Guarini 1499 márciusában kelt latin nyelvű autográf levele Báthory Miklós váci püspökhöz. A levél alatt egy később beragasztott papíron ugyancsak latinul olvasható, hogy egy bizonyos Joannes Michael Romer, császári orvos, 1686. szeptember 2-án az éppen felszabadított Budáról vitte magával ezt a könyvet. Az első lap rektóján lévő bejegyzés szerint a könyv később az ágostoni remeték kolostorába került – feltehetően az akkor még önálló, Bécs melletti Mariabrunnban („ad Fontes”). Ennek megszűnte után valószínűleg antikváriushoz. Végül 1893-ban W. Hatchett Jackson az oxfordi Keble College-nak ajándékozta a könyvet. Az ősnymtatvány ma is eredeti bőrkötésében van, amelyet D. E. Rhodes itáliként határozott meg.¹³ Magyar vonatkozása miatt vettem kézbe ezt a könyvet Oxfordban, s örömmel láttam, hogy kötése, bár megviselt és szakszerűtlenül restaurált, nem itáliai, hanem egy 16. század elején Budán készült *magyar reneszánsz kötés*. Ennek bizonyítására az Akadémia Könyvtárának Ráth F 1493 jelzeten őrzött ősnymtatványa kínálkozott.¹⁴ Kötése és az oxfordi Keble College említett könyvének kötése ugyanattól a könyvkötőmestertől származik. A Ráth F 1493 szintén neoplatonista mű, Iamb-

lichus De mysteriis Aegyptiorum, Velence 1497 (HC 9358, CIH 1777), s a könyv története éppoly izgalmas, mint a Keble College szóban forgó példányáé. A legkorábbi tulajdonosbejegyzés benne Henckell Jánosé, a szerencsétlen II. Lajos magyar király felesége, Mária királyné gyóntatóatyjáé. A következő tulajdonos Gyulai István nagyszombati tanár (rector scholae), majd a nagy magyar történetírónak, Istvánffy Miklósnak, Bonfini Decadese folytatójának a tulajdonába került. Később a jezsuiták bécsi kollégiumában őrizték valószínűleg a rend feloszlásáig. A könyvben izgalmas, további kutatásra való marginálisok vannak, pl. annak a megfejtése, hogy a lapszéleken újra és újra visszatérő, ugyanazzal a kézzel és tintával írt Johannes név, s a vele egybekapcsolt A és & ligatúra mögött ki rejtőzik. Helyes feloldása-e ennek a rövidítésnek Iohannes Pannonius, alias Giovanni Unghero, azaz Váradi János, ágostoni remete neve (frater Ordinis S. Augustini Eremitarum), aki Marsilio Ficino egyik legkiválóbb tanítványa volt, majd nézeteinek vitatója, s épp ezért a neoplatonista tanok talán legjobb magyarországi ismerője. Lehet, hogy Henckellt megelőzve esetleg ő a könyv első tulajdonosa?

Ime néhány izelítő az Akadémia Könyvtára gazdag, még sok újat ígérő tárházából az egyik lehetséges megközelítésben, a köteszkutatás felől, mely szervesen simul bele a művelődéstörténet szövetébe.

Jegyzetek

1. Wolfgang Borm: Incunabula Guelferbytana (IG): Blockbücher und Wiegendrucke der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. Ein Bestandsverzeichnis von Wolfgang Borm. Wiesbaden, Harrassowitz 1990. (Repertorien zur Erforschung der frühen Neuzeit. 10.)
2. Holger Nickel In: Deutsche Literaturzeitung, Bd. 112, Heft 9, September 1991. Buch- und Bibliothekswissenschaft.
3. A londoni Maggs Bros antikvárium katalógusában, Spring 1987 „Bookbinding in the British Isles. Catalogue 1075” Part II. 90-91. oldalán pl. a 224-es számú könyv ára Edwards of Halifax kötésben £ 12.500, azaz közel 2 millió forint. A mű John Alkin: Essays on Song-Writing. 2nd edition. Warrington 1774. 8°
4. Rozsondai Marianne: Signierte Renaissance-Einbände deutschen Typs aus dem 16. Jahrhundert. In: Gutenberg Jahrbuch 1988, 290-340. p.
5. John L. Flood: From slugs to Schulprogram. In: The Times Literary Supplement. April 14-20. 1989. No. 4, 489, p. 408.
6. Rozsondai Marianne: Temesvári Pelbárt népszerűsége Európában. (Miről vallanak a könyvkötések?) In: Magyar Könyvszemle 1984/4, 300-319. p.
7. Rozsondai Marianne: Ein unbekannter Rebdorffer Einband in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. In: Gutenberg Jahrbuch 1971, 373-379. p.
8. Rozsondai Marianne: Wiener Dominikanereinbände in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. In: Gutenberg Jahrbuch 1981, 234-244. p. – Ua: Művészi kötés-

- táblák a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában és ezek könyvtörténeti vonatkozásai. 1985. (Kandidátusi értekezés) 20-23. p.
9. Rozsondai Marianne: Beiträge zu Württembergischen Renaissance-Einbänden mit slavischen Drucken des Primus Truber. In: Gutenberg Jahrbuch 1972, 353-359. p.
 10. Rozsondai Marianne: Anton Koberger működése és a Koberger-kötések problémája. Bp. 1978. 148 p. 75 tábla (A MTA Közleményei 6[81.]) – Ehhez kapcsolódó előbbi publikációk: Über die Koberger-Einbände. In: Gutenberg Jahrbuch 1974; Beiträge zu den Koberger-Einbänden. In: Acta Musei Nationalis Pragae, Series C, Historia litterarum 1975; Anton Koberger és a 15. századi kiadói kötések. In: Magyar Könyvszemle 1977/2; Drei Kobergersche Makulaturblätter. In: Gutenberg Jahrbuch 1977.
 11. Ocho siglos de encuadernacion Española. Huit siècles de reliure en Espagne. Spaanse boekbanden uit acht eeuwen. [Europalia 85 España.] (Bruxelles, Bibliotheca Wittockiana 1985.)
 12. Rozsondai Marianne: Ein spanischer Einband im Mudéjar-Stil, ca. 1480. Beiträge zur Eibandkunde XI. In: Philobiblon. Eine Vierteljahrsschrift für Buch- und Grafiksammler (35) 1991, Heft 3, 237-240. p.
 13. Dennis E. Rhodes: Battista Guarini and a book at Oxford. In: Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, vol. 37, 1974, p. 349-353.
 14. Rozsondai Marianne: A Hungarian Renaissance binding in Oxford and its counterpart in Budapest. In: The Book Collector, vol. 40, No 3, Autumn 1991, p. 371-381.

Summary

M. Rozsondai: Bookbinding research in the Library of the Hungarian Academy of Sciences

A systematic study and cataloging of historic bookbindings in the Department of Manuscripts and Rare Books of the Library began in 1969 and has resulted in about forty publications. The binding increases the value of the book, making it individual even in the age of printing, and may inform on its owner(s), on its place of use etc. Thus, e.g., the original bindings (54) on the works by the Franciscan friar Pelbartus de Themeswar (died 1504), the Hungarian author most widely-read abroad ever, witness his popularity throughout Europe. – A group of Gothic bindings (15) could be assigned to the Dominican monastic workshop in Vienna. 27 Gothic leather bindings in the Academy Library were linked to Anton Koberger, the printer, publisher, and bookseller in Nuremberg between 1470-1513. Some of the rarities are: a Gothic binding from Rebdorf, a Renaissance binding with a portrait of the Slovenian reformer Primus Truber, and a Spanish binding in mudéjar style. An autograph letter from 1499 by Battista Guarini to a Hungarian bishop is pasted in an incunabulum now in Keble College, Oxford. Investigation of its binding revealed its Hungarian origin, which was supported by a related binding found in the Academy Library.

The Ulm mahzor (ms. A 383) of the Hungarian Academy of Sciences and its missing Haggadah

Gabrielle Sed-Rajna

Centre National de la Recherche Scientifique

Institut de Recherche et d'Histoire des Textes, Paris

The famous collection of manuscripts and rare books of David Kaufmann,¹ given to the Oriental Department of the Library of the Hungarian Academy of Sciences in 1905, contains some highly important manuscripts, many of which are among the most valuable witnesses of medieval Jewish bookpainting. Indeed, David Kaufmann was not only a passionate collector, he was also a fine art connoisseur and his survey of Hebrew illuminated manuscripts, the first attempt to give the great lines of the history of this art, is still today, after almost a century, an estimable study of a long neglected aspect of Jewish culture.² Some of these precious manuscripts, like the *Mishneh Torah* executed in 1296 in North-Eastern France,³ or the *Haggadah* from fourteenth century Catalonia,⁴ are now available in luxurious facsimile editions. And all the illuminated manuscripts have been described in detail in volume IV of the *Iconographical Index of Hebrew Illuminated Manuscripts*, co-published by the Library of the Hungarian Academy of Sciences, the Israel Academy of Sciences and the French National Research Center (CNRS).⁵ The realization of this project was made possible thanks to the enthusiastic support of Professor Dr. G. Rózsa, to whom we would like to offer the present paper as tribute and grateful homage.

Although the descriptions given in the *Index* deal with all aspects of the manuscripts – codicology, history, paleography, decoration and illustrations –, these descriptions do not pretend to provide final studies of the manuscripts, but

rather research tools for further investigations. Indeed, new data, found in manuscripts kept in other collections can, at any time, provide complementary information about one or other of the codices included in the *Index* and hence raise new studies. The lines that follow will give an example of such a case.

The *mahzor*, ms. A 383 of the Kaufmann collection (*Index* no. 6), is a small sized prayer book compiled for private use. It contains all the texts needed for the everyday devotion, the prayers for *shabbat*, benedictions pronounced at various occasions such as wedding, marriage, circumcision, or the healing of a sick man. It contains also liturgical poems for the feasts, namely for *Hanukah*, for the first and the last day of Passover, for *Shavuot*, *Sukkot* and *Shemini 'Atseret*. Different religious laws (*halakhah*) concerning the purity of food and rules concerning ritual slaughtering complete the liturgical texts to which was also added the most popular moral treatise, the *Pirqey Avot* ("Chapters of the Fathers") of the Mishna.⁶

The texts composing the manuscript do not follow the order one would logically expect. The manuscript seems to have been compiled from fragments so as to meet the requirements for the entire year, but some parts of the text have been mislaid and one, the *Haggadah*, read during the Passover eve ceremony, is missing altogether. However, on fol. 63v, the extant catchword *ha* – referring to the initial word of the *Haggadah* –, shows that even this text made originally part of the ritual.

Even though presented in a disturbed order, the script and the layout of the entire manuscript are homogeneous. There is no doubt that the manuscript was copied throughout by the same hand and at the same time. The date of the copy is suggested by a chronogramme, a method frequently used by medieval Jewish scribes to indicate the time when they achieved their task. On fol. 63v, at the end of a theological poem, called "The Seventy-two verses", the letters signed by super-scribed points give the number 190, which, with the five thousands implied, give the date [5] 190 of Creation, i.e. 1430 of the common era.

The scribe informs also about the geographical area where he worked, as he mentions twice (fols 142r, 180v) that the liturgical texts follow the rite of Ulm, in Westphalia. The entire region, and in particular the city of Ulm is known to have had an active Jewish community during the Middle Ages.

There is no formal colophon in the manuscript. Yet, by a method specific to Jewish scribes, the copyist did indicate his name and gave even some further information concerning his activities.

His name was Abraham: each time this name occurs in the text, he emphasizes it either by a hand drawn next to it, or by a flower motif placed around it. Abraham informs the reader also about his activities. He was a professional scribe: on two pages, the hand drawn next to the name Abraham holds a quill, which was the

traditional writing instrument used by North-European scribes (fols. 91r, 188v; fig. 1). He was also entitled to perform the rite of circumcision, as it is made known by the hand placed next to his name and which three times is holding a circumcision knife (fols 42r, 45v; fig. 3), or another, not so usual, but still well known tool used for this rite : a clamp (fol. 81r; fig. 2). Occasionally, he has drawn not only a hand but a full portrait (fols 39r, 87v), one of them with the circumcision knife (fol. 163v, fig. 4). As all the portraits represented in the manuscript show similar facial features, the question rises whether Abraham the scribe has made an attempt to draw an authentic autoportrait.

The manuscript contains also painted ornaments and some pen drawn illustrations. Large sized, burnished gold initial words enclosed in painted panels decorated by fine gold scrolls, open the main sections of the ritual (e.g. fols 1r, 69r, 100r). The burnished gold letters, as well as the scrolls enhancing the ground witness to a professional hand and are of a refined technique.

Very different in style are the illustrations in the margins. Sketchy pen drawings, representing lively figures endowed with natural movements are executed by a skillful hand, but without great sophistication in the technique. They illustrate the text or ritual gestures such as Moses receiving the Torah (fol. 69r, 177r), a man with the ritual plants for *Sukot* (fol. 180v). Samson rending the lion's jaws and king David playing the harp illustrate Kaliri's liturgical poem (fol. 180v) celebrating the great protagonists of the Bible.⁷ Next to the prayers for circumcision, the ceremony is fully represented in the same sketchy style (fol. 40r).

As said above, among the texts which usually compose a *mahzor*, one, and the most popular one, the *Haggadah*, is missing, although a still preserved catch-word confirms that this text was originally also part of the manuscript.

In fact, the missing *Haggadah* does exist: it forms now an independent manuscript, Ms. 7 of the John Rylands Library in Manchester. The small manuscript, composed of only 50 folios, contains the *Passover Haggadah* accompanied by commentaries in the margins. Size, lay-out, ruling and script are identical in this manuscript⁸ and the *Ulm mahzor*. The main text and one of the commentaries were copied by our scribe Abraham, who uses the same method to "sign" his work : a hand pointing to the name Abraham (fol. 12r, 15v), or holding a flower next to it (fol. 29r), and also the hand holding up a clamp (fol. 47r; fig. 5) as in the *Ulm mahzor* (fig. 2). He gives also a further information. On fol. 39v, when copying Ps. 118, 19, he points out the three letters composing the verb "I shall enter", *aleph*, *bet*, *aleph*, and writes next to it in the margin : "[the three letters stand for] Abraham bar Asher, may he live longtime". This is probably the full name of the scribe (fig. 6).

The decoration of the *Haggadah* was done by two different craftsmen, probably in two stages. The original decoration is in the same style as the painted ornaments

of the Ulm *mahzor*. To this first stage of the decoration belong the large initial words in burnished gold characters on painted panels with fine brush gold scroll decoration (fol. 5r, 47r fig. 7), similar to those of the Ulm *mahzor*, as well as two text illustrations: a hand holding up a half-*matsah* (fol. 23v), and another holding a bunch of *maror* (fol. 24v).

The first artist, who may have been the scribe himself, did not finish the decoration. Three initial words were left uncompleted (fols 25v, 27v, 28r). The decoration was resumed by a second craftsman who added small painted panels including protagonists performing the ritual gestures of the *seder*: filling and lifting the cup of wine (fols 5v, 25v) or illustrating the parable of the four sons (fols 9v, 10r, 10v), and at the end of the text, the traditional topic of the arrival of the Messiah riding an ass (fol. 33r). This second craftsman has also added new elements to the frontispiece of the *Haggadah*, which has been started by the first artist (fol. 5r. fig. 7). These new elements are a portico with animals and hybrides playing on top of it and men and women reading the *Haggadah*, placed on both sides of the portico, within arcaded recesses.

These additions are very similar in style and character to the paintings of the well known *Haggadah* Codex Or. 8 of the Hessische Landesbibliothek of Darmstadt.⁹ The manuscript was copied by Israel bar Meir of Heidelberg, situated in the same area as Ulm, around 1420-1430 according to the latest studies. The script of the Darmstadt *Haggadah* shows close affinities to that of the Ulm *mahzor* and so does the decoration. The burnished gold initial words on painted grounds decorated by fine scrolls (e.g. fol. 51v) are similar to those found in both parts of Abraham's manuscript; the playing animals and the figures reading the *Haggadah* in arcaded niches of the Darmstadt codex (fol. 25v, 6r, 5r) have strong affinities with the paintings added to the frontispiece of the *Haggadah* of the John Rylands Library. L. Mayer and Paul Pieper¹⁰ have identified the models of the Darmstadt *Haggadah* in a set of playing cards which have been created around 1427-1431 in Stuttgart.¹¹ The popular character of the illustrations added to the J. Rylands Library's ashkenazi *Haggadah* and their close affinity to the paintings of the codex of Darmstadt may indicate that the decoration of both manuscripts derive from the same source. This suggestion is all the more likely that both belong to the same geographical area and the same period where and when these playing-cards have been created and became popular. Although on a more modest scale, Abraham the scribe and the painter who completed the decoration of the *Haggadah* have both executed a work reflecting the same fashion as the codex of Darmstadt, a trend of popular art which first has spread outside the Jewish realm by the means of playing-cards.

References

1. Cf. Weisz Miksa: Néhai Dr. Dávid Kaufmann könyvtárának héber kéziratai és könyvei. Budapest, 1906.
2. D. Kaufmann: Zur Geschichte der Jüdischen Handschrift Illustration.
In: D.H. Müller – J. von Schlosser: Die Haggadah von Sarajevo. Wien, 1898.
3. A Májmuni Kódex. Facsimile edition of ms. A 77 of the Library of the Hungarian Academy of Sciences. Introduction by A. Scheiber, G. Sed-Rajna. Budapest, 1980.
4. The Kaufmann Haggadah. Facsimile edition of ms. A 422 of the Library of the Hungarian Academy of Sciences. Introduction by G. Sed-Rajna. Budapest, 1990.
5. B. Narkiss – G. Sed-Rajna: Iconographical Index of Hebrew illuminated manuscripts. Vol. IV: Illuminated manuscripts of the Kaufmann Collection at the Library of the Hungarian Academy of Sciences. Budapest, 1988.
6. A detailed description is found in the Index, vol. IV/6.
7. I. Davidson: Medieval Hebrew poetry, III, p. 53, no 1159.
8. II + 50 + II fols.; script space 74-83 x 58-60 for the main text, 145-150 x 90-100 with the commentaries; ruling by lead pencil; quires of 8 leaves. – The catalogue of the Hebrew manuscripts of the John Rylands Library is in process.
9. Die Darmstädter Pessach Haggadah. Facsimile edition of Codex Or. 8 of the Hessische Landesbibliothek Darmstadt. Introduction by J. Gutmann, P. Pieper, E. Zimmermann. Berlin, 1972.
10. Ibid., p. 52-53.
11. M. Geisberg: Das Kartenspiel des Museums vaterländischer Altertümer in Stuttgart. Strasbourg, 1910;
Ann van Buren – Sheila Edmunds: "Playing cards and manuscripts: Some widely disseminated fifteenth century model sheets".
In: The Art Bulletin, XVI, 1974, p. 12-20.

N.b.: Photographs of the Ulms *mahzor* were reproduced by the courtesy of the Director of the Library of the Hungarian Academy of Sciences. All photographs of the *Haggadah* were reproduced by the courtesy of the Director and University Librarian, the John Rylands Library, Manchester.

Romanian typography for Georgia

Gabriel Strempel

Library of the Romanian Academy, Bucharest

The land lying between the Black Sea and the Caspian Sea where Antim Ivireanul was born, the most representative of Wallachia's Arch-Bishops (1650?-1716) that faultless public speaker, that prestigious theologian and typographer by calling, is actually a tableland bordered on the North by a huge volcanic mountainous chain often rising above 5000 meters. They are the Caucasus Mountains. Georgia – or Gruzia as the Russians call it – covers the western half of this land, approx. 600 km wide, lying between the two Seas. The Eastern half, from the Georgian border to the Caspian Sea, is the Azerbaijan Republic.

Greek mythology sites here the landing place of Jason's ship, in search of the golden fleece, after having saved from death the children of Nephele, the Goddess of the Clouds. On this land, named Colchis by the Greeks, flourished an ancient culture praised by the historians of antiquity. In early times, cc. 4-5 A.D., in Iberia – the name of ancient Georgia – Christianity was introduced in its orthodox forms, thus rejecting all heresies spread in the Christian East during its first days. Many monasteries of those ancient times, all built in basalt, with their specific domes, are still to be seen rising here and there on the green plateaus on the West of Tiflis – or Tbilisi. A dark history embarked Georgia in wars for hundreds of years and short were its restauration periods. Despite all this, during the 12-13th centuries, a brilliant culture flourished, at the time when Shota Rustaveli wrote his famous verse poem: *"The Valiant in Tiger's Skin"*.

During the 12-13th centuries Georgia was conquered by the Persians and the Turks and its citizens were sold in slavery in the bazaars of Constantinople and Egypt's Alexandria. Georgians' price was high since the men were strong and the women outstandingly beautiful. Among such slaves was also Andrei – the lay

name of Antim. Sold in Constantinople he was ransomed, as it seems, by the oecumenical patriarchate in circumstances still time-clouded. It was there that Constantin Brîncoveanu found him, being highly recommended as outstandingly gifted for sculpture and needlework.

Brought to Wallachia during 1689-1690 he turned monk at the Bucharest Bishopric and learned the printing art from Bishop Mitrofan, the chief of the Bishopric's Typography, who had printed in 1688 the first complete version of the Bible in Romanian. In 1691 Antim who called himself Ivireanul, in memory of his native land, printed the first book in Greek, followed by others both in Greek and Romanian, some of them exhibiting a remarkable printing art. Nevertheless, a couple of years later, in 1694, Antim was leaving the capital city to set up, on an isle on Snagov Lake, in the cells of the Monastery with the same name, a big typography, able to print books in Romanian, Greek, Paleo-Slavonic and Arabic. Making printing machines himself, Antim will endow other regions as well with such equipment, including Antiochia, the Syrian Capital and the seat of an Arab-speaking patriarch.

In 1705 Antim was elected Bishop of Rîmnic and in 1708 he was elected Arch-Bishop of Wallachia, still never forgetting the typographic art that had been developing and was competing with Venetian bookmaking, thus spreading Greek books in all Mediterranean Countries.

One of the first measures taken by Antim as spiritual leader of Wallachia was to send to Georgia an entire typography (incl. machines and typographers). His action has to be related to the request of King Vahtang IV addressed to Prince Constantin Brîncoveanu, whose fame as an art supporter had been widely spread throughout the entire Eastern Christian world. One may presume that the Georgian King was aware of the typographic achievements of his country-man, since, otherwise, King Vahtang might have sought elsewhere means and people to develop culture by typography in Georgia.

Antim Ivireanul sent then to Tiflis, Georgia's capital, his most skilled typographer, Deacon Mihail Ștefanovici who enjoyed the Arch-Bishop's full confidence and had successfully fulfilled similar tasks at a time when Antim had been a priest-monk.

Scarce is all information about Mihail Ștefanovici. Certain scholars allege he came from Transylvania, allegation that might be true on account of his involvement in the culture of Romanians living beyond the Carpathian Chain. One thing is for sure, namely that he learned the typographic art from Antim when he was still in Bucharest. His name was engraved for the first time on February 6th, 1696 on the front of *The Mass for Saints Constantin and Elena* printed in Romanian and Slavonic, at Snagov. Here, Mihail Ștefanovici also signs a commendatory foreword for Constantin Brîncoveanu, laying due stress on the care and tutorship

of Antim Ivireanul in printing matters, of course. The same Mihail Ștefanovici is the author of thirty laudatory verses dedicated to the national emblem, in honour of Constantin the Great.

Two years later, in 1698, carrying a printing machine that was made at Snagov, Mihail Ștefanovici is commissioned to Alba Iulia to teach the printing art in Romanian language. Actually, Mihail Ștefanovici had been also empowered to observe and inform Constantin Brîncoveanu about the religious unrest in Transylvania that finally resulted in many believers to reject the orthodox faith and pass under the Roman ecclesiastic authority Mihail Ștefanovici's mission as an observer is proved by his return to Bucharest after the schism in 1700.

In Alba Iulia our typographer printed only two books, both in 1699: *First Spelling Book* and *Gospel Book* (that is a Book of Homilies or "Chiriadodromion" as it was widely known) the latter also including an afterword praising the care of Wallachia's Prince for Romanians in Transylvania and his support to the Romanian Church beyond the Carpathians.

Mihail Ștefanovici disappears from the typographic market and for the next six years nobody knows his whereabouts. It is difficult to speculate upon his pursuits during such a long time since his name fails to appear on any of the numerous books printed by Antim. He might have been on a mission in Holland or elsewhere to specialize in type casting as it would actually happen a couple of years later. Maybe so. Anyway, in 1706, we find him again as typographer of Antim, now Bishop of Rimnic, signing the printing block of all books, either in Romanian or in Greek.

A particular place in the gallery of books printed by Mihail Ștefanovici in 1706 is the *Prayer Book*, translated by Antim into Romanian from Nicolae Glykei's Greek edition printed in Venice in 1691. We lay a particular importance upon the ample laudationes on behalf of the typographer to his Protector, mentioning some biographic data about Antim. Moreover, towards its end, Mihail Ștefanovici makes the confession that he had learned the printing art from Antim not elsewhere, as some scholars once claimed: "... cause also the seed of the fruit of this craft, from the beginning to the end, springs from Thy love for God". Mihail Ștefanovici used to compare Antim to Joseph, Jacob's son; sold by his brothers in Egypt. As Joseph, destined to reign over Egypt and save the life of the family of Jacob, his father, so was Antim's fate to nourish the souls of the Romanian people through his printings. And Mihail Ștefanovici proceeds: "His Highness and powerful Lord, Constantin Brîncoveanu, seeing and witnessing Thy worship of God and in full admiration of Thy wit, found You worthy and skilled not to read dreams but to make and achieve useful things". As Jacob, Antim had been taken slave and sold. As Joseph, who had loaded Egypt's granaries, Antim endowed the churches of his country and those of all orthodox world with books

spiritual sap. This testimony gains in importance and interest since it comes from Antim's most gifted apprentices.

The route followed by Mihail Ștefanovici to Tiflis is obscure. We feel like he travelled by sea since on land he would have had to cross the unsafe Tatar-conquered lands, in primitive vehicles. He might have left together with several apprentices and of course, carried along their printing machines. As far as the type is concerned it is not clear if Antim had finished the type letters himself and they were carried by Mihail Ștefanovici to Tiflis or had the Georgians already had their own type letters.

Years ago, this question was raised by an outstanding scholar in printing techniques, Virgil Molin. In one of his articles dedicated to Mihail Ștefanovici in Georgia, published in the prestigious review "The Romanian Orthodox Church", 1961, he alleges that on the date the Romanian typography arrived in Georgia, the type letter was available there. One of the Georgian kings, Arcil (1684-1695), who was also a poet, wishing to raise the cultural standing of his people, ordered the type letter from Amsterdam, the greatest European center of typography at the time. The order was placed through the Mayor Witsen of Amsterdam (1641-1717) who has hosted Peter the Great during his stay in Holland. To Arcil's letter was attached a model alphabet and maybe, an ancient Georgian manuscript for engraver's guidance. This Georgian alphabet was "hutsuri" used for religious texts since the year 410. We lay due stress on the fact the Georgian still use a very decorative rounded-letter alphabet called "mhedruli".

Mayor Witsen further addressed the letter to the famous finish type Blaeu House. Here there was an apprentice who was to become a famous oriental alphabet type letter founder, an inhabitant of Transylvania, Satmar County, named Tótfalusi Kis Miklós who had finished the letters for the Armenian alphabet. The idea of a Georgian typography had been borrowed from the Armenian neighbours who had had typographies during the last decades of the 17th century. Unfortunately, Tótfalusi had left the Blaeu House. Immediately after his apprenticeship he started his own business for type letters and shortly became a powerful competitor to his former Master, earning a lot of money as well. The Blaeu House never dared – lacking good specialists –, to undertake Arcil's offer but directed it to Tótfalusi Kis Miklós' workshop. This happened before 1689, the year when Tótfalusi left Amsterdam for Transylvania.

Back to Transylvania, his discontent arose further to being harrassed by the Reformed church – he himself was a protestant – that made him justify and defend against certain accusations. In a pamphlet called "For His Salvation" (Maga mentségében) he declared that he had founded letters both for Armenians and Georgians. We give hereunder the paragraph as Virgil Molin quoted: "These ones (Georgians) not having their own typography used only manuscripts, the same

way the Turks did. That is why, their king decided to make up an alphabet himself and several texts using it; these texts I received in Amsterdam. But, they were not to my liking and I adorned the type letters and that made them very happy...”

Therefore, prior to Mihail Ștefanovici had come to Georgia, we know that the Georgians had the fundamental typographic type setting, i.e. the letter. This assertion could be doubtful unless we consider a document recently discovered among the funds of the Library of the Romanian Academy namely a letter from Nicolae Mavrocordat (the future Prince of Wallachia, who quickened the untimely tragic end of Antim Ivireanul) to the Patriarch of Jerusalem, Hrisant Notaras, on October 1st, 1707. In this letter (mark DLXXI-117) Nicolae Mavrocordat expresses his satisfaction that the Patriarch of Jerusalem had sent a typographer to Iveria to meet the needs of the people there. No further details are given such as the name of the typographer, his birth place. Nevertheless, taking into account that after 1706, Mihail Ștefanovici's life is no longer linked to Antim's, no further reference of his new printings being made, we may conclude that he was the typographer Nicolae Mavrocordat was writing about in his letter to Hrisant.

Therefore, Mihail Ștefanovici left for Georgia before October 1st, 1707 not in 1708 after Antim was elected Arch-Bishop. This would be the only explanation for his printing in 1709 of his first book in Georgia. Together with his companions he needed time enough to learn the unusual Georgian writing, to assemble their machines or to operate the machines that had been brought with the type letter from Amsterdam. This might justify the opinions of certain experts in the history of printing that claim the Psalter had been printed in Tbilisi, in 1701 on a machine ordered to Tótfalusi. Actually, these experts are not Georgians since Georgian experts consider Mihail Ștefanovici as their first typographer.

Anyway, it is certain that in 1709 was printed a magnificent *Gospel Book*, 313 pages, from which only two copies are left, namely those given by Antim Ivireanul to Prince Constantin Brîncoveanu as a birthday present, on May 21st, the same year, each bearing a dedication written by the great Arch-Bishop. The title page mentions the name of a monk, Nicolae, son of Orbeli, followed by: “the typographer was Mihail, son of Stefan, Wallachian”.

A local monk helped the typographers to type setting since the latter did not know their language. Reverse of title page, in a short foreword of King Vahtang, he says: “... I brought a typographer from Wallachia and I set up a typography to the memory eternal of the souls of the honoured kings, to the memory eternal of my father and mother [...] and to teach my son and daughters”. Finally, on page 5, we find Mihail Ștefanovici addressing the reader. We give hereunder a short paragraph: “By God's help I set up a typography in Your country. Bless You, the enlightened Lord of Georgia, the Prince and Master Vahtang. To You, inhabitants of Georgia, fearful of God and full of goodwill, I say: Now I have

the type letter and other requisites for a typography. All in good number. The responsible and Master of the typography is myself, Your servant. First and foremost I printed the holy book, the *Gospel*. I most humbly ask everyone, old and young, to spare me, should one find mistaken typed letters and words. For I was a stranger in this land and a stranger to Your language. My apprentices had no such knowledge all the same. Neither myself nor my people ever saw Georgia before... On behalf of the humble typographer, Your servant, that works with passionate heart, Mihail, son of Stefan, Wallachian”.

From the artistic point of view, the engraved title page is to be noticed with its inset portraits of Virgin Mary and Jesus Christ and St. John the Baptist, their names being written in Georgian alphabet as well as the wooden etching of the evangelists. Most likely these engravings should have been made by Antim, due to similar workmanship of Romanian books. At the end of the book we find the portrait of King Vahtang, seated, whose authorship is hardly possible to be traced.

A year later, Mihail Ștefanovici's second book is printed, a *Missal*, that was lost. The book is described in the *Old Romanian Bibliography* on the basis of foreign sources. The epilogue signed by Mihail Ștefanovici reads towards the end: “... Since the spiritual fathers of the Georgians hath few consecrated books and the people are prevented to fulfil their duty because they have no such books, the Master and Governor of Georgia, Prince Vahtang, endowed with the feeling and understanding for this need of the priests, took good care as he did before for other books printed in Your Georgian tongue and asked us to print this book as well. [...] Yours adopted son, the Wallachian typographer, Mihail Ștefanovici. Printed in Tiflis by the hand of the typographer Mihail Ștefanovici, Wallachian, in the year 1710.”

There follow six verses in Romanian but printed in Georgian type, similar to those we usually find in our ancient literature, at the end of the manuscript copied by hand, verses adapted by our typographer to his trade:

“Like strangers eager to see their land
While in alien countries find no peace;
Like those betrodden by the wild sea winds
Begging God to ease their toils,
So are typographers striving to finish the book
to offer neverending praise and comfort.”

We hardly know anything else about Mihail Ștefanovici's activity in Georgia. Some scholars claim that beside the two books mentioned in the *Old Romanian Bibliography*, he would have also printed seven other volumes, namely: 1709: *A Psalm Book* and *Book of the Apostles*; 1710: *A Breviary* (2 editions and different type letters), *A Prayer Book* and the first part of a Bible; 1711: *A Psalm Book*

and Studies of the monkpriest German. No book seems to have been printed in 1712.

All these scholars might rely on local Georgian sources and come close to reality since in the afterword of the *Missal*, Mihail Ștefanovici speaks about other books printed in Georgia but mentions no book of his having been printed in 1712. He could not do that since Mihail Ștefanovici leaves Georgia during the spring of 1712 for Moscow, having recommendation letters from Hrisant Notara. Then, he left Moscow to specialize in graphic arts in Holland, being swallowed by space and time, leaving no trace. Antim writes in a letter dated April 6th, 1713, addressed to Hrisant, the Patriarch of Jerusalem, about the printing press to be installed in Constantinople: "... Since one year, our apprentice, Mihail, left Iveria, and has been very slow on his way to the capital [i.e. Moscow, a.n.]. Still, thank God and Thy holy prayers, that he arrived in good health. From there he went on to Holland to improve his science; we hardly know how long he will remain in those places..."

From the same printing press he had put together and entrusted later on – as it seems – to his apprentices, a lot of books would come out (among which the 1st edition of the famous *The Valliant in Tiger's Skin* by Shota Rustaveli). All continued until 1722 when the Turks seem to have forbidden any more books to be printed in Georgia.

In a few words this is the story of the beginnings of Georgian printing art and of the contributions of Romanian masters to the progress of culture in Georgia. At that time, Wallachia was able to support such activities and generously did so.

The history of the Main Library–Science Information Center of the Czechoslovak Academy of Sciences and its co-operation with the Library of the Hungarian Academy of Sciences

Jiří Zahradil

Main Library–Science Information Center of the
Czechoslovak Academy of Sciences, Prague

Stocks of the Main Library–Science Information Center have been created by concentration of libraries of three scientific institutions. The most ancient of these was the Royal Czech Science Society, which began its work in 1784 and thus – taking into account first the Library of the Prague University and the Library of the Technics – became the third oldest Czech Library.

The Czech Science Society, having been called the Royal Czech Science Society from 1790-1952, was founded as the first scientific institution within the whole Austrian Realm, in 1784, when it was recognized by the Emperor Joseph II. Its foundation was conditioned by the first wave of the Czech Enlightenment and Revival age education.

There were negotiations on a library constitution already at one of the first sessions of the Society. Its secretary Tobias Gruber expressed a demand for periodicals, bulletins and ephemerides (i.e. astronomic calendars, astronomic yearbooks), which were needed by the Society for its work, in his memorandum at the Society meeting on December 13, 1784. Data for the choice of publications needed by Society members for their activities were compiled by Karel Raphael

Ungar,* who presented them as a five-volume list on January 21, 1785. Themes of the natural sciences and medicine prevailed on the list, however encyclopaedias and dictionaries were not omitted either.

Owing to Ungar, Society members used University Library stocks too. Another Society member, Bohumil Dlabač, formed an educational center in the Strahov Monastery Library and such as the nobles' libraries and a specialized library of the Prague Observatory also offered more educational possibilities. Many Society members had libraries of their own, too. Count Hartig also recommended in November 1786 the inclusion of Society members' publications in the Library.

Owing to the publicity of the Society, a new source of publication acquisition appeared: review-prints and manuscripts offered for publication in the Society "Discourse".** T. Grubers's bequest also became an important addition to the Library. This bequest comprehended literature from the end of the 18th century – natural sciences, mathematics and works on physics as well as historical books and poetry, which were deposited in the library in 1806.

In 1818 the Society commissioned one of its members – the mathematician and philosopher Bernard Bolzano – to prepare a list of books, held in the Library and in the store of the Society publications as well. Doing so, Bolzano set up a new order in the Library. From 1819, he became the Society "director" and he proved his good knowledge of the library and his concern in its further perfection in performing this duty. Bolzano's impulse to improve the state of the Society Library presented a new approach to functions of a Society Library in general. International co-operation was brought about due to personal connections of Society members – therefore, owing to Josef Dobrovský, the Society Library acquired volumes of the Annual Reports published by the "Friends of Science' Society" in Warsaw.

Growth of the library necessitated its more suitable accommodation and the acceptance of new organizational measures. The Library obtained another room in Carolinum in 1828, then in December 1831 the Society secretary Matias Kalina suggested the "social functionaries" to be appointed for the management of the

* K. R. Ungar was a Society member and from 1785 its "director". Ungar worked as a librarian in the Strahov Monastery Library and was the first administrator of the Prague University Library, being a founder of its Czech department – the National Library.

** "The Discourse of the Royal Czech Science Society" was the main Society periodical, where studies of Society members and non-members were published. First, the Discourse was edited exclusively in German (Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Prag auf das Jahr ...), but, by the middle of the 19th century, there were works written in Czech, and later on even works written in other languages were also published in it. From 1887 this series-collection was called "The Transactions of the Royal Czech Science Society".

Library, the acquisition of publications and the handling of its stores. This suggestion was accepted and Jakub Filip Kulík was mentioned as librarian from 1832.

At the same time, work on the publication of "Katalog der Bibliothek der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften in Böhmen" began, and it was edited in 1835. It is evident enough from this register, that there were natural science publications prevailing, followed by historical, mathematical and technical studies.

At that period activities of František Palacký, who became a regular member of the Society in March 1830, became influential in the work of the Library. Increased acquisitional activities and more systematic attempts in the field of book exchange occurred. The growth of stocks and the improvement of registers were reflected in substantially larger use of the Library, which led to the opening of a Reading Room in the spring of 1840.

Oppression resulting from the failure of the Prague revolutionary movement in 1848 also affected the library. Stocks were damaged, catalogue cards were used for preparation of cartridges. The outstanding Czech poet Karel Jaromír Erben became a librarian in 1849. He initiated a preparation of library instruction elaborated by his successor Ignác Hanuš (since 1853). Other important personalities of Czech science and culture, such as Pavel Josef Šafařík and Karel Balling, also took part in the arrangements for this instruction.

The most successful librarian of that period was Professor Ignác Jan Hanuš. He was a regular member of the Society; being suspended due to the suspicion of Hegelianism, he was obliged to leave the University. He provided the Library with a solid organizational base. I. J. Hanuš acted for the Society in two periods again (till 1865). A resolution to engage a paid person as a librarian was accepted in 1868, provided that one of the Society Praesidium members would be commissioned under the supervision of the Library.

Library stocks grew to 13,000 items in the 60s, mainly due to the expansion of book-exchange. The library worked without any significant changes until the beginning of the 20th century, when its organization ceased to satisfy the needs. In 1913, when the philologist Josef Král became Chairman of the Society, a reorganization of the Library was initiated by him. The stocks were thematically classified, their new registration began and lending service was also reorganized. The work on stocks finished in 1918, the Library stored altogether 51,381 items in the period. During World War I activities of the Library were severely restricted, especially book exchange, the basic source of library growth was affected.

The foundation of the independent Czechoslovak state enabled Czech science to be incorporated into an international context on a significantly more efficient level, however, sufficient financial sources of the Society were still wanting. Supplementation of stocks was practically reduced to exchange only, influenced

by personal connections of the Society's functionaries and members abroad, their membership in foreign scientific institutions etc.

In exchange new connections were linked up beside previous contacts. As for foreign periodicals, library stocks comprised of high quality complets and plenty of uniques. The number of items went beyond 60,000 in 1930 and 93,000 in 1939. Problems, limiting the use of the Library, were the unsuitable state of employees, (including their inadequate qualifications) and unsatisfactory location of the library as well.

1939 became a critical period for the library just like for the whole Czech nation. Systematic oppression by the fascist occupation affected both the Society and its Library. Not only interruption of the connections in exchange with foreign countries was the problem, but the Library even had to leave its location and remove its stocks to the cellars in a very short time. This caused – as it would become evident later on – great damages to library stocks. Book lending was stopped completely. Considering the aerial bombardments, the Library was moved out of Prague in 1944, and there it remained till the end of the war.

The return transfer of publications to Prague wasn't finished before May 1949. At that period the Library's holdings consisted of about 100,000 items, which were, however – considering their unsuitable location – impossible to use. This situation lasted practically till 1952, when the Society Library stocks were placed under the administration of the Czechoslovak Academy of Sciences, which was just created.

The Society played an important role during the age of Enlightenment in Bohemia and it succeeded in gaining such a position for Czech science, that its representatives had to be recognized both within the monarchy and abroad. In contrast to the situation of scientific institutions abroad it fulfilled, however, only one task – it gathered outstanding scientists, without their own institutional basis who were represented by the academies in other countries, which supported research institutes or had some of their own. In addition, there was another problem, specific for the Hapsburg Monarchy and its relations to the Czechs. The Society was of a cosmopolitan character, which was quite correct surely, but on the other hand it couldn't create those “national” bases, that would have enforced interests of the Bohemia Kingdom even in science.

The significance of all these points emerged at the mid 80s, when Bohemia became the most industrialized part of the Austrian Monarchy, reflected, naturally, in an increasing role of the Czech capital. These realities were projected into demands on science.

In 1861 the world-known physiologist Jan Evangelista Purkyně published his proclamation about Czech science to be reborn on modern bases. He suggested to found an academy with institutes, laboratories and a common library. This idea

met, however, with resistance. There were intentions to expand the Society's activities in Bohemia, so that it could fulfil the functions of a Czech academy. This intention wasn't realized at the end, similarly to other projects, because of the Emperor's refusal.

In 1888 the Czech architect and generous sponsor of science and arts, Josef Hlávka, donated 200,000 thalers for the foundation of a new Czech academy. In the same year the Royal Bohemian Assembly decided to found the academy and ensure a regular support for it. But it took two more years before the law on the "Franz Joseph's Czech Academy of Sciences, Literature and Arts" foundation was accepted, due to growing stress upon the adequate position of the Czech nation to be recognized. On December 5, 1890, the foundation paper was published and the articles were accepted at the same time. Nevertheless, the Academy as an institution with scientific departments and laboratories, as it had been suggested by Purkyně, was not carried through so far. Therefore a committee for the study of scientific problems and their solution was founded, which helped substantially to create better publishing conditions for Czech scientists.

An intention to found its own library sprang up practically immediately after the Academy's foundation. The resolution of the Academy's Executive Committee of January 10 1891 gave evidence of it, addressing "the classes to specify those books, reviews and journals, that should have been acquired for the Academy Library". Two years later the Library approved that the Academy exchange its publications with 55 institutions. Provisional rules for the Czech Academy Library, which were assumed by the plenary assembly held on March 4, originated in the same year.

A problem lasting for many years, was the location of the Library. This was naturally reflected in the insufficient use of stocks. In 1910 the Library was said, for example, to keep "precious, but very badly arranged, and thus non-accessible materials". The declaration of such an imperfect situation in the Library did not, nevertheless, lead to any improvement of its state, as for this even a proper conception was lacking.

The foundation of the independent Czechoslovak state meant a significant support of its position for the Academy and a growth of financial subventions, given by the state and by private funds as well. But all these sources weren't enough for the fundamental development of science according to the intentions of the late Purkyně's suggestions.

The situation of the Academy Library started to change during the first post-war years. In its articles, the Library was designated to create a substantial part of science development. A re-organization, then lasting for several years afterwards, was started at the beginning of the 20s. Important expansion of international exchange, mainly with French, English and Russian institutions occurred in the

course of this. The Academy Library gained approximately about 2.000 items a year this way during the second half of the 20s. Principal changes took place in the sphere of publication-processing. Cataloguing was finished in 1928 and the whole stock was divided into 14 compartments according to subjects. Nevertheless, the work which began so hopefully stopped in 1932 and the spatial insufficiency increased. Above all, there were some conjunctural intentions to give the library up.

The occupation did not have such a critical impact on the Academy library as it had on the Library of the Society; international book exchange, however, was stopped and its use declined, but the stocks were, with some restrictions, still accessible. Processing of stock was altered. Registration according to format was used instead of depending on subjects; this measure was, however, adopted in a new part of the Library only. In 1944 the Academy Library, as well as the Library of the Society, was evacuated from Prague.

After 1945 the Academy managed to carry through the idea of institutional support for research: the academic institutes were thus founded. This was naturally reflected in the support of the Library, which started to expand in a relatively short time. One part of the Library – the Exchange Department – worked in a former savings bank building on the National Avenue in Prague, in which the Academy had its headquarters since the autumn of 1945. In 1946 the Library exchanged books with 299 inland and 314 foreign scientific institutions. The Library was moved again to Prague during 1947-1952. Due to lack of space only a new part of the Library was installed first and the transfer of the whole Library to the Academy location was not realized before the beginning of 1952. The Library kept 76,000 items at the time.

The foundation of the so-called First Republic was associated with an intention to create institutional bases of science – just as it was common abroad. Many institutions were founded, some among them of a short life only and without great importance. Masaryk's Academy of Labour was created due to Ing. S. Špaček's initiation. It took as its task "to organize technical works, to contribute to the economical employment of the natural resources of the Czechoslovak state". Its Library concentrated on the acquisition and processing of mainly technical literature, but natural sciences and economy found place there, too; works concerned with the organization of labour also created an important part. The stock contained, beside books and journals, firm literature, too, which was divided into 40 groups depending on the branches.

Use of stocks in the Library and Reading Room was rather intensive. Users were defined by themes, processed by the Library, and were of a highly specialized level. The Library went through the period of occupation rather well, it had nevertheless to change its name to the Library of the Czech Technical Academy

(such was then the name of the Masaryk's Academy of Labour). The processing of stock was thematic. At the end of 1952 the Library kept more than 30,000 items of mainly foreign periodical literature, unique in Czechoslovakia. This Library together with stocks of the Society Library and the Academy Library created the Main Library of the Czechoslovak Academy of Sciences (ML).

Other libraries' stocks or their parts were also included in ML. ML created a high quality working team from employees of these libraries, from among whom department leaders gradually grew up. Some of them are still working in the ML.

On November 17 1952, the Czechoslovak Academy of Sciences was founded, which represented not only a society of scientists, but also the network of a fundamental research system. The foundation of the ML (§ 4) was a part of the basic premises for the development of scientific works and for the acquisition and processing of scientific publications.

These realities were naturally reflected in the ML's activities, too. It was an advantage provided by the traditions of scientific libraries it had been founded from, and it differed from the Soviet model mainly by the refusal of enforced centralism; the basic difference being in the existence of the ML and the libraries as separate institutes which were parts of these institutes and whose work was coordinated and methodically directed only. Owing to the Soviet model, only the rather unsuitable word "Main" has remained in the name of the Library.

During the first period – let's say in the 50s – the whole conception of work in the ML was elaborated, and some activities began, e. g. the international exchange service among libraries, the co-ordination of foreign journal and book acquisition for the whole Academy, and the obtaining of depots. The research on the "Registration of Czech and Slovak prints from the ancient era to the end of the 18th century" and its elaboration, a great work originated in 1925, was the most important activity of the institution. A photo-lab was equipped and graduate qualification courses for librarians were held, too.

Nevertheless, there were marks of a certain separation of the ML and its activities from the needs of the libraries in the institutes. Also, the work of librarians fell gradually behind of general development in the field of scientific information. These realities evoke a lot of criticism, which could hardly be balanced with some advantages, such as e.g. the law of obligatory presentation copy certainly was. Critical situations were created by lack of space, which were, nevertheless, brought about by the ML's wrong acquisition policies when, e. g. the whole production of some East European countries was taken into stock in multiplicates.

Criticism became ever sharper and sharper, until a commission was created in 1966, which critically oversaw the ML's activities. Its conclusions were characteristic for the epoch of the "Prague Spring" just approaching. Conceptual

changes were carried through within the ML and its work expanded into the field of scientific information.

From this period the name of the institution was changed to ML – Science Information Center (ML-SIC). Substantially closer connections and co-operation of the ML-SIC with the science information centers and libraries of the Academy were achieved, and the problems of acquisition and division of labour were solved. Also, connections with out-of-Academy institutes at home as well as abroad were enlarged. Methodical activities were significantly expanded and research assumed more conceptual characteristics. In this sphere, research work has begun on the elaboration of the *Index of the Bohemiae* published in foreign languages between 1501-1800. Research work on the project INDORES (the “Information and Documentation Retrieval System”) was also concluded.

Due to new ideas and the democratization process evoked by the Prague Spring, preconditions for a new orientation of work were set up successfully between 1967-69. However, a violent break was then brought about at the ML, too: the ML building was occupied by the Soviet Army on August 23 1968, the employees had to stop their work and the library served Soviet troops exclusively for 10 days.

Despite of enormous difficulties caused by the occupation, activities of the library succeeded in being revitalized. Also some serious problems, such as e.g. the construction of central depots for less-used publications for the whole Academy were successfully resolved, a repro-service center to serve the whole Academy was satisfactorily equipped, and courses and seminars for the development of user- and professional skills were held. In the field of research itself the tasks fulfilled in the first period were those connected with the mechanization and automatization of library procedures and scientific information, with the necessary professional changes among the employees.

International co-operation was also developed, although mainly restricted to Soviet block countries. Connections with other countries were practically reduced to exchange only, but even this unilateral co-operation brought some advantages. Projects of automatized systems were developed and in certain cases, information on the level reached by advanced industrial countries was received from other academies.

In the 80s, political oppression was gradually released, and access to the world's automatized data bases, which had hitherto been limited to magnet-tape services, was enlarged with the possibility of on-line access. The ML-SIC tried to advocate these possibilities for the whole Academy and gained this access at the end of the first half of the 80s at last.

The possibilities of international co-operation significantly increased, among which the importance of participation in the activities of the European Coordina-

tion Center for Social Science Research and Documentation with Vienna as its seat should be mentioned. But also other connections, with institutes mainly in West Germany (Bibliothekarische Auslandsstelle), were formed.

A principal change occurs at the end of 1989. International co-operation, with all its advantages, was fully developed. On the other side, a large number of organizational changes were to be accepted, originating in the decline of the centralized model of managing libraries and scientific and technical information systems in Czechoslovakia. Access to sufficient financial sources became, however, the greatest problem. These realities hindered access to foreign automated data bases and to publications needed. An unreasonable approach to market economy gave rise to the intention according to which libraries should earn their income fully, or at least partially, to finance their own activities. Despite these difficulties, the ML-SIC managed to obtain a very good computer equipment (24 PC) and developed technically its reprographic services. Also several automated data bases were bought in the form of CD-ROM, and much needed technologies were acquired for the employment of these media.

An information assurance model of small and medium science information centers has been searched very intensively, with good results achieved. Work with the *Index of the Bohemiae* published in foreign languages, mainly with regard to ancient prints, was continued with computer application. Part of the bibliography of the works of J. A. Komenský was a much appreciated result of this. These are the tasks, which show future activities of the ML-SIC.

Co-operation of the ML-SIC with foreign institutions has already been profitable in the previous period. Speaking of co-operation with Hungary, its first mention can be found in 1856, when exchanges between the library of the Society and the Budapest University began. Exchange with the Hungarian Academy of Sciences was started by the Society Library in 1867. The Academy Library also had connections with the Library of the Hungarian Academy of Sciences. The first notes on exchange originate from 1907, but this was not further developed, due to the situation described above. The situation in these libraries lasted for the whole period of existence of the Monarchy. In the post-war period exchange was expanded. It deserves to be mentioned, that for the Society Library the year 1935 was of great importance while for the Academy Library these years were 1921 and 1929.

Co-operation has been significantly enlarged since the foundation of the ML. For a rather long period, reciprocal exchange connections and few business travels were realized only. The growth of connections occurred at the end of the 60s. Exchange still existed, but in addition to it personal contacts were formed and in this the help of the HAS (Hungarian Academy of Science) was, with regard to

the Czechoslovak situation, very valuable. I would like to emphasize also the activities of the Director of the Hungarian Academy of Sciences' Library at the Library of the UN in Geneva.

Co-operation aims at a co-operation agreement, our contribution to which for the HAS Library we are just not able to evaluate. For the ML, use of the methodics of the Science Citation Index and experience gained by the reconstruction of the historic building for the HAS Library are of great importance, same as a depot construction and automatization applications.

Co-operation between our Library and the Hungarian Academy Library in an international context has been very important, too. We can say, the attitudes of the representatives of both libraries have always been very close to each other and thus supported each other mutually. This co-operation has led to common papers presented at international meetings, and to common publishing as well.

To end, let me add a personal note. On the occasion of Dr. Rózsa's birthday, I would like to express my thanks not only on behalf of our Library, but for myself personally, too, for the help and understanding he has provided us with. Mainly, I would like to mention our discussions, held at the end of the 60s, during a period very critical for our state and Library as well, when he helped me with his advice and friendship very much. The comparison between our situation and the Hungarian events of 1956 was of great importance.

Celebrating Dr. Rózsa's birthday, I would like to wish him good health and further great success at his work.

References

Die Bibliothek der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, (Zpráva k 10. výročí Základní knihovny ČSAV.)

In: Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1963, H. 3. p. 135-136.

Brtová, Bohuslava: Soupis cizojazyčných bohemik z let 1501-1800.

In: Vědecké Informace ČSAV, 1973, suppl. 3. p. 54-61.

Brtová, Bohuslava – Vidmanová, Stanislava: Seznam děl J. A. Komenského uchovávaných pouze v zahraničí (tisky do r. 1670).

In: Studia Comeniana et Historica, 8, 1978, č. 18. p. 123-228.

Doubková, Růžena: Královská česká společnost nauk a její knihovna (1784-1835). Praha, FF UK, 1952. 126 p., příl., 6 obr. příl. Disertační práce.

Jiráková, Věra – Švankmajer, Milan: Báze dat AIS MISON.

In: Databáze VTEI členských zemí RVHP. Praha, Dům techniky ČSVTS 1985, p. 29-33.

Jiráková, Věra: MISON – Mezinárodní informační systém ve společenských vědách.

In: Československá informatika, 20, 1978, č. 2. p. 42-45.

Merta, Augustin: Rozvoj vědeckoinformační činnosti v ČSAV v letech 1961-1967. Praha, ZK – ÚVI ČSAV, 1986. 10 p. Interní studie.

Příručka pro uživatele. 6. Dějiny a činnost ZK – ÚVI ČSAV. Praha, ZK – ÚVI ČSAV, 1989. 82 p.

Rózsa György – Zahradil, Jiří: Research and SSID services, tendencies and characteristics.

In: Theoretical problems of informatics. Place of information in the global problems of the world. (Collection of papers). FID 659. Moscow, All-Union Inst. for Scien. and Techn. Information. 1987. p. 95-103.

Schwippel, Jindřich: Předchůdci ČSAV a jejich knihovny. Praha, ZK – ÚVI ČSAV 1985. 60 p. Interní studie.

Stachová, Jindřiška: Knihovna KČSN v letech 1918-1952. Praha, Katedra vědeckých informací a knihovnictví FF UK, 1983. 65 p., lit. Diplomová práce.

Šváblová, Libuše – Zahradil, Jiří: The activity of the Main Library scientific information centre of the Czechoslovak Academy of Sciences.

In: ECSSID Bulletin, 8, 1986, 1/2, p. 16-19.

Toman, Jiří: Metody analýzy potřeb uživatelů informací použité v Československé akademii věd.

In: Česká Bibliografie. Sv. 14. Praha 1976.

Ústřední archiv Československé akademie věd. Průvodce po archivních fondech. Doplněk I. Uspoř. Jiří Beran. Praha, Academia. 1973. 173 p.

Vítek, Antonín: Používání osobních počítačů pro vytváření malých informačních souborů. Vědecké informace ČSAV. Metodická příručka. Sv. 1. Praha, ZK – ÚVI ČSAV, 1987. 106 p.

Zahradil, Jiří – Burgetová, Jarmila – Vítek, Antonín: Světové trendy rozvoje v přístupu k vědeckým informacím a jejich využívání.

In: Technická Knihovna, 32, 1988, 6. p. 168-173.

Zahradil, Jiří – Burgetová, Jarmila – Vítek, Antonín: Výchozí studie k rozvoji soustavy vědeckých informací ČSAV.

In: Československá informatika, 30, 1988, 4. p. 97-102.

Zahradil, Jiří – Pospíšil, Josef: Soustava vědeckých informací ČSAV.

In: Zprávy ČSAV, 1979, č. 8. p. 13-23.

Základní knihovna – Ústředí vědeckých informací ČSAV (Průvodce). Red. E. Hlavatá, A. Janátová. Praha, ZK ČSAV, 1973. 87 p. Vědecké informace ČSAV, 1973, suppl. 1.

KÖNYVTÁR ÉS KORSZERŰSÉG

LIBRARY AND MODERNITY

Keeping the gates of science journals. A quantitative view

Tibor Braun, András Schubert, Sándor Zsindely
Information Science and Scientometric Research Unit
(ISSRU)
Library of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest

The present system of basic research in the sciences and scientific communication depends almost entirely on the primary journal literature. Modern science has developed a particular mechanism of communication which began with the appearance of the first scientific journals in the 17th century and which remained basically the same ever since. Briefly, this mechanism is based on the selective publication of fragments rather than complete treatises. It is this selective concern with fragments of knowledge, represented primarily by journal articles, that enables science to function effectively and is responsible for its phenomenal growth and pre-eminence.

The fact that a paper has been accepted for publication in a well known refereed journal is probably the best immediate indication that it reports worthwhile research. This approach is based on the assumption that the primary literature represents the only genuine record of scientific achievement.

For the satisfactory operation of this international mechanism in the sciences the control and screening activity of journal editorial boards, which guarantee the professional standard of science journals, is of paramount importance. It is considered, the critical mentality and decisions of journal editors have so far protected and will also warrant in the future the social and intellectual integrity of science. The members of the editorial and advisory boards of science journals are rightfully considered the gatekeepers of science journals. These gatekeepers, in controlling the systems of manuscript evaluation and selection, occupy powerful strategic

positions in the collective activity of science. Taking into account their vital strategic importance in the orchestration of science it seems interesting to have some quantitative data on the science journal gatekeeping process.

We have built a machine readable database on journal gatekeepers.¹ 252 international journals were selected from the fields of clinical medicine, biomedical research, biology, chemistry, physics, earth and space sciences, engineering and mathematics.

Science journals were considered “international” if their editorial board included scientists from five countries at least, irrespective of the title of the journal in question. (The “International” label in the title of some journals may hide a truly national journal. On the contrary, in the editorial board of, e.g. the American Heart Journal there are, in addition to north Americans, scientists from ten, mostly European countries.)

Issues from the first quarter of 1980 of international (in the above sense) journals were selected. The classification of journals by fields followed that used previously.²

The necessary data were obtained by counting and countrywise pooling the editors. In so doing we considered editors, the editor-in-chief, the editor(s), the deputy editor(s) (in-chief), the managing editor, the members of the editorial board and advisory board, excepting only the technical editor(s).

Table 1 shows the field, country and geopolitical region distribution of editors in the 252 journal sample.

It shows quite clearly that the decision power in science journal gatekeeping is firmly in the hands of scientists from a few (4-5) developed countries.

In almost all cases, the *primus inter pares* in the editorial boards of science is the editor-in-chief: a respected scientist or scholar, assuming, as it were, personal responsibility for the papers published in his or her journal.

An attempt is made here to have a quantitative view on the professional status and influence of the editors-in-chief of 769 medical journals. By using the method of citation analysis, answers are sought to the question whether the editors-in-chief as authors have larger influence and/or authority than an average author in the respective subject field.

769 journals in 28 medical subject fields were included in our study. The 894 editors-in-chief of these journals were identified from Ulrich's International Periodical Directory (1986, 1987, and 1988 editions on CD-ROM). Source data from the years 1981 to 1985 and citations to them in the same 5-years period were used in the analysis. Journal citation indicators were produced by processing the magnetic tapes of the SCI database; citation data of the editors-in-chiefs' first-authored papers were searched manually from the printed SCI volumes. Prior

studies indicate that first-author citation counts are a reasonably good and reliable approximation of total citation count.³

For each journal and editor-in-chief the following data were collected:

- the number of cited publications (papers published between 1981 and 1985 and cited in the same period)
- the number of citations received between 1981 and 1985 by the above papers
- the percentage of in-journal citations, that is, the percentage share of the citations from the journal itself in all citations received (for the editors-in-chief: the percentage share of the citations from their own journals in all citations received by their papers published in their own journals).

From these data two indicators were built:⁴

- the Index of Editor Expertise (IEE): the ratio of the editor-in-chief's mean citation rate per cited paper to that of his or her journal
- the Index of Editor Authority (IEA): the ratio of the editor-in-chief's percentage of in-journal citations to that of his or her journal.

Both indexes have a value of 1.00 if there are no specific differences between the editor-in-chief and an average author. All editors-in-chief having at least one cited paper in the period in question (709 persons, 855 editorial chairs) were included in the determination of the Index of Editor Expertise (IEE); all editors-in-chief having at least one cited paper in their own journals in the period in question (353 persons, 435 editorial chairs) were included in the determination of the Index of Editor Authority (IEA). The overall average IEE value was 0.59, the overall average IEA value was 1.64. (The subset of editors considered in evaluating IEA had an average IEE of 0.61, i. e., no significant difference from the total set has been found.) The values of both indicators are presented at a subfield aggregate level in Tables 2 and 3, respectively.

Subfield differences among IEE and IEA indexes, although interesting to consider, are in general, not statistically significant.

The main inference to be drawn from the data presented in Tables 2 and 3 is obvious. In all but 3 of the 28 subfields of medicine, the editors-in-chief are, on average, less cited than the authors of their own journals; and in all but 6 subfields, the average percentage of in-journal citations is higher for the papers of the editors-in-chief than for those of "GI" author. The answer to the question of whether the editors-in-chiefs of medical journals are experts, authorities, both or neither is that they are not necessarily experts (in the sense of higher-than-average citation rate) but, as a rule, authorities - at least in their own specialties.

The question now arises, if not their research eminence, what else might be the source of authority of these scientists? An obvious explanation would be to relate present authority to past expertise, to assume that 1981–1985 is too recent

a period to represent properly the real scientific performance of the editors-in-chief. To check this hypothesis, the citation rate of a subsample of 267 editors-in-chief (those having 6 to 15 cited papers in the 1981–1985 period) was searched also in the 1970–1974 period (1970–1974 citations to 1970–1974 papers). Surprisingly, the average was only insignificantly higher in the earlier period, namely, 3.10 citations/cited paper in the 1970–1974 period, 2.84 citations/cited paper in the 1981–1985 period.

This difference does not account for the observed underperformance of the editors-in-chief in their citation level.

We are inclined to think that editing a scientific journal requires qualities somewhat different from those of a prolific and highly cited author. Although most of the editors under study were active as publishing scientists and were also cited in the period in question, their influence seems to be shorter range, presumably more personal in nature, and their authority domains are more limited. We even suspect that the same qualities that make someone an eminent editor-in-chief (strong personal influence, ability to make quick, intuitive decisions, and so on) may prevent him or her from being a universally acknowledged highly cited scientist. Of course, the most fortunate cases are those in which the two sets of qualities coincide, but this is the exception rather than the rule.

References

1. S. Zsindely, A. Schubert, T. Braun. *Scientometrics*, 4 (1982) 57.
2. T. Braun, W. Glänzel, A. Schubert: *Scientometric indicators*. World Scientific Publ. Co., Ltd., Singapore, 1985.
3. R. Roy, N.R. Roy, G.G. Johnson Jr. *Scientometrics*, 4 (1983) 411.
4. S. Zsindely, A. Schubert. *Communication Research*, 16 (1989) 695.

Editorial gatekeeping patterns in a selected set of science journals

Table 1

Keeping the gates of science journals

No. of journals	252		45		28		22		49		25		10		59		14	
No. of editors	8222		1742		937		615		1688		709		349		1858		324	
Fields	Rank	All fields %	Rank	Clinical med. %	Rank	Biomed. res. %	Rank	Chemistry %	Rank	Physics %	Rank	Biological %	Rank	Earth Space sci. %	Rank	Eng. Techn. %	Rank	Mathem. %
Country region																		
USA	1.	28.8	1.	30.0	1.	30.2	1.	24.6	1.	25.7	1.	21.5	1.	21.8	1.	35.6	1.	32.4
UK	2.	14.6	3.	14.0	2.	16.2	2.	14.0	2.	21.4	4.	11.2	3.	9.5	2.	15.6	4.	6.8
Rest of W. Europe (WEU)	3.	13.6	2.	18.2	3.	13.6	3.	12.3	3.	12.8	2.	15.1	2.	17.8	3.	9.7	2.	13.0
FR Germany (FRG)	4.	10.2	4.	9.0	4.	13.2	4.	11.3	4.	10.3	3.	11.9	4.	8.9	4.	9.2	5.	6.5
France (F)	5.	5.3	7.	4.2	5.	5.0	5.	7.6	5.	7.2	9.	3.9	5.	7.4	6.	4.0	7.	4.0
East Europe (EEU)	6.	4.7	6.	4.3	10.	2.5	6.	6.9	6.	5.6	7.	4.7			5.	4.1	6.	5.6
Japan (JAP)	7.	3.1	9.	2.4	7.	2.6	7.	4.6	8.	2.5	10.	2.9			8.	3.0		
Italy (I)	8.	2.9	10.	2.4	13.	1.5	9.	3.1	10.	2.0	6.	5.4			11.	1.9	3.	13.0
Canada (CDN)	9.	2.8	8.	2.9	11.	1.6	10.	2.8	9.	2.5	8.	4.6	6.	6.9	9.	2.4		
Soviet Union (SU)	10.	2.7	11.	1.5	8.	2.6	8.	3.4	7.	2.5	12.	2.1			7.	3.4		
Sweden (S)	11.	2.2	5.	4.3	9.	2.6	13.	1.4	11.	1.7			9.	3.4	14.	1.3		
Australia (AUST)	12.	1.9	12.	1.3	12.	1.5	11.	1.5			11.	2.6	7.	5.7	10.	2.3		
German DR (DDR)	13.	1.6	14.	0.7	6.	3.3					5.	5.4	8.	3.4				
Israel (IL)	14.	1.2	15.	0.7	14.	1.2	12.	1.5							13.	1.6		
Latin America (LAM)	15.	1.0	13.	0.9			15.	0.8							12.	1.7		
India (IND)	16.	0.9	16.	0.6			14.	0.9										
South Africa (SAF)	17-18.	0.4													16.	0.7		
Rest of Near East and North Africa (NREA)	17-18.	0.4													15.	1.1		
Rest of Asia (ASP)	19.	0.3													17.	0.6		
Other		1.1		2.6		2.6		1.9		5.8		8.7		15.2		1.1		18.7

Table 2

Mean citation rate per cited paper and the index of editor expertise

Subfield	Number of editors	Mean citation rate per cited paper		IEE
		Journals	Editors	
Allergy	8	3.46	3.46	1.00
Andrology	5	3.02	2.57	0.85
Anesthesiology	8	3.53	3.33	0.94
Cancer	48	4.72	3.39	0.72*
Cardiovascular system	46	5.30	2.72	0.51*
Dentistry and odontology	21	2.86	2.00	0.70*
Dermatology and venereal diseases	18	3.17	2.60	0.82
Endocrinology and metabolism	46	6.09	4.27	0.70*
Gastroenterology	19	4.15	2.11	0.51*
General and internal medicine	65	2.89	2.26	0.78
Geriatrics and gerontology	10	2.61	2.66	1.02
Hematology	32	5.81	3.10	0.53*
Immunology	66	6.02	3.13	0.52*
Neurosciences	106	5.47	3.13	0.57*
Obstetrics and gynecology	27	3.56	2.10	0.59*
Ophthalmology	15	3.53	2.20	0.62*
Orthopedics	9	2.45	2.12	0.87
Otorhinolaryngology	9	2.61	1.87	0.71
Pathology	39	4.61	2.96	0.64*
Pediatrics	31	2.92	2.59	0.89
Psychiatry	36	3.72	2.31	0.62*
Radiology and nuclear medicine	40	3.64	1.90	0.52*
Research and experimental medicine	28	3.77	3.02	0.80
Respiratory system	19	4.22	2.62	0.62*
Rheumatology	13	2.68	2.78	1.04
Surgery	58	3.02	1.92	0.63*
Tropical medicine	12	2.71	2.57	0.95
Urology and nephrology	21	2.81	2.78	0.99

Note: Asterisks denote a statistically significant deviation between the journal and the editor values at the 95% confidence level (using a simple t-test).

Table 3

Percentage of in-journal citations and the index of editor authority

Subfield	Number of editors	Percentage of in-journal citations		IEA
		Journals	Editors	
Allergy	5	20	29	1.44
Andrology	5	13	25	1.92
Anesthesiology	6	25	69	2.79*
Cancer	21	14	14	1.00
Cardiovascular system	25	13	26	1.94*
Dentistry and odontology	12	29	38	1.30
Dermatology and venereal diseases	14	25	32	1.27
Endocrinology and metabolism	20	14	12	0.84
Gastroenterology	9	10	26	2.56
General and internal medicine	35	21	50	2.33*
Geriatrics and gerontology	5	20	52	2.52
Hematology	21	12	21	1.72*
Immunology	30	15	23	1.58*
Neurosciences	51	16	22	1.38
Obstetrics and gynecology	8	12	16	1.38
Ophthalmology	10	21	18	0.86
Orthopedics	4	11	7	0.63
Otorhinolaryngology	7	19	49	2.56
Pathology	18	13	26	1.94
Pediatrics	19	20	35	1.70
Psychiatry	17	17	30	1.77
Radiology and nuclear medicine	15	21	39	1.87*
Research and experimental medicine	16	17	35	2.07
Respiratory system	10	15	13	0.92
Rheumatology	7	17	5	0.27
Surgery	29	18	23	1.29
Tropical medicine	6	23	39	1.67
Urology and nephrology	10	17	29	1.74

Note: Asterisks denote a statistically significant deviation between the journal and the editor values at the 95% confidence level (using a simple t-test).

Bibliométrie, bibliologie, histoire, sociologie et prévision intellectuelles

Robert Estivals

Société de Bibliologie et de Schématisation, Paris

Etymologiquement, le mot bibliométrie signifie mesure (métrie) de l'écrit et du livre (biblio).

1. Origine et histoire du terme

L'origine du mot remonte, semble-t-il, à Paul Otlet qui l'introduit en 1934 dans son *Traité de documentation, le livre sur le livre, théorie et pratique*.¹ Comme pour le mot bibliologie il n'est pas impossible peut-être, que des recherches permettent de remonter plus avant. Remarquons cependant que le mot bibliométrie apparaît presque au même moment que le terme économétrie. De la page 13 à la page 22 de son ouvrage Otlet développe une première théorie générale de la bibliométrie. Il insiste sur la nécessité de passer d'une appréciation qualitative à l'étude quantitative du Livre. „La mesure est une forme supérieure que prend la connaissance”. Elle permet, dans une large mesure d'aboutir à une analyse objective des phénomènes. Dans ses rapports à la bibliologie il écrit notamment: „La bibliométrie sera la partie définie de la bibliologie qui s'occupe de la mesure ou quantité appliquée aux livres (arithmétique ou mathématique bibliologique)”. Après quoi il propose une première série d'indices. Il aborde notamment la stylistique et la stichométrie, la mesure des incunables, la mesure de la lecture, la bibliosociométrie („mesure de l'action du livre et du document sur l'homme et la société”). Pour lui la „statistique du livre se confond avec la bibliométrie”. Il relate les travaux effectués sur la statistique bibliographique. Il termine par la

Mathé-bibliologie qui „se rattache à tout ce qui est de la mesure du Livre (statistique du livre, bibliométrie)”.

Comme pour la bibliologie, le terme de bibliométrie semble tomber dans l'oubli jusqu'au même mois de la même année 1969 où deux auteurs l'un Anglais A. Pritchard, l'autre Français, R. Estivals publient, sans se connaître, deux courts articles, sur la même question,² et en reposant le problème de la bibliométrie. En 1971 R. Estivals publiait sa thèse de doctorat portant sur „La bibliométrie bibliographique”.³

Il semble donc que c'est de l'année 1969 que l'on puisse dater les deux orientations actuelles de la bibliométrie: l'une, plus traditionnelle qui paraît remonter à la fin du 18e siècle et aux premiers essais de statistique internationale des imprimés, rattachée à la bibliologie considérée comme science du livre d'abord puis comme science de la communication écrite ensuite, davantage préoccupée par l'étude et l'explication historique et sociologique des mécanismes cycliques de la création intellectuelle saisie à partir de la production écrite; l'autre, plus récente, liée à l'étude du développement de la science (scientométrie), au rôle de l'information (informétrie), s'appuyant sur la veille techno-scientifique, et se servant de nombreux indices dont certains relèvent de la bibliométrie et particulièrement de la lexicométrie. Il apparaît, par la comparaison des travaux que ces deux orientations sont complémentaires et qu'une synthèse, aujourd'hui, soit devenue nécessaire. Celle-ci devrait porter sur la conception même de la bibliométrie, sur les indices dont elle peut se servir, sur les méthodes arithmétiques, mathématiques, modélistes qu'elle doit employer, sur les objectifs qu'elle peut poursuivre, sur ses relations avec l'application de la statistique aux diverses sciences de l'information et de la communication, notamment avec la lexicométrie, l'iconométrie, la gestométrie et plus généralement l'informétrie. Cette dernière question ne saurait trouver une solution sans l'élaboration d'une théorie actualisée des sciences de l'information et de la communication.

2. Histoire de la statistique bibliographique

Les premières recherches en matière de bibliométrie portent sur la statistique bibliographique et semblent remonter à la fin du 18e siècle. Le livre est alors abordé presque exclusivement à partir de la quantification des catégories bibliographiques et spécialement de l'indice titre. Il s'agit d'élaborer la statistique de la production des livres. On peut ici reconnaître plusieurs orientations:

La statistique bibliographique theorico-empirique rétrospective internationale

Le problème posé est celui de la production universelle des livres depuis la naissance de l'imprimerie. En France, une première recherche est effectuée par un auteur anonyme cité par Peignot dans son *Dictionnaire raisonné de bibliologie*. Elle concerne les 15, 16, 17, et 18e siècles. A la fin du 19e siècle et au début du 20e siècle Otlet et son disciple Iwinski cherchent à compléter cette évaluation pour le 19e siècle. La méthode employée est à la fois empirique et théorique. Ne possédant des informations numériques que pour certaines périodes on en induit, pour les périodes intermédiaires des valeurs à partir de moyennes progressives.

L'objectif de cette orientation, en ce qui concerne Otlet est de nature pragmatique. Cherchant à déterminer approximativement le nombre de fiches dont il aurait besoin pour le Répertoire Universel qu'il était en train de créer cette approche statistique était, pour lui, indispensable.

La statistique bibliographique empirique internationale courante

Dès le début du 19e siècle on s'interroge sur la production internationale et nationale courante des livres. C'est le cas, en France, de Balbi (1828) et de Hatin (1866).⁴ Le fondateur de cette orientation est le Suisse Röthlisberger, qui, à partir de 1888 présente le résultat de ses enquêtes auprès des Bibliothèques Nationales dans la revue le *Droit d'auteur* nouvellement créée. Cette démarche sera poursuivie par son successeur Mentha jusqu'en 1953. Entre-temps ce problème est repris dans l'entre-deux-guerres par l'Institut International de Coopération Intellectuelle (I.I.C.I.) de la Société des Nations.

Après la deuxième guerre mondiale la production internationale des imprimés fait l'objet de l'action de l'UNESCO qui publie les résultats dans son *Annuaire statistique*.

Dès le début du siècle un problème méthodologique essentiel est posé: pour établir des statistiques nationales comparatives il convient d'élaborer un schéma bibliographique identique pour tous les statisticiens. Des travaux en ce sens sont réalisés dans le cadre de l'IICI vers les années 1926-1930 par le Français Lucien March avec l'Institut International de la Statistique et la Fédération Internationale des Associations de Bibliothécaires (FIAB-IFLA).

Un progrès décisif est réalisé par l'UNESCO après la seconde guerre mondiale.

La statistique bibliographique empirique rétrospective de la France

L'élaboration de la statistique rétrospective de chaque nation n'est pas encore entièrement connue. Pour la Pologne un remarquable travail a été réalisé par Mme Czarnowska. Il porte sur la production des livres polonais depuis le 15e siècle. Des travaux de même ordre ont été réalisés en URSS pour la période 1913-1960.

En France on peut constater plusieurs phases. Au 19e siècle quelques travaux voient le jour: ceux de Daru en 1827; *Les annuaires de la Presse* etc. Dans les premières années du 20e siècle Delalain présente dans la *Chronique de la Bibliographie de la France*, en 1911, pour le centenaire de la création de cette bibliographie la première statistique française des imprimés depuis 1811.

A la même époque E. Morel amorce la critique des sources de la statistique bibliographique fondée sur le Dépôt Légal qui complète l'approche méthodologique soulevée par Röthlisberger. Daniel Mornet, toujours dans la première décennie du siècle étudie la lecture au 18e siècle à partir de la statistique bibliographique des exemplaires conservés dans les catalogues de ces bibliothèques.

Après la seconde guerre mondiale V. Zoltowski approfondit la question des cycles intellectuels, en fonction de la théorie sociale de la connaissance à partir de la production par matières (l'histoire = le temps; la géographie = l'espace, etc).

Viendront ensuite les travaux de Robert Estivals sur la production française du 18e siècle; ceux de H.J. Martin sur le 16e et le 17e siècles; ceux de F. Furet.⁵ Il convient également de noter des travaux plus récents comme ceux de R. Ducasse,⁶ de N. Laham⁷ sur la production française du 19e siècle. Depuis la deuxième guerre mondiale, en France, on assiste au développement de la recherche statistique bibliographique rétrospective. Elle est à l'origine du renouvellement même de la bibliologie et elle a posé des problèmes essentiels portant sur le rôle de la bibliographie, celui du Dépôt Légal, la critique des sources, la théorie des indices, la théorie des cycles intellectuels, son application en bibliothéconomie notamment.

3. Théorie de la bibliométrie

Bibliométrie et Bibliologie: Livre, écrit et communication écrite

La première question que pose une théorie de la bibliométrie porte, fondamentalement, sur son objet, c'est-à-dire sur ses indices spécifiques. On assiste sur ce

point à une évolution qui couvre les années 1960-1986. Le point de départ en est le terme biblio.

Le sens de celui-ci a évolué depuis dix ans en même temps que celui de la bibliologie. Jusqu'aux années 1980-1985 et depuis le 18e siècle cette discipline était considérée comme la science du livre. L'évolution des sciences de l'information et de la communication en a fait depuis quelques années la science de l'écrit et de la communication écrite. Dans le premier cas la bibliométrie portait sur tous les éléments du livre et notamment de l'image imprimée; dans le second cas elle ne concerne que l'écrit et la communication écrite. Le problème de la mesure de l'image fixée est alors posé.

Une première réponse consiste à dire qu'elle relève de l'iconométrie, la mesure de l'image. Néanmoins il s'agit d'une catégorie d'images, les images imprimées par exemple. On pourrait donc parler de bibliométrie iconographique. Cette réponse ouvre la voie d'une réflexion générale sur la mesure des systèmes de signes, de ce que l'on peut appeler la sémiométrie. Le problème de la bibliométrie retrouve alors un débat déjà solutionné sur la relation entre la bibliologie et les sciences de l'information et de la communication dont il n'est qu'une application au niveau méthodologique.

La statistique appliquée aux sciences de l'information et de la communication

Pour résoudre correctement et théoriquement le problème de l'objet de la bibliométrie il faut avoir recours à une classification des sciences de l'information et de la communication dont l'un des objectifs est précisément de définir leur objet. Dès 1983 un premier essai, fruit de la recherche de plusieurs auteurs a été publiée en France,⁸ la communication sous-entend la mise en commun des informations, c'est-à-dire des connaissances, subjectives par nature (signifiés) mises en formes objectives (signifiants), soit à l'émission, soit à la réception, cette mise en forme se réalise par l'intervention de systèmes de signes (langue, parole, écriture, image, geste, etc.) utilisant des supports, l'ensemble créant ainsi des médias.

Dans cette perspective arborescente et déductive, le suffixe métrie introduit l'idée de mesure, comme l'une des méthodes possibles d'étude des phénomènes de la communication. Son application permet de délimiter des catégories de recherches statistiques différentes et hiérarchisées. La communicométrie a pour but de mesurer l'ensemble des processus de communication. L'informétrie mesure l'information. La sémiométrie fait de même pour l'ensemble des systèmes de signes. La lexicométrie mesure le vocabulaire et rejoint une partie de ce qu'on

nomme analyse de contenu. La bibliométrie mesure l'écrit, l'iconométrie, l'image, etc.

La méthode arborescente met bien en valeur la dépendance des niveaux les plus généraux de la mesure des niveaux les plus particuliers. Dans la communication humaine l'informétrie dépend directement des apports de la sémiométrie et par la suite de ceux des différents systèmes de signes. C'est en ce sens que, bien souvent, on confond informétrie et bibliométrie du fait qu'une très large partie de l'information passe par l'écrit. On confond alors le tout et la partie.

La méthodologie de l'arborescence présente deux avantages. Elle définit clairement l'objet spécifique de chaque métrie. Elle établit l'interrelation hiérarchique existant entre des métries particulières et des métries générales.

Mais cette méthodologie a un inconvénient. Elle dissimule les interrelations fonctionnelles qui existent entre plusieurs métries, dans un objet de communication ou medium visant à répondre à une catégorie de besoins l'ensemble étant analysé dans une perspective systémique. Une affiche, par exemple, est un medium qui sert à informer le public dans un lieu collectif et, qui, pour cela, fait intervenir notamment l'écrit et l'image dans une relation de complémentarité.

La solution de cette difficulté est apportée par une seconde méthode, celle des ensembles. Celle-ci a justement pour fonction, notamment, de résoudre le problème des interrelations fonctionnelles. Deux ensembles peuvent se croiser. Le sous-ensemble ainsi constitué relève en principe des deux, bien que la perspective d'étude soit essentielle. Cette problématique avait déjà été posée par Otlet au plan des disciplines bibliologiques. Par exemple Roubakine avait créé la psychologie bibliologique ou bibliologie psychologique. La psychologie constitue une discipline ayant un objet défini: les objets mentaux. La bibliologie étudiait le livre. La psychologie bibliologique était définie par Roubakine comme l'étude des phénomènes psychologiques de la communication livresque.

L'utilisation des deux méthodes arborescente et ensembliste permet de déterminer les cadres de la bibliométrie. La bibliométrie bibliographique constitue la bibliométrie spécifique puisqu'elle quantifie les résultats de la technique et de la science descriptive de l'écrit qu'est la bibliographie. Les bibliométries interrelationnelles ou sectorielles se situent au croisement de la bibliologie et d'autres disciplines dont elles étudient statistiquement les phénomènes. La bibliométrie lexicographique par exemple étudie statistiquement la langue écrite, le texte. La bibliométrie iconographique étudie statistiquement l'image fixée, en soi et dans sa relation avec l'écrit, etc. Mais ces catégories de bibliométries sectorielles peuvent tout autant être revendiquées par les disciplines dont elles dépendent: la linguistique dans un cas, l'iconologie dans l'autre, etc. D'où, là aussi, une ambiguïté qu'il convient d'éclaircir quant à leur usage.

La bibliométrie bibliographique

La statistique constitue un domaine particulier de la mathématique. Elle s'applique à différentes disciplines qui se définissent par la nature des phénomènes qu'elles étudient. Celles-ci comportent deux niveaux essentiels: l'inventaire, la description et la classification des phénomènes considérés ou graphie. L'iconographie précède l'iconologie. Il en est de même historiquement et logiquement de la bibliographie et de la bibliologie. La bibliométrie ou mesure de l'écrit et de la communication écrite trouve donc dans la bibliographie le lieu spécifique de son application. Elle repose donc sur la quantification préalable des indices normalisés qui interviennent dans la bibliographie, les catalogues, etc. Les résultats qu'elle obtient permet de répondre aux besoins d'explication de la bibliologie.

Théorie générale de l'indice

C'est dire qu'il convient de se souvenir que toute étude bibliométrique repose sur la théorie des indices considérée comme une application de la théorie saussurienne du signe. Un indice est une manifestation objective ou signifiant d'une valeur signifiée qu'il convient de circonscrire. Par exemple l'étude statistique de la production d'un auteur célèbre vise à dégager le mouvement et les orientations de sa création à partir de ses publications.

Les indices bibliographiques

La théorie et la technique bibliographiques définissent les différents indices pouvant servir à la bibliométrie spécifique.

Chaque catégorie de bibliographie, de catalogue, de registres d'acquisition, de vente, de prêt, permet de procéder à des études bibliométriques.

Les bibliographies générales grâce à leurs classifications matières (C.D.U., B.B.K., etc.) ou à leur thesaurus permettent de saisir à travers la production générale, la production par disciplines, la production par concept, le mouvement de la création collective intellectuelle manuscrite ou imprimée selon les cas.

Les bibliographies spécialisées font de même pour un secteur de la production matière et permettent souvent des approches particulières. Les bibliographies exhaustives (ou qui se disent telles) lorsqu'elles sont fondées sur un Dépôt Légal efficace offrent une plus grande garantie quand à l'exactitude ou la représentativité des séries étudiées que les bibliographies sélectives.

Les bibliographies universelles, nationales, régionales, etc, offrent la possibilité de dégager le mouvement de la création intellectuelle internationale, nationale, régionale, etc.

Les bibliographies nationales reposant sur le critère linguistique offrent des renseignements utiles sur le mouvement de la créativité de chaque langue, de son extension internationale, ou de son déclin, de son rôle dans les processus de colonisation, etc.

La bibliographie rétrospective permet l'étude statistique synchronique quand la bibliographie courante offre plus de facilités dans l'étude des fluctuations de la création artistique, scientifique, etc. La bibliographie signalétique permet d'atteindre et de quantifier l'ensemble des processus de la communication écrite: les auteurs, parfois les imprimeurs, en principe les éditeurs; les catalogues des bibliothèques permettent de déceler la politique d'acquisition, les registres de vente des éditeurs et des libraires, l'orientation des achats et des goûts de la clientèle; les registres de prêt, le mouvement de la lecture, etc.

La bibliographie signalétique soit seule, soit complétée permet de mesurer l'objet écrit dans sa matérialité: les indices du support (poids, volume, feuille, page...) les indices des signes, phonétiques (caractère, mot, ligne); idéographiques (schémas, estampes, gravures, etc.); du procédé de fixation (manuscrit, imprimé, film, etc.), des sous-systèmes de communication (livre, périodique, etc.) de la reproduction (exemplaires produits, achetés, conservés, prêtés; des réimpressions, des rééditions, etc.).

Le traitement bibliométrique

Les séries statistiques sont élaborées à partir de l'observation de première main des documents, des bibliographies elle-mêmes, des registres du Dépôt Légal de ceux de la censure quand ils existent, des registres de vente des éditeurs et des libraires, des catalogues des bibliothèques et des fiches de prêt etc. Les séries obtenues à partir du dépouillement de ces registres font naturellement l'objet de tableaux, de représentations, graphiques. Elles sont soumises aux diverses méthodes statistiques.

Histoire, sociologie et prévision intellectuelles

La bibliométrie bibliographique en se servant des indices comme de signifiants a pour but derrière ceux-ci de mesurer les signifiés c'est-à-dire l'ensemble de la communication écrite qu'il s'agisse de la création intellectuelle ou de la consommation et de la réception par la lecture. Elle considère ainsi l'ensemble du processus de communication, sans doute scientifique, mais non exclusivement. Elle s'intéresse tout autant à la communication écrite, littéraire et artistique.

La bibliométrie bibliographique étudie la communication écrite aussi bien par

l'analyse synchronique que diachronique. Dans le premier cas elle vise par l'étude comparative à dégager des interrelations fonctionnelles. Par exemple la relation entre la production et la consommation, entre l'acquisition et le prêt, etc. Dans le second cas elle cherche à dégager les fluctuations de la communication écrite à partir de la théorie des cycles, interséculaires, séculaires, interdécennaux, saisonniers. On a ainsi montré que la production française (et probablement européenne) des livres depuis le 16e siècle était soumise à la loi mathématique de la courbe logistique dite en S: hausse lente du 16e au 18e siècle; hausse rapide au 19e siècle; hausse lente au 20e siècle, correspondant à des croissances en milieu fermé. On a dégagé des fluctuations d'environ 20 ans pour l'Ancien Régime; des cycles saisonniers de la vente et du prêt dans les bibliothèques, etc.

L'explication sociologique vient ensuite qui vise à faire intervenir les différents agents sociaux susceptibles d'influencer la communication écrite. On a recouru alors à l'étude comparée des séries bibliométriques avec des séries exogènes: statistiques démographiques, économiques, scolaires, etc.

C'est ainsi que l'on a pu dégager une corrélation vérifiée entre ces trois indices et la production française des livres aux 19e et 20e siècles.⁹ Quand la population augmente, que la scolarisation s'étend et que l'économie se développe, la production et la consommation intellectuelles croissent. Quand la démographie stagne, que la scolarisation s'arrête et que la crise économique se manifeste, la production et la consommation intellectuelles baissent. L'écrit constitue donc une réponse à un besoin créé dans la psychologie sociale par la structure démographique, économique, politique et culturelle de la société.

Enfin par les résultats obtenus on s'est interrogé sur les prévisions possibles. On parle dès lors d'observatoire bibliologique et bibliométrique tout comme il existe des observatoires démographiques et économiques.

Bibliométrie bibliographique, lexicographique et iconographique

La bibliométrie bibliographique apparaît donc comme étant la méthode spécifique de la bibliométrie puisqu'elle repose sur la science descriptive du livre, la bibliographie.

Mais le livre et l'écrit en tant que médium renvoie à des études possibles portant notamment soit sur le texte soit sur l'image. Le texte proprement dit (titre, texte, paratexte, citations, tables, bibliographie, index) peuvent faire l'objet d'études statistiques. Pour donner un exemple l'étude des périodiques portant pour titre l'Avant garde¹⁰ a permis de dégager un cycle bi-séculaire du 18e au

20e siècle d'intérêt collectif pour ce concept. L'étude statistique des textes écrits relève à la fois de la bibliométrie par l'écrit et de la linguistique par la langue.

Il en est de même pour l'image fixée, imprimée notamment, considérée soit seule, soit en relation avec le texte. Depuis les années 1970 environ d'assez nombreux travaux ont vu le jour faisant intervenir la bibliométrie:¹¹ étude statistique de l'affiche, de l'illustration, de couverture de romans, de cartes et de plans etc.¹² Là aussi la bibliométrie iconographique relève de la bibliométrie par sa relation à l'écrit et de l'iconologie par l'image.

Références

1. Bruxelles: D. Van Keerberghen et fils. Une impression anastatique a été publiée, en 1989, par André Canonne et le CLPCF dans le cadre du programme de réimpression des grands auteurs de la bibliologie, de l'Association Internationale de Bibliologie.
2. Pritchard, A.: Statistical bibliography on bibliometrics.
In: Journal of Documentation, dec. 1969, vol. 4, No. 25. p. 348-349.
Estivals, Robert: La statistique bibliographique.
In: Bulletin des Bibliothèques de France, dec. 1969.
3. Estivals, Robert: La bibliométrie bibliographique. Lille: Service de reproduction des thèses de l'Université de Lille, 2 volumes, 1184 p.
4. Estivals, Robert: La bibliométrie bibliographique. p. 39-40.
5. Estivals, Robert: La statistique bibliographique de la France sous la Monarchie au 18e siècle. Paris: Mouton et Ephe, 1965.
Martin, Henri-Jean: Livres, pouvoirs et société à Paris au 17e siècle (1598-1701). Paris: Droz, 1969. 2 vol.
Bollement, G. – Ehrard, J. – Furet, F. – Roche, D. – Roger, J.: Livre et société dans la France au XVIIIe siècle. Paris, Mouton et Ephe. 1965.
6. Ducasse, Roland: Méthode du traitement des données bibliométriques pour la gestion des systèmes informatisés. Thèse Université de Bordeaux 3. 1978.
7. Laham, Nadia: La statistique bibliographique de la France de 1793 à 1900. Thèse Université de Bordeaux 3. 1984.
8. Revue Schéma et Schématisation, No. 19. Paris, SBS. 1983.
9. Estivals, Robert: Le livre dans le Monde. Paris, Retz. 1984.
10. Estivals, Robert – Gaudy, Jean-Charles – Vergez, Gabriele: L'avant-garde, étude historique et sociologique des publications périodiques ayant pour titre l'avant-garde. Paris: Bibl. Nat. 1968.
11. Cf. Revue de Bibliologie, Schéma et Schématisation.
12. Estivals, Robert – Gaudy, Jean-Charles: L'évolution graphique des plans de Paris. Paris: SBS, 1983.

Libraries and technology in our changing world: the human factor

Sara Fine

University of Pittsburgh, School of Library and
Information Science, Pittsburgh

It has become a popular pastime among librarians to talk about the future of libraries in a changing world, to analyse the impact that technological developments will have on libraries, and to consider how libraries will fare in the economic hard times that we all see ahead of us.

But perhaps these are not the first questions that we should be asking. Perhaps instead we should be trying to forecast our own future in the information age and considering the impact of the information explosion on the quality of our lives. Only then can we consider the future of libraries; only then can we understand, make plans and develop policies for libraries that will be truly relevant to the future needs of our communities.

The purpose of this article is to address the human factor and to indicate areas where library managers, decision-makers and policy innovators must be aware that unless the nature of human beings is taken into account, the best plans will fail and the most immaculate system will falter.

If we could create the ideal library in a world undergoing rapid technological change, it would be designed for maximum beauty, comfort, efficiency and usefulness. Its resources would be comprehensive and current, developed with painstaking care and thoughtful deliberation over a period of many years, constantly weeded of obsolete and useless materials, constantly replenished by the best that is available. Its technology would be "state-of-the-art." The librarian would be skilled, highly specialized yet broadly knowledgeable, experienced, pleasant, and committed to service. So it would be if we could create the world as we would

have it and we were not hampered by economic constraints, bureaucratic demands and political imperatives. The stage would be set for excellence in information service.

In this perfect world, the only factor to upset our perfect order would be the human factor: the limitations of the human mind, the limitations of the human system to keep pace with rapid change, and the instinctive reluctance of human beings to unlearn old habits and develop new ones. These are the aspects of human behaviour that affect the future of libraries, particularly in a time of rapid technological development and challenging sociopolitical upheaval. If these human factors are ignored or not taken into account, the resulting cost is exorbitant not only in human terms, but in economic payoff as well. No matter how good a technological system, no matter what it can produce, it will not work if the people involved can't make it work.

In order to understand the importance of the "human factor" in the technological system, it may be useful to look at analogies from areas other than libraries. For example, during the events of the Gulf War, we were impressed by the sophisticated weaponry available for combat, technological developments remarkable for their accuracy, dependability and speed. But we were also informed that some of those weapons had not been tested under fire, and no one could really be sure that they would function as intended. There were many factors at issue, not all of them technological. One such example is the F-16 fighter plane, the most advanced flying machine that the United States had yet produced. The F-16 can fly at a remarkable twelve times the force of gravity. This factor is called "12-G." During its development and early testing, however, there was one major problem. Even the best pilots with the best training are unable to function at more than 9-G, *nine* times the force of gravity. The 3-G difference is called the "human factor," the gap between what the machine can do and what people can do. Until this incompatibility is reconciled, either the machine or the people won't be able to function.

The gap between people and machines is not, however, always psychological. There are other gaps – economic, ethical, legal and political. The cost of this factor is inestimable, yet it is these gaps that often define the success or failure of a technological system and determine whether the cost will be offset by the benefits to the organization.

There is another human factor that seriously affects the intent of the organization to progress into new methods and structures. The behaviour of human beings is to a great extent a function of habits and familiarity, and changing those habits often causes alarm and decreases competence.

For example, an American businessman went to London recently and rented a car at the airport. As he pulled out of Heathrow onto the highway, he carefully

looked out at the road to make sure that the road was clear for him to enter. As was his habit, he looked left, then right, then left again before entering the stream of traffic. He did not take into account that traffic was coming from an opposite direction from the one he was accustomed to. Predictably, as he entered the flow of traffic he was hit broadside and his right fender was demolished. Fortunately he himself was unhurt.

The Hertz Rental Car Company representative was very sympathetic and helpful. The business man was, after all, a very good customer and well insured. He was promptly provided with another car. Again he pulled out of Heathrow Airport, and with even greater care looked both ways before entering the flow of traffic. And again, habit took over. He looked left, then right, then left again – and was hit broadside and his right fender demolished. So powerful was the force of habit! So crucial is the human factor in determining our future.

In the information professions, the human factor has serious implications because people interact with information in complex ways. Technology further complicates that interaction. We've already learned from experience that technology has the power to change our personal and professional lives forever. We know it because, historically, major technological events and milestones have slowly and inevitably changed the way people live, love, work, interact, move from place to place, raise their children, view illness, cope with death, communicate with each other, create music and define art, fight wars and make peace. We already know that technology changes the basic structure of societies. We already know that technology has a psychological impact on its users.

In order to look at the psychological impact of technology, particularly information technology, we must not look only at what technology can do, but at its nature – what it is about the technology of today that affects the way people react to it, and how it differs from any technology ever before known in human history. There are features that are common to all modern technology, the features that we strive for when we create, improve, sell or buy, and evaluate technology. Perhaps by identifying those features, the psychological implications will also become clear. Modern technology is characterized by three principal features: speed, volume, and interactivity.

Speed is the principal characteristic of technology. Increased speed is the reason for its development, the purpose for its existence, the measure of its value. Even when we talk of greater efficiency, we are often really talking about greater speed.

But speed is a complicated aspect of human behaviour. We know, for example, that our perception of speed changes as we adjust to it. For example, not so long ago we perceived that the computer was working at amazing speed, but in time we found ourselves complaining about “slow turnaround time” or worse, at the

frustrating long minutes or seconds when the computer is down. With time, we also experience a change in our *sense* of speed. Speed is a psychological phenomenon. The question is whether we will reach a point beyond which human beings cannot continue to function.

To complicate the matter even more, we react to speed both psychologically and physiologically. When we're in a car with someone who's driving too fast or too slow, our right leg muscle twitches as we press an imaginary brake or gas pedal – an automatic reflex of our human nature. Increased speed is one of the issues that we will have to live with in our technological future. When people resist technology and or refuse to learn to use it, it may be a way of trying to slow things down. People seem to be blessed with a natural wisdom that makes them resist what seems dangerous to their health or their sanity. When faced with more speed than we can handle, the normal reaction is to skid, slide, dig in our heels, turn backwards, grab onto anything not moving – do whatever we can to slow things down. It is a lifesaving instinct to try keep our lives in balance. The increase in the speed at which we will be expected to perform and process will affect us both psychologically and physically – and the price we will pay will be increased stress in our lives. The second attribute of technology is volume – more data, more material, more items, more details, more choices to make. In an automated society the most disturbing human factor problem has to do with the increasing volume of available information. The problem is that human beings are limited in their ability to absorb more than a limited amount of information in a given time. We know, for example, that human beings can remember only seven plus or minus two things in their short term memory. When human beings are given too much information too fast, there is no way they can absorb it, much less use it effectively.

For example, business managers in all kinds of companies who have installed the newest and most efficient office automation systems are talking openly about their disappointment with their costly new operations. For example, in the past ten years, the major U.S. corporations have increased their data processing budgets by 12 percent; but productivity has risen by only two percent. The common explanation is that the technology has not lived up to its promise, and the problem would be solved if we improve the technology. But it is becoming clear that this is *not* the real problem. The technology *has* lived up to its potential; in fact, it has *exceeded* expectations. The real problem is that we didn't anticipate the human factor. The machines have done what they were designed to do; it's the *people* who haven't caught up.

In fact, business and management technology seems to have had no discernible impact on decision making. Ten years ago, 90 to 95 percent of new products introduced into the marketplace failed. Today, even with an incredible increase

in sophisticated technology available for product development and design, and with the vast amounts of information available for market analysis, 90 to 95 percent of new products introduced still fail. It means, perhaps, that there are some human problems that better technology and more information cannot solve.

It is not hard to relate the point to libraries. We do not really know how to measure productivity in a service profession like librarianship. But the evidence seems clear that whatever it is we are doing has not appreciably benefited from the massive influx of technology for library service. We are *not* seeing stories and articles in newspapers on the great value of libraries in serving society, and our lawmakers have not seen clear to support libraries to the level we require. Apparently technology has not made a real difference in the degree to which our services are valued. The growing store of available information and the technology to access it has not changed the way libraries operate or are perceived in the broader community. More volume has not improved our position. On the contrary.

In fact, increased volume is perhaps the second greatest threat to our collective psychological health in the future. The growing amount of information available is staggering. For example, current statistics concerning the growth of information available in the United States show the following:

- Over one million books are published annually in the United States.
- Americans bought 13.2 million tons of newspapers last year.
- One weekend edition of the *New York Times* contains more information than the average person anywhere was likely to come across in a whole lifetime in the 17th century.
- The *New York Times* 346,000 tons of newsprint in a year. If ink used in the *Times* were milk, the printing of the paper would consume enough to provide two gallons of milk every week for a year for the entire population of a city of 300,000 people.
- The English language now contains 500,000 words, five times more than in Shakespeare's time.
- We are throwing out more print with our weekly garbage than past generations dreamed it was possible to produce in a lifetime.
- If predictions come true, the amount of new information available to engineers will become so large that it will be humanly impossible to keep current.
- In fact, some scientists now claim that it takes less time to do an experiment than to do the research to find out whether or not it has been done before.
- The quantity of printed materials is doubling every five years. The number of books that the major U.S. libraries will hold is doubling every 14 years.

But what are these facts and figures really telling us? That we are happier more informed, more productive? More moral? More logical? More compassionate? That we make better decisions? Perhaps they are only telling us that there is more *data* than ever before, not that there is *better* data or more useful or relevant data. And certainly the evidence around us suggests that we are not a more knowledgeable and thoughtful society or that our social problems are diminishing. On the contrary.

A third aspect of technology is its interactive nature, that it *responds* to us. It is the interactive nature of modern technology that makes it different from any technology we have ever known before – more powerful, more appealing, and perhaps more frightening. The quality of life for most of us is defined by our relationships with other people. The computer offers us an alternative. It relieves us of the burden of interacting directly with other people in the workplace.

There have been a number of studies that confirm that interactive technology is changing the way we interact with other people. For example, studies have shown:

- That people who interact by computer don't like each other as well as people who interact face to face.
- That electronic mediation changes the way groups make decisions.
- That people who communicate electronically often use angry words and verbal abuse that they wouldn't use in person.
- That people who communicate electronically tend not to use words of affection, even with the people they love.
- That people who work in automated offices at sophisticated work stations often experience isolation and feelings of loneliness.
- That people who deal with computerized businesses often experience uncontrollable frustration when the computer doesn't respond to their complaints.
- That people who use their computers to work at home often do so at the expense of time spent with their families.
- That a growing number of people prefer the inanimate company of the machine to human company.
- That computer crimes are increasing becoming more clever and more costly.

Joseph Weizenbaum, a distinguished computer scientist from the Massachusetts Institute of Technology (MIT), the foremost university in the areas of science and technology, worries that there is more communication between machine and machine and between humans and machines than there is between people and people.

There is no question any more that technology affects our interactive lives.

The questions at issue, now and in the future, are how, and how much, and in what ways are our interpersonal lives changing. Only then can we consider how libraries can and must define themselves in the future. Managers and planners must take into account that with the coming to technology, many secondary changes also occur. Lines of authority change and often people no longer work with their old friends and colleagues but are moved into new jobs with new associates and new bosses. Status shifts from the senior people who have wisdom and experience to the younger people who understand the way the machine works. In many instances workers, especially middle managers, have fewer decisions to make. Instead they become conduits for information, sifting and shifting it to those above and below. Change in status and control of decisions are two major changes that creep into the workplace along with technological change. It is these issues that library managers must address if our technological future will result in a healthy environment.

And so we are left with questions. Who will we be tomorrow? What will we need, want and achieve? How will the quality of our lives be affected by information? Perhaps if we look to human nature and human needs before we plan for our professional future we may be able to take action on our own behalf as individuals, as professionals, as members of our various communities.

The important issue is that we must be on guard, that we not get caught up in the myth of technological magic, that we be critics as well as users of technology, that we fight our small and large battles to protect our rights and our relationships, that we never submit to the tyranny of computer logic.

The major challenge that we face as the information profession is not just to fight for more, sooner, better technology, nor is it just to provide more information to more people. Our challenge is to help people understand the nature of information and to formulate the right questions. Our larger challenge is to become involved in policy decisions about technology and information, to fight just as hard for moderation and thoughtful progress as to fight for more, better, sooner.

There is an old saying that tells us that when you give a child a hammer, everything becomes a nail. We must take care that we not hit everything in sight with our technology, that we use it carefully and guardedly so that it doesn't diminish us but that it enhances the quality of life for all of us.

Conclusion: The greatest marvel of technology is that if it breaks down, we can fix it; if it gets a virus, we can debug it; if it doesn't work at all, we can ignore it, and if it works well, we can make it work better. No one has yet figured out how to debug the human factor. It is the most complicated aspect of any technological system, yet it's the one that seems to get the least attention when we plan for the future. The cost of this omission is high, both financially and psychologically.

Experiences from the development of library automation in Finnish research libraries

Esko Häkli
Helsinki University Library, Helsinki

After 15 years of continuing efforts to create a national online network for Finnish research libraries, the first installations of the coming LINNEA network were begun in 1989. All university libraries will, during the period of 1989-1993, receive the same local integrated online system and these local systems will be connected with each other through the existing data transmission network FUNET which has been created for the use of the universities. In addition to the local systems an auxiliary joint system (sometimes called central system) will be created and connected to the same network as well.

Modern integrated online systems, provided with sophisticated networking abilities, are too complicated to be developed by one single library, how ever big a systems-analyst staff the library may have. The software has to be updated continuously and new features have to be added all the time; this requires permanent engagement. It is obvious that all arguments speak for purchasing a turn-key system which in the best possible way corresponds with the real needs.

How is started

Helsinki University Library started its automation development in 1971 with the Finnish Union Catalogue of Serials (FINUC-S), which still exists. Similar efforts were made also by a number of other libraries, although most of the projects did not last very long or survive to the present day. It was discovered very soon that

there would be no future for library automation in the country if every library had to try to find the solutions alone. A better way seemed to be a joint development which could be reached with the help of a task force serving the needs of all research libraries because

- it was obvious that individual libraries would not be able to acquire expertise nor resources enough to start a system development of their own
- it was felt that there was a risk of the individual local systems being incompatible with each other
- a similar policy had at that time been chosen in neighbouring Sweden; in the Swedish LIBRIS individual libraries were to be connected through telephone lines to a central database.

To make a long story short, a fairly thorough study on future automation development in Finnish research libraries was prepared in 1972. Several solutions were examined but the Swedish approach was felt to be the most suitable also for Finnish conditions. In addition to the proposal to build up an integrated computerized library system, the report stressed the importance of compatibility with other library systems, a principle which since then has remained one of the main features of library automation in Finnish research libraries.

In 1974 the Ministry of Education set up a task force and hired two systems analysts to start to prepare the proposed solution. Things, however, did not proceed according to plans. One could say that the plan was premature. Seen afterwards it was quite obvious, that Finland had not yet advanced far enough on its way towards a computerized society to discover the need of a large computer system for library use. Moreover, an economic depression did not allow investments of that scale in research libraries. So, the development work had to find other ways which were possible but which, nevertheless, were in line with the final goal.

The task force gained more stability when it was transformed in 1979 into the Automation Unit of Finnish Research Libraries and gradually received more staff, at present 10 persons. While attempts to introduce an advanced solution for library automation had to be postponed, a pragmatic approach was chosen. All library automation systems need library catalogues in machine readable form, before anything else can be automated. It was, therefore, decided to start registering acquisitions in a number of libraries by using an offline procedure. Several "intelligent" devices of big physical size and little capacity (4 KB RAM, replaced later by more powerful PCs) were purchased as well as a programme package, which was made available by the British Library at a low price. Cataloguers were working in a quasi on-line environment, bibliographic records were sent on diskettes to the State Computer Centre where they were processed and from where the participating libraries received their catalogues on microfiche regularly. These

catalogues produced by the COM-method replaced the old card catalogues which were not continued as in many other countries; Finnish libraries quite simply did not have enough staff to run two parallel catalogues. Users very soon got acquainted with the new catalogues. This procedure continued up to quite recent years and it has enabled 25 libraries to have their catalogues in machine readable form.

In addition to library catalogues, the Finnish National Bibliography has from 1977 been produced by using the same software. Recording of new titles in the National Bibliography is, since 1979, carried out as a joint task divided between three legal deposit libraries, the University Libraries of Helsinki, Jyväskylä and Turku. It would have been much simpler to produce the National Bibliography by centralized input of data, but the chosen solution, cumbersome though it was, was the only way to get the new monographic literature registered in its entirety. The participating libraries did benefit from the arrangement, as they received their local catalogues of new Finnish literature with only a fraction of the total effort.

In addition to the catalogues on microfiche several university libraries set up local information retrieval systems mounting their catalogue data on the main-frame computer of their universities. The catalogue information was thus made accessible over the campus without additional costs for telecommunications, which was a distinct improvement compared to the old card system.

Catalogue databases using the same offline programme package covered also several subject bibliographies and indexes to periodicals. In order to avoid duplication of efforts, a detailed scheme was created for the input of data indicating the responsibilities of participating libraries. Databases of individual subject bibliographies were, for information retrieval purposes, merged into one database and made available online.

The family of databases created by using the same software, i. e. library catalogues, the National Bibliography and a number of subject bibliographies are available online in the State Computer Centre under its information retrieval system MINTTU. The library databases KAUKO (joint library catalogues), KOTI (the National Bibliography) and the KATI (special bibliographies' joint database) form the KDOK family, which are the most used databases in the MINTTU system. In spite of recent development of computerized local library systems these databases will certainly for some time still be maintained by the State Computer Centre.

The products of this offline approach comprised, as already mentioned, catalogues on microfiche and databases accessible online. A third type of products are printed catalogues and bibliographies, the Finnish National Bibliography being the largest and most demanding of them. A production line for phototyping from magnetic tape was developed in cooperation with the State Computer Centre

and the Government Printing Centre. The Finnish National Bibliography was the first major product and printing was tested in 1978-79. Since then monthly issues and an annual volume of the Bibliography have been printed regularly by this procedure.

The situation today

After a new investigation, carried out together with the Ministry of Finance, a report was published in 1984 suggesting that local integrated library systems be installed at all university libraries. The local systems were then to be connected to each other by using the Finnish university and research network FUNET. On the basis of requirements developed in the report, vendors of ready made computerized systems were invited to make a tender. Several tenders were offered and the process of selection took two years. A system called VTLS or the Virginia Tech Library Systems, Inc. (Blacksburg, Va., USA) was chosen. The software was already in use in several libraries in the United States and in one library in Europe. The structure of the system was totally integrated. The hardware required by the software (Hewlett-Packard) was already represented in Finland providing a guarantee for an appropriate service. The VTLS Inc. in its turn agreed on setting up an office in Finland.

The Ministry of Education made a plan, according to which 50 million Finnish marks were to be invested in purchasing the hardware and the software for about 20 universities and university colleges during a period of five years (1989-1993). In addition, the joint system mentioned above will also be developed and the hardware purchased. The Ministry has been successful in pushing this investment plan through Parliament and everything seems to proceed accordingly.

The VTLS software had to be adapted for Finnish use, which has taken a lot of time and effort. The work has been done centrally for all participating libraries by the Research Libraries' Automation Unit. For the time being the search and cataloguing modules are in use, the acquisitions module is being tested and the periodicals control module is ready for testing. A couple of libraries have already installed the circulation module.

The Finnish National Bibliography went online on the 2nd of May 1990 and the local library catalogue of the University of Helsinki HELKA in May 1991. The total amount of records in these two databases is more than 600,000 and will increase with about 100,000 records a year. The databases are accessible all over the university campus through the internal university network using fiber optics

cable. The databases have also been opened to other universities and several university libraries are already downloading records for their own cataloguing purposes. The use of databases has grown more rapidly than anticipated, the number of simultaneous users being at the moment (when only a part of the libraries within the university have joined the system) about 150. The database of the Finnish National Bibliography FENNICA has also been made available internationally through Internet.

When the joint system with its databases and help functions will be installed in 1992/1993, the main load of use will concentrate on the union catalogue of the participating libraries in the joint system. University libraries will then be in the position of utilizing the work already done by other libraries. Helsinki University Library will, as the National Library of the country, be responsible for making the records of current Finnish literature available within the network as fast as possible; this will require close cooperation also in the future with other libraries and agencies participating in registering new Finnish titles. Catalogue records of foreign literature will be made available either by using the National Bibliographies of other countries on CD-ROM or on magnetic tapes. The goal is to reduce cataloguing in the libraries to a minimum.

The big investment in the automation system for the University Libraries raises new demands on the libraries. It will not be acceptable that local systems will, during a longer period of time, cover only a minor part of local collections. Retrospective conversion of old catalogues is, therefore, a hot issue in Finland. As the National Library of the country, Helsinki University Library in 1989 set up a special service centre for retrospective conversion of catalogues. The Centre is located in the town of Kotka, about 130 kilometres east of Helsinki, and it has reached the size of 17 staff members. The Centre is partly converting the Finnish National Bibliography for the use of the 6 legal deposit libraries, partly offering its services to other libraries against payment. Several libraries have already made use of this opportunity; Finnish university libraries are suffering from lack of staff but they are permitted to buy services from outside. All converted data will be freely available in the coming joint system for all libraries participating in the LINNEA network.

Close cooperation has also been established with public libraries. The supply centre of public libraries, the Finnish Library Bureau Kirjastopalvelu Oy joined the National Bibliography in 1988. It is providing staff for the National Bibliography against the right to sell catalogue records to public libraries. Public libraries, especially big city libraries, will consequently choose data systems which use the Finmarc data format. That makes the exchange of data between libraries easy. Big city libraries e.g. have already purchased the database of the National Bibli-

ography from the pre-1988 period on magnetic tape to be used as a source of records for their local databases.

In addition to the more technical development some important organizational changes will soon take place. The Automation Unit of Finnish Research Libraries has during its whole existence been a part of the Ministry of Education, although libraries have been able to influence its policy through its Steering Committee. The Ministry of Education has now made the decision that the Unit will, in 1993, be transferred to the National Library, i.e. to the Helsinki University Library, where it will become a department. The National Library will also be made responsible for the running and development of the joint system. This gives Helsinki University Library a totally new responsibility for library development in Finland. The Library's position as the National Library will from the beginning of 1992 be also otherwise strengthened through a new University Act. Other libraries will still maintain their influence on the development of common services. The Automation Unit will have its Steering Committee also in the future, and one half of the seats on the Board of the National Library have been reserved for representatives from institutions other than the University of Helsinki.

What have the libraries in Finland learned during the process?

Finnish librarians have learned a lot from their efforts during the past twenty years, which it took to achieve the original goal. I will try to summarize some aspects which have been considered important.

(1) Ultimately it is an achievement of librarians that the Government is investing today in a modern and expensive library automation project. Leading libraries agreed in the middle of the 1970s on a common policy, which they have since then tried to push forward with united efforts. This unanimity was the basis on which the Ministry of Education was able to build its decisions.

Finnish librarians were not wiser or more realistic than their colleagues elsewhere when they decided not to become rivals. Libraries quite simply did not have resources enough to start their own large-scale automation development. On the other hand, Finnish librarians were keenly following the development in other countries. It was obvious that the way which was chosen e.g. in the Federal Republic of Germany, where the systems of individual libraries in most cases were incompatible, was not the way Finnish libraries wanted to choose. The

Swedish model was considered better, and of course it also was much better known.

Opinions of libraries have, however, not been static. Therefore, continuous efforts were needed to make sure that common policy corresponded to the wishes of the libraries and that they were still supporting the accepted policy. On the other hand, the libraries had all the time the possibility to influence decision making, because they had a strong representation in the Steering Group of the Automation Unit and because libraries were regularly informed about all important developments. It would certainly be much more difficult to pursue this type of agreement of the libraries today, when more money and a greater variety of choices is available.

One in-built risk all the time was the dominant role of the University Library of Helsinki, due to historical development; other university libraries are far younger and smaller than this library which at the same time is also the National Library of the country. There was, and still is, a certain mistrust felt of the Library and we have to learn to live together with it and to be serious about our honest aims of cooperation. The resentment became obvious again when the need of a joint system for the LINNEA network was discussed. Some libraries were not enthusiastic about the decision to give the responsibility for it to Helsinki University Library. Librarians are also only human!

(2) Introduction of modernization on this scale depends not only on the will of the institutions or the money available. Society must, as a whole, have reached a certain stage of development or maturity to be able to accept the change. Well informed librarians were in the 70s ahead of times. Only a few large automated systems existed e.g. within the state administration; why should libraries be the most urgent services to be automated! Ten years later the scene had changed completely.

(3) It may sound trivial to say that it is vital to follow keenly what is being done in other countries and to learn not only of successes but also of mistakes. At least a country with limited resources can not start inventing things which already are to be found elsewhere. Neither has a small country any need to develop unrealistic ambitions of doing things before wealthier countries. For Finland the Swedish experience has been most useful and we acknowledge gratefully the help which we have received from our Swedish colleagues.

(4) The importance of internationally accepted standards has proved to be vital. Finnish research libraries had to change their automation approach several times. Due to the strict standards which were followed in recording the collections these changes never caused any real harm. The same standards enabled a flexible

development within the country itself, and even public libraries are now adopting them. International compatibility of the standards has been at least of equal importance and their role will continue to grow.

(5) Automation business is not an issue for experts only. Automation will change the routines and procedures so deeply that it influences both policy and economy of libraries. Leadership of libraries must acquire enough knowledge of automation to be able to push through realistic solutions and to overlook the consequences of individual decisions. One of the big threats is obviously perfectionism, typical of all experts and maybe even more typical of library experts.

The dominant role of experts has, of course, been understandable in earlier days, when automated systems were understood as the automation of individual routines. They were somehow isolated both from each other and from normal decision making in libraries. That is not the case any more; data systems have become an essential part of all activities in libraries.

One question which has been discussed in Finland afterwards, is the development of the national Finmarc format. The format is internationally compatible and has traditionally been very similar to the U.K. Marc system. The latest changes have brought it a step closer to the U.S. Marc format. But why must we have a format of our own? What have we achieved by it? One answer is obvious, we have had to invest an enormous amount of work and later also money because of the Finmarc format. My feeling now is that it would have been possible to accommodate all our data e.g. to the U.K. Marc format. Libraries everywhere have discovered that the perfectionism of earlier days will no longer be economically viable. The Finnish format has also required plenty of work (=money) as the new integrated online system has been adapted to Finnish use. Unimarc e.g. was, unfortunately, not yet available in those days.

(6) The Finnish way towards the situation of today was not too easy. The complicated offline procedures did not save much time in the libraries. Efforts in individual libraries were to a great extent investments for the future, and the benefits of these efforts have now become apparent. For the users, however, the local library catalogues, union catalogues, bibliographies, databases etc. were a substantial improvement of the library services. I still feel that we have done right when choosing the policy of small steps and by utilizing cheap and pragmatic solutions. The existence of powerful PCs today offers totally different and more efficient ways even in a situation similar to the earlier Finnish one.

The main thing, however, would still be a distinct policy which links all the scattered efforts to one chain, and the adoption of common, internationally accepted standards.

(7) Are there any disadvantages to be seen in the Finnish development? If we accept, as an unavoidable necessity, the slow development and the modest cost-benefit ratio of the old-fashioned solutions of yesterday, fairly few disadvantages or direct failures can be seen. Things were done and the results can be used also in a modern setting without difficulties.

One obvious weakness has, however, to be pointed out. The existence of only one single powerful unit for automation planning was, of course, a prerequisite for common databases as well as for the decision on the unified library network. This policy did, however, bring also some disadvantages with it. This must be said quite unIndependently of the excellent work that the unit has done. The point is that individual libraries had too little expertise in automation. This has become apparent now when the new systems are being installed at the universities. Libraries or computer centres have to acquire more knowledge on their local system as well as on library automation in general. Solutions based on a mainframe will not remain the only computer applications in the libraries.

(8) It is useful to discuss the selection of one and the same product for all university libraries as a separate question. It has been asked whether the monopoly of one company will prove to be a disadvantage compared to all its advantages. Nobody can answer this question satisfactorily yet, because the experience has so far been rather short. Of course we would have been happy to receive many enhancements sooner than what has been the case. We do not yet know how the pricing policy will develop. There will certainly still be many other questions.

The advantages are more obvious. There will emerge a real network where participating libraries are working together in real-time and drawing benefits from the work done in other libraries. Software is being developed continuously, which means that the system is being kept up to date. Enhancements and improvements in the system will be available automatically to all libraries. The structure of formal user groups on both national and European level guarantees the influence of libraries in the further development of the software. And last but not least, the data structure used in the system is the Marc-format, which opens new ways if, for one reason or other, the system has to be changed to another. Finnish research libraries are happy in having avoided a situation, where one library has chosen a certain ready-made computer system and another library another system. Different systems do not necessarily communicate with each other without highly sophisticated programmes which are needed as bridges between them.

Comparative research in Europe: The Vienna Centre's experience and prospects for the future

Liparit Kluzadjan

European Coordination Centre for Research and Documentation in the Social Sciences, Vienna

Introduction

There is nothing unusual today about international cooperation in the social sciences; there are many organisations and institutes who specialise in international comparative research, and some have also adopted a particular East-West focus. At the time of the foundation of the European Coordination Centre for Research and Documentation in the Social Sciences, however, the situation was entirely different. It was 1963 and the ideological division of Europe was at its zenith. At that time the first and most dangerous phase of post-war division had just ended. Nobody knew how stable the new equilibrium would be. The foundations of the territorial division were ideological differences over the construction of society. There were two main issues: how to regulate the economy and how to deal with the will of the people; or put differently, the crucial questions of the role of markets or central planning, and the question of democracy or autocracy, both core questions for the social sciences.

The Vienna Centre was established as a non-governmental organisation. However, the possibility of becoming *inter-governmental* was clearly allowed for in its original statutes; it was underwritten by public money, however dispensed,

and member countries regarded the Centre as a symbol of cooperation. Even if it was linked to UNESCO in Paris, it was sited in the heart of Europe. The task it was given was to coordinate social science projects in Europe.

Ostensibly, this task was the same as those of other regional UNESCO social science centres established during the same period. In the sixties, the social sciences were still far from being fully accepted in quite a few European countries, and their infrastructure was often weak. Under these circumstances, international cooperation was seen as one way to strengthen national social science structures, advance methodology (and especially comparative research methods) and create international networks. As a part of this, documentation was seen as a way of supporting cooperation and the exchange of information.

For UNESCO all these functions were necessary and urgent; they became the outward, visible tasks of the Vienna Centre. However, given the conditions – a completely divided Europe with competing political systems – there were additional roles which the Centre had to take on.

For almost 30 years the Vienna Centre has contributed to a certain extent in shaping the ability of European social scientists to understand other nations and cultures. It has done so with greater influence than university-based centres and area studies programmes because joint projects of the Vienna Centre have been explicitly designed for multi-national and multi-disciplinary teams of high-quality specialists with good reputations in their disciplines. Obviously the results were sometimes dependent on political and ideological limits shaped by the Cold War, but the experience gained, even if a negative one, is valuable and could serve as a point of reference for future activities. The Vienna Centre was charged with maintaining East-West contacts in the social sciences, with building a bridge across a very deep intellectual gap. Of course, it could not react adequately to many of the *pressing* questions in Europe. Pressing questions are usually those considered most contentious, and, as cooperation was in contention itself, less controversial questions were deemed more acceptable for comparative research between Eastern and Western countries.

This does not mean that the tasks selected as the subjects of the Centre's activities should be characterised as peripheral. On the contrary, the themes studied within the framework of international cooperation organised by the Centre have been lodged within central concerns of the social science communities. They have been largely topical ones but their elaboration, in terms of theoretical background, methodological equipment, and generalisability as well as explanatory power, has not been sufficiently developed on the transnational level but rather according to the standards of the individual nations. Of course, there have been serious obstacles to harmonising the different culturally and ideologically bounded national standards in order to achieve a new international quality. Even in the

cases of activities in which very strong national teams have participated it has rarely been possible to come to sufficiently well-founded explanations and generalisations.

So, for a certain period, the Centre had a monopoly on East-West social science relations. It was an institution with an ambitious task: to do independent comparative research on the very thing that divided the two political systems. This constrained the type and quality of the research, and it is a lesson which has to be learnt by everyone in cross-national comparative research: How to avoid the *Lowest Common Denominator Syndrome*?

Hopefully, this more overtly political function of the Centre has now come to an end. In the same way, the Centre's unique position in the domain of East-West comparative research has been overtaken by events beyond anybody's control. Regarding the past and future of the Vienna Centre, let us refer to Mrs. Francine Fournier, Assistant Director General for Social and Human Sciences of UNESCO, who, in her address to the recent meeting of the Vienna Centre's Board of Directors, found that, on account of the considerable achievements made by the Vienna Centre during the nearly three decades of its existence in the fields of comparative research, data collection and establishing networks of institutions and individual scholars, it seemed to be particularly pertinent to encourage and enforce this work, it being understood that the Vienna Centre must adjust itself to the new situation in Europe. Indeed, there is an opportunity to restructure the Centre, and to make use of its cumulative knowledge and experience of East-West relations.

The creation of what has become known as the Vienna Centre was a true and useful experiment which must nowadays be transformed in a proper way into a modern international non-governmental institution, not only facilitating and coordinating scientific cooperation within Europe but also contributing to the complicated processes of shaping the newly unified Old Continent.

One experience out of several can illustrate this potential for development. The first twenty years of the Centre's existence were dominated by its East-West role. In the eighties, however, the Centre began to deal with the North-South axis, establishing a research programme on the Mediterranean countries and those bordering the Black Sea. This has been supplemented by subsequent work in this region, broadening the geographical and thematic scope of the Centre's work and extending the participation of the southern Mediterranean countries.

The incorporation of this North-South aspect may be regarded as an important step away from traditional paradigms, towards a truly European outlook. Last year's changes throughout Europe require a comparable reassessment of conventional political and scientific concepts; we essentially need a new framework which grasps the fact that international relations have changed. This way of thinking prompts two important questions: What did the Centre achieve during these past years? What makes the Centre still worthwhile, even in today's Europe?

Main features of the Vienna Centre's activities – 1963-1990

As emphasised before, the Vienna Centre has acquired a special experience in international and cross-national cooperation and research in the social sciences in Europe.

Since the Centre's creation, more than 700 meetings and almost 200 different research projects, conferences and training seminars have been organised, treating topics from many different fields of social scientific enquiry.

Thousands of researchers from hundreds of institutes in Europe and beyond have been brought together by these events. The list of projects hitherto coordinated by the Centre contains more than 70 items. More than 500 scholars from research institutions and universities are cooperating with the Centre. The number of books resulting from the international cooperation organised by the Centre will soon reach one hundred.

The benefits of these human and scientific contacts between people from regions separated by geographical and cultural boundaries is important: it represents an exchange of methodology and skills, the experience of different languages, cultures, and values and the groundwork for the development of general theory and contributions to policy analysis.

The Centre's activities can be summarised as follows:

- the organisation and coordination of international comparative research projects;
- the organisation of conferences on topical themes in the social sciences;
- the stimulation of information and documentation exchange;
- the promotion and maintenance of networks between researchers from all parts of Europe;
- the training of social scientists in problems of international comparative research;
- the publication of the results of its work.

In recent years the Centre has been active in the following main areas, which constitute the divisions of its programme of research:

Technology and Society: Democratic Reform and Socio-Economic Reconstruction in Central and Eastern Europe, the Future of Work, Economic and Technical Cooperation in Europe, New Technologies, Changing Work and Income Opportunities, Public Administration and Information Technology, Youth and New Technologies, Women in Sciences and Technology, Technology in History

Environment and Society: Environmental Policies in Europe, Waste Management, Legal Measures, Ecological Economics, Training in Environmental Matters for Economists

Family Studies and Demographic Issues: Parents in the 1990s, Changes in Values and Ways of Life, Women as Agents for Changing Structures and Values, Population Policies Stimulating Fertility, Issues of Migration

Local & Urban Systems: Local Administrative Reform, Inner City Problems, Local Development, Infrastructure, Local Social Movements, Locality Studies, The Re-emergence of Central Europe, Local Planning and Central-Local Relations

Language, Ethnicity & Culture: Semiotics, Stereotypes in Thinking, Multilingualism and Ethnicity, Tourism as a Factor of Change, European Culture Today, Pre-Columbian Collections in European Museums, Information Exchange on Higher Education

The Economy & Agriculture

Information and Documentation: Current Research Documentation; International Exchange of Information Sources; Legal and Economic Aspects of Information Provision

Peace and Conflict Studies: Non-violent Resolution of International Crises and Regional Conflicts

Interdisciplinarity and Philosophy

Training of Young Researchers

The Distinctiveness of the Vienna Centre

There are well over a hundred institutes and organisations which in one way or another focus on Eastern or Western Europe. It seems that the Centre is just one of them and this puts the onus on the Centre to make its case for support.

Looking at these other organisations with similar aims reveals a number of striking differences to the Centre's profile: Other institutions are, as a rule, organised on a national basis (often governmental or private), or as institutes of a particular university. The majority of them have not focussed up to now on Europe as a whole; they have concentrated on the study of the Soviet Union, Eastern European countries or the countries of the European Community. They are mostly specialised in either one area of the social sciences, or in one area of Europe and consequently work with staff selected on these grounds, predominantly nationally or disciplinarily defined. The Vienna Centre, on the other hand, is organised on an international, non-governmental basis: It investigates all European countries

and has always treated Europe as a whole. It is inter- and multi-disciplinary, and its staff come from a wide range of different social science disciplines, and in addition have all been seconded from different institutions in different countries.

The Vienna Centre is fully aware that bilateral cooperation is experiencing a general boom, among others, fostered by the European Community, and that not much space may be left to multilateral cooperation. Especially in view of this, the Centre itself, its staff and the Board of Directors, and – as we understand – many of the funding agencies, are in favour of supporting multilateral cooperation, however implemented within a changed organisational and programmatic scope.

So the Vienna Centre still has a distinctive profile in modern European research. It combines a number of features not yet found in many other organisations in Europe. Most are of course changing in the light of recent developments, and will no doubt continue to change in the Centre's direction. The role of a truly European Centre is more feasible than ever before.

There are several statutory determinants of the Centre's role in the international social science community:

- its essential relation is with the international social science community through the ISSC, UNESCO and the different National Funding Agencies (NFA-s);
- its scope is *Europe*;
- it is primarily a *non-governmental* organisation;
- it is a *multilateral* organisation;
- it is a *facilitating* organisation.

The Vienna Centre is an 'autonomous body' of the International Social Science Council (ISSC), which means that the ISSC oversees its appointments and accounts. It was established by a UNESCO decision, and a number of projects are still directly supported by UNESCO. NFA-s contribute the major part of the Centre's budget, nominate members of the Board of Directors, and second scientific staff members, most paying the expenses of the former and the salaries and associated costs of the latter. These factors create the framework of the activities of the Vienna Centre by way of a 'negotiated order': The Director and seconded staff members, the interests of the international organisations and the NFA-s, and the wishes of the Board of Directors are involved in a continuous process of negotiations which clarifies what the actual common denominators are and what the priorities for scientific work are or should be.

In practice this framework was functioning more or less effectively but at present the Centre is engaged in defining its new structural and organisational model, which is to be presented in its new Statutes to be adopted this November. The draft in its present form, apart from deleting the political issues of balanced

representation between East and West within the Board of Directors, states in a more defined way the aims of the Centre, the decision-making process and its organisation. It is targeted at more efficient work of the Council (the present Board), the permanent staff and the Director. The role and position of the scientific staff members – Senior Researchers and Junior Research Assistants – is defined clearly and a stimulating mandate is given to the staff by facilitating their activities. It is an advantage when good conditions of partnership can be created between the organisations involved; it brings active feedback from the NFA-s, the Centre and associated organisations, and a readiness to support the relative autonomy of the Vienna Centre and its staff. For its part, the Centre should give adequate information and present well-documented plans to its partners, taking into account their interests and needs.

Particularities of the Vienna Centre

A European Dimension

Europe is a region on the map of the world. For many people it is both a cultural and historical concept. The geographical meaning determines which countries' NFA-s contribute to the work of the Vienna Centre, and where participants in projects and programmes come from.

As a concept, Europe is regarded differently in different places. For the Vienna Centre both aspects of Europe are important: it should study the different concepts of Europe, and this means that the Centre is directly involved with the European ideal as one of its most important scientific tasks. Given a self-critical approach, this commitment can be a fruitful basis.

East-West Cooperation

The original task of the Vienna Centre was to encourage East-West cooperation in the social sciences. This has two important advantages under the changed circumstances of Central and Eastern Europe. The first is that the experience and contacts of the Vienna Centre in Eastern Europe can help the quickly growing need for contacts and interchange in the social science communities of Central

and Eastern Europe. The second is that cooperation under the umbrella of the Vienna Centre is broader than West European, EEC-oriented cooperation, to which much West European international research seems to be directed in the first instance. This is a view shared by many of the researchers who are involved.

A Non-Governmental Organisation

The most obvious advantage of a non-governmental organisation is its readiness to meet scientific development needs without administrative or bureaucratic constraints. Status as a non-governmental organisation guarantees independence from direct political intervention in research hypotheses, data and its interpretation. A non-governmental organisation is free to select its participants according to scientific standards, i.e. standards of quality and expertise.

A Multilateral Organisation

A multilateral organisation has some comparative advantages of its own. A 'balance of power', broad and varied perspectives, lack of a limitation to national interests are all good examples of this. It also brings some more general weaknesses: a certain readiness to look for common denominators at the lowest level, an inflexible structure and resistance to change.

At the moment, all of the Centre's external forces are acting towards new ideas and change. Hardly any of them resist these, and therefore the general weaknesses of multilateral organisations should not become a source of threat under the current conditions. On the contrary, the comparative advantages of the Centre should come to the fore.

The Vienna Centre offers a distinctive experience in multilateral East-West cooperation in the social sciences. It can and should support the reconstruction of the social sciences in the countries of Central and Eastern Europe. It should meet their needs for cooperation with the West. Its multilateral approach can give some balance of power and broad, varied perspectives to all the social science communities involved. This should help to avoid a situation where the communities of Central and Eastern Europe depend mostly on national and supranational communities in the West, and the Centre should continue to provide vital support for the development of equal cooperation between social science communities, each on their own terms. This can only be achieved through cooperation with the

newly reconstituted institutes and associations of Eastern Europe, and the international community. It also means that topics should be largely chosen so as to involve the widest possible range of interests at any one time.

An Enabling Organisation

The Vienna Centre initiates and coordinates cooperation, exchange, and comparative research in the social sciences. It acts as an international facilitator. Its own direct contributions are a part of this cooperation, exchange and (comparative) research with others. The existence of a Centre like this must be an advantage to the social sciences in Europe. Above all, its potential for future development is enormous, and relatively unexplored. More effort will be directed internally towards outlining ways in which the Centre will be useful as a facilitator, and towards ways in which the information assembled there can be put to good use.

The recent developments in information sciences are relevant here. Lack of adequate investment has hampered the Centre's manipulation of the information which it has. Thanks to recent modernisation, this can now be both ordered and published with greater rapidity, and new methods of dissemination, such as CD-ROM, on-line services and Bulletin Board systems have been explored. The other limiting factor in this operation has, until now, been the parlous state of communications infrastructure in some parts of Europe. As this improves, so can the Centre's role as the hub of a communications network grow. The existing work of the Centre is very relevant to this evolution; the ECSSID programme can profitably expand its work, and the results of the other programmes link with it more effectively.

The Vienna Centre's contribution to cross-national comparative research

Social scientists engage in international comparative research because, basically, each social event is part of a historical sequence within a given cultural context. This implies

- that social scientists must introduce some form of historical perspective into the analysis of the specific phenomena they are investigating, for a timeless analysis would be meaningless;

- that they must study the cultural context of the phenomenon they are studying. This they can do by analysing a given phenomenon in other cultural environments, for example in another country and another language. When repetitive sampling in different cultural settings produces similar outcomes, one can begin to discern a probabilistic pattern or predictable regularity in human behaviour.

The central case for cross-national research is the observation and assessment of the cultural environment in which a particular phenomenon occurs. Such comparisons are often compared to controlled experiments in the natural sciences, and whilst they might not confer exactly the same statistical rigour on the investigation's results, they undoubtedly increase the validity of most research findings.

Change as a general problem of methodology

The current activities of the Centre represent a broad array of international scientific undertakings. This fact results in overloading the Centre's capacity and not allowing a more structured architecture. And as the mutual links among different types of activities are not sufficiently well developed, the potential synergic effects are not fully realised. The proposed activities have their origins in very different sources. This situation is recognised and this is one of the reasons for creating an improved strategy.

The Centre should strive to place more emphasis on *cross-national developments*. Until now it has encouraged the analysis of the impact of science and technology on social life, but not the analysis of the social and cultural bases of such a development. To correct this bias, the Centre should pay more attention to the meaning of cultural and political differences in Europe. It should try to create better developmental models. In this respect the interdisciplinarity inherent in producing new developmental approaches in multi-level research could relatively quickly become one of the Centre's comparative advantages. It is not easy to define in a more concrete way the most appropriate subjects for the Centre's future activities, especially in the short term, because there are many intervening factors which could either catalyse or hinder each option selected.

Unavoidably, the Centre will pay attention to studies aimed at the creation of new theories of all-European development, using all the experience gained hitherto, and being sensitive to new occurrences. At present many activities in the field of theory-building and methodology are geared to the analysis of social phenomena or social problems within different *national* contexts. Moving in the

direction of the analysis of transnational developments requires a systematic reconsideration of the methodological and theoretical experiences which will flow from this change in orientation. The fascinating new European scene, with all its pros and cons, should become the first priority for international social scientific efforts and thus for all kinds of activities pursued by the Vienna Centre.

In the aftermath of radical change in Europe, social science research must face completely new issues of content, namely the description and explanation of processes of presumably rapid and large-scale change, as against more specific topics that proceed from the assumption of an environment with near-stable parameters. But these new problems are inseparable from questions of methodology.

It is of course both necessary and useful to investigate particular comparative topics. Often in the past the criteria of choice were dependent on a general proviso: to provide all sides with data in the most easily attainable way without raising questions about the rationality and/or legitimacy of the general framework within which those data under investigation lay. Other things being equal, a general political climate of *détente* – but not of substantial change – necessarily led to a reinforcement of the condition of expediency in bilateral research projects.

With the collapse of the general framework, this criterion's exclusiveness could not be retained any more, given a sensible selection of topics. The changes are neither terminated nor foreseeable, nor can they be limited to such countries where official re-shaping of the political system has already taken place. This means it is not possible to simply replace some of the previous assumptions by more up-to-date ones. It is nearly impossible to isolate specific topics as we could under the previous conditions, with many given fixed parameters. What now has to be taken into consideration, both in the selection and the implementation of any new research project, is that the general context of any specific issue is under constraints of rapid and large-scale change with an amount of complexity that we should not underestimate. A conceptual framework is needed to capture, at least approximately, the multiple interdependences within one particular field of investigation. Thus there is necessarily a shift towards new methodological problems.

This calls for two different but interconnected strategies. On the one hand, there is a need for theory-oriented projects, in order to re-assess the criteria of relevance for research in the different areas of social science under conditions of rapid and global change; on the other hand, a large-scale participation of all countries affected and interested in these recent developments is necessary in order to come to grips with these complex interdependences. Thus urgent questions of methodology call for more multilateral work in all areas of the social sciences. As a European organisation covering various fields of research the Vienna Centre provides an appropriate forum for this approach.

The substance of research

The Vienna Centre is already involved in a number of highly topical projects which have been developed and organised by members of its scientific staff or were initiated in cooperation with UNESCO or other organisations. The projects are outlined in the research programme of the Centre.

In addition to these, the Centre is considering making certain small-scale qualitatively high contributions in the area of management training.

The Vienna Centre has traditionally been engaged in this substantial research and we intend also in the future to contribute to general research on processes of change and the problems of industrial societies. It stimulates the analysis of the impact of science and technology on social life, but not the analysis of the social and cultural bases of such a development. To correct this bias, the Vienna Centre will pay more attention to the meaning of cultural and political differences in Europe in order to create more adequate developmental models, of course based on interdisciplinarity. In this respect the interdisciplinarity in producing new developmental approaches, in multi-level research, could relatively quickly become one of the Centre's comparative advantages. However there are also a number of important contributions that the Centre can make at the level of research infrastructure. But after detailed discussions on the research agenda during the recent months, the Board of Directors of the Vienna Centre found it both feasible and in line with the present and predictable resources of the Vienna Centre to ask the staff to give specification to the development of such long-term programmes as

- (1) Uneven economic, political and social development in the present European context, including consequences for demography and cultural identity.
- (2) Environmental issues and their social and political impact.

An infrastructure for international comparative research

The Vienna Centre should perform two important functions: a support and a catalysis function.

The *support function* includes the provision of the following services:

- methodology, i.e. contributing to the development and spread of the methodology of international comparative research, both on the general level and within particular areas of research;

- training, i.e. increasing its training activities and constituting a programme of seminars devoted to problems of international comparative research;
- networking, i.e. establishing networks of researchers throughout Europe that are interested in particular topics and making these networks accessible to others;
- information exchange, i.e. increasing information exchange in all possible ways through the creation of databases, current research registers, handbooks, etc.

The *catalysis function* involves newly emerging needs in many fields of social scientific enquiry and assisting in the linking up of networks and ideas, eventually also assisting in organising conferences that then may hive off new research projects not necessarily coordinated by the Vienna Centre. The Vienna Centre could thus function as a kind of clearing house for new activities in international comparative research.

Considerations on the nature of comparative studies within the Vienna Centre

The research undertaken at the Vienna Centre, by its nature and its object, constitutes an ensemble of pertinent preparatory studies in this field. In fact, during almost thirty years, transnational research projects comparing countries of Eastern and Western Europe have been carried out in the very diversified field of the social sciences.

The underlying intention of the Vienna Centre's various activities has obviously been to arrive at an improved mutual understanding of the different approaches employed. Or, if "understanding" does not imply coming closer to each other, it could, or even ought to, lead to adjustments facilitating acceptance of the other side's positions.

Understood in this way, the research carried out at the Vienna Centre forms the ground work that any serious negotiation procedure ought to encompass. The aim of a theory of negotiation should not simply be to arrive at better compromises; rather, it ought to orient negotiation towards clarifying the ideal goal, which would be common solutions.

In general, the Centre's research activities are comparative in the sense that (a) they concentrate mainly on macro-dimensional, inter-dimensional, and institutional aspects of the societies of many nation-states; (b) their method is com-

parative in the widest possible sense of the term, so that the scientific method makes it possible to construct empirical propositions of the most general validity, through an increase in the number of variables that are taken into consideration because of the greater number of societies studied, and their subsequent reduction to a limited number of relationships that are deemed significant. Nevertheless, their scope might appear limited.

It must be noted that this research actually belongs to the category of transnational studies relating to specified areas and involving social entities forming part of culturally more or less homogeneous geographic zones. Certain research projects, like the programme on "Water and Man in the Countries of the Mediterranean and the Black Sea Regions" have a geographical dimension transcending Europe. In spite of the extra-European areas investigated, it is clear that the comparative nature of the research carried out at the Centre is limited, because the empirical propositions envisaged are not general and do not permit the elaboration of concepts with a universal significance. (The research projects just mentioned above are not universally comparative studies because the extra-European countries, whose number is actually quite small, have only taken part exceptionally. The only study that could really be considered as one of truly general significance is the one on "Automation and Industrial Workers", because it included the USA, Japan, the USSR, and a dozen European countries, which formed a sufficiently representative sample of societies where the studied phenomena had reached significant proportions within the respective social systems.)

Otherwise the Centre's research projects are not comparative to the same extent because the defined research targets are located at different levels of theoretical and methodological importance. A first group consists of studies with essentially descriptive targets: this research is not guided by recognised theoretical generalisations or general hypotheses. Because of the scarcity of information available about a given problem on the transnational level, and considering the limited knowledge existing in the different countries about the same phenomena, the researchers are confronted with the necessity of collecting descriptive and documentary material. If such research seems to lack any general kind of usefulness, it can still lead to new research hypotheses. The object of the second group of research projects is explanatory. Research may be explanatory in an *inductive* way (studies starting with more or less vague notions of certain possible hypotheses which are then defined more precisely and verified), or it may be *deductive* (studies applying a general theory to specific cases, certain aspects of which are interpreted), or, finally it may be *demonstrative* (studies trying to confirm or modify a theory, thus contributing to its elaboration). The Centre thus groups its research work according to the different approaches described above, which include the juxtaposition of various monographs dealing with a given subject. As

regards the level of internationalisation, various stages are possible according to the equilibrium or disequilibrium in the participation of different nations or blocs of nation-states.

Starting from the variables taken up by these research projects, it is evident that rigorous methodological reflexion about the Vienna Centre's research work must take place, which should neither be holistic nor individualistic, but systemic. What, then, is the epistemological pivot around which the construction of research targets and the delimitation of the scope of research revolves? What is the theoretical pivot around which hypotheses are grouped and concepts defined? What is the morphological pivot around which diverse theories and different levels of explanation for phenomena are articulated? What is the technical pivot around which empirical investigation evolves and the structuring of observation and data gathering is effected?

As far as the scientific aim of the Vienna Centre's research projects is concerned, it is certain that many of them relate to theoretical concepts of society or the social system, involving areas where negotiations occur. In fact, levels of reality such as the region, the nation, the continent, or the "world system" are empirical configurations which do not determine whether sociological explanations are satisfactory. At any rate, in any living society – by definition – there is change, thus "negotiation" is possible, if not indispensable. But there are areas where negotiation takes up a predominant position: international relations, political science, legal thought, political economy, communication science, environmental problems (including risk studies), choice of technology, etc. Disciplines such as linguistics, geography, history, anthropology, ethnography, and psychology of course contain a multitude of systems which are shaped entirely by conscious or unconscious negotiation.

Summary and conclusions

Given its long experience in the field of comparative transnational and transcultural research, the Vienna Centre is one of the institutions that is best equipped for taking up the new challenges. It is the increasingly stronger links of interdependence between the processes and structures which make it more and more necessary to analyse the situations by taking into consideration also the global perspective, such as regional diversities and national specificities. The comparative approach as well as the interdisciplinary one are those which are best suited for grasping the interconnections between the different levels of analysis.

What conclusions can be drawn from this short overview, in particular regarding the Centre's future policy? Any future-oriented strategy should be devised around the concept of *originality*: the Vienna Centre has been, and should continue to be, an original organisation, and everything must be done to reinforce this. Only in this way will the Centre be able to compete with other organisations in the international arena.

This means that the Centre should strive for *visibility* and *impact*. In order to increase its visibility, the Centre must raise the number and, foremost, the quality of its *publications*. In order to achieve a greater *impact* it should integrate its various activities to a greater extent, and maintain its original character as a mediating organisation, both between East and West and North and South.

Putting special emphasis on the study of change in the political, social, economic, cultural, environmental etc. domains, the Centre considers all of them strongly interconnected. Only the structure of these particular changes can be used as a sufficiently powerful tool to describe and explain the very complicated extent, and especially future processes, of the European development. This structure of particular changes requires, first of all, the elaboration of new methodological approaches, of new cognitive equipment for international comparative research. Changes in reality have to be followed by changes in methodology. But the notion of change represents also an unavoidable challenge for new cognitive efforts.

In the aftermath of the radical changes in Europe social science research has to face completely new issues of content, namely describe and explain processes of (presumably) rapid and large-scale change, as against topics proceeding from the assumption of an environment with nearly stagnant parameters. And the research of these new problems is not separable from questions of methodology.

It is, of course, both necessary and useful to investigate particular comparative topics. What now has to be taken into consideration both for the selection and the implementation of any new research project is that the general context is under constraints of rapid and large-scale change of a complexity that one should not underestimate. In other words: a conceptual framework is needed to capture, at least approximately, the multiple interdependences within which one particular field of investigation should be specified.

This calls for two different but interconnected strategies. On the one hand, there is a need for theory-oriented projects; on the other hand, a large-scale participation of all countries affected by and interested in these recent developments is necessary in order to come to grips with these complex interdependences. Thus urgent questions of methodology call for more multilateral work in all areas of the social sciences. As a European organisation covering various fields of research, the Vienna Centre provides an appropriate forum for this approach.

The Vienna Centre could play a stimulating role in the promotion of a new kind of research: as a flexible initiator and organiser of transnational research and as a catalyst and clearing house for initiatives throughout Europe.

There is much more work to be done in implementing the Centre's various plans and programmes. Yet we believe we have gained considerable ground on the way towards a more programmatic and coherent set of objectives. The experience of the Centre, the capacities of the present staff, and the large portfolio of topical issues will assist us in reinforcing our activities according to the new profile to be adopted. We face great tasks, special opportunities and challenges in redefining the Vienna Centre, and we feel confident as regards the successful performance for the future.

Access to the literature of the social sciences: Where do we stand, and where can we go?

Maurice B. Line

Alexandria. The Journal of National and International
Library and Information Issues, London

Research^{1,2} carried out under my supervision 15-20 years ago showed that bibliographic control in the social sciences was poor. There was a multiplicity of bibliographies, large and small, with a huge overlap between them but with significant gaps. There was no attempt at coordination. To obtain good coverage in some subjects, four or five bibliographies had to be used – and even then coverage was by no means complete. Articles often had to wait several months, sometimes many months, before appearing in indexes. Subject access was haphazard; access to the contents of books, a major source in most of the social sciences, was extremely poor. This last was and is true in science and technology as well, but it matters far less there; books account for a very small proportion of citations in those fields, whereas in the social sciences they account for as many as journals.

Some of these deficiencies are attributable in part to characteristics of the social sciences. In the “softer” areas, such as sociology and political science, terminology is unstable over time and variable between different ideologies; Marxist countries had different concepts from capitalist countries, and often different terms for similar concepts. Few of the social sciences have fixed boundaries, and there is a low level of self-sufficiency; for example, over two thirds of references made in sociology journals were to other disciplines such as anthropology, management and political science. One explanation that has been put forward for this is that the social sciences are “immature”, but it is more likely that cross-disciplinary

interdependence is an intrinsic and permanent feature; it would be surprising, and probably not healthy, if sociology was largely self-sufficient.

Another characteristic of the social sciences is that, by contrast with science and technology, potential users of bibliographic tools are neither numerous nor wealthy. The market for indexing services may therefore not be large or rich enough to support publications on the scale of, say, Biological Abstracts. Moreover, again in contrast with scientists, there has been little demand from social scientists for better services; the penalties for ignorance are far less than in science, largely because absolute replication of research is rare – material objects do not change between one project and another or from one country to another, but human beings do, and the same study at different times or in different places is unlikely to yield the same results.

Some of the above problems can be alleviated by use of the Social Sciences Citation Index, since this cuts across subject boundaries, and also partially compensates for the deficiencies of subject indexing by taking a different approach to access. But it is best regarded as an additional tool, not as a substitute for more conventional ones.

What has changed in the last 20 years? Not a great deal, it must be said. In the 1970s I expressed the hope that some entrepreneur would produce a better service or services, covering wider areas more comprehensively than most existing bibliographic tools, taking their markets and driving them out of business. From the large databases subsets could be produced, either on demand or as published bibliographies if there was a market for them; these published tools would be of manageable size and therefore moderately priced. This has not happened. All that has really changed is that nearly all bibliographic services now construct databases by computer and use these as the basis for printed and online services. This has made them available more quickly and more widely, and also perhaps made searching easier, but the actual contents are no better.

The need for better access is more acute than it was 20 years ago. There is more literature, and at the same time libraries are able to acquire less and less of it. Browsing on the shelves is therefore less likely to yield useful results, and the ability to find out with some precision what there is on different subjects is more important. It will become still more important.

There is now hope of improvement with the recent transformation of Unesco's International Bibliography of the Social Sciences (IBSS), a set of four volumes relating respectively to Anthropology, Economics, Political science and Sociology. In its old form this tool, published since 1952, was of very limited value, since it was published only once a year and was thus out of date by the time it appeared; it was highly selective in its coverage; and its subject arrangement was not very helpful. Where it did perform a useful job was in its coverage of many journals

in less familiar languages and from less developed countries. It thus usefully supplemented other bibliographies, but the utility was marginal, and it is doubtful if much use was made of it by social scientists.

This has now changed. In 1990 the British Library of Political and Economic Science (BLPES – the library of the London School of Economics) took over editorial responsibility for the IBSS, and this provided the opportunity to merge it with the London Bibliography of the Social Sciences. This last bibliography was confined to books, largely the acquisitions of the BLPES. There is thus now a much more comprehensive database, in machine-readable form, which is used to produce not only annual volumes but a monthly bibliography called International Current Awareness Services (ICAS). This is a collection of contents pages of some 13,000 serials and of collections of papers published in monograph form, with full indexing. IBSS, which covers over 1,500 serials as well as books, and ICAS, with its much wider coverage of serials, complement one another. In due course the database will be accessible online, and this will greatly increase its value – as well, one hopes, as its income, for upon this will ultimately depend the success of the venture.

One of the greatest hindrances to good access to the literature is the very inadequate subject indexing of books in bibliographies. It has been interesting to observe that as OPACs (Online Public Access Catalogues) have come into existence the ability that most of them offer to search by keywords in titles has been heavily exploited by users. A few experiments have been conducted that involve putting the contents pages of books into machine-readable form and providing keyword access to them. This is undoubtedly crude, since many chapter headings are not descriptive of their contents, any more than all book titles are. But it is very cheap, and it offers something that was not available before.

It is however possible to do much better than this. Detailed subject analysis of books is expensive and time-consuming, but the effort and cost are, page for page, no greater than for the indexing that is already carried out for periodicals. If this were done for all books of scholarly interest, a first rate database should result that would attract a big enough market to pay for itself, partly by sale of printed products, partly by income from online use. Most academic and research libraries would buy the printed products, just as they buy now many expensive bibliographic tools, some of them of dubious usefulness.

Such a database could form the foundation of a still better system. Contents pages could be digitally scanned and put on to microfilm or optical disc and coded for retrieval, so that they could be called up by searchers as required. A searcher in a bibliography would then be able to consult the contents page of any book he thought might be of interest to him. Ideally, there would be a direct link between the bibliography and the film or disc, but the system would work well enough without that.

It would be possible to go one better, and put the actual indexes of books on to film or disc. The user could then call up the indexes of likely books and see whether they had material of relevance to him. (This would incidentally reduce the number of books requested unnecessarily on interlibrary loan in the hope that they might contain something of interest.) This procedure would be better than entering the indexes of different books into one huge database for direct searching of entries. For one thing, the file would be almost unusable because of inconsistencies of indexing and vast numbers of entries under certain headings; for another, the keyboarding that would be necessary for character encoding would be far more costly than scanning the pages digitally.

In this ideal future system the user's first stop would be the local catalogue, supported and supplemented in turn by (1) the comprehensive database, (2) the file of contents pages, and (3) the file of indexes. No publisher or database producer could be expected to take the risk of initiating a comprehensive project on the above lines. However, it is not unreasonable to hope that an experiment could be undertaken in a particular field, say books in criminology published in the last five years.³

Access to documents has been improving faster than bibliographic access. This has been due entirely to the application of electronic technology. The automation of union catalogues and the catalogues of major research libraries, and online access to them, has given wider and wider exposure to the contents of a larger and larger number of libraries. Requests can be sent to them instantaneously by computer, and responses can be sent back equally quickly in the case of unavailability or delay.

What happens after that is still open to improvement. If items are sent by mail, supply can be slow and unreliable. It must also be said that many libraries do not handle requests from users in other libraries with anything approaching the urgency of requests from their own users. Unless they do, we shall not see really fast supply times under any system, and the acceptance by libraries of this responsibility must be a prime aim. One way of helping to achieve this is to introduce a scheme whereby the full direct costs of supply are charged to requesting libraries, so that they are under an obligation to give a good service, and moreover cannot make the excuse of financial inability to provide it. In any case, there is no reason why supplying libraries should pay, any more than booksellers pay for the books they supply to libraries.

For books, or any items that cannot be copied (that is, anything over 20 or 30 pages), it is hard to see what more can be done unless mail systems improve. However, for journal articles electronic technology is coming to our aid again, in the form of telefacsimile. The CCTV Group 3 machines that are in general use at present are too slow, and the copy they produce is of too poor quality, to make

them satisfactory for any but urgent items, but Group 4 machines, which will come into use when ISDN (Integrated Services Digital Network) is widely installed, should be at least as cheap as making photocopies and sending them by mail, and a great deal faster. Moreover, the copies are of much higher quality.

Many have suggested that the ultimate ideal is the online journal, the text of which can be searched word by word and read on screen. Reading on screen without the ability to search is possible already for journals that have been digitally scanned, as is the case for quite a few in business and management. They can also be printed out at the receiving end; users will find on-screen scanning adequate for some articles, but most people will want to read some articles more intensively or will wish to have a copy to keep.

Whether direct searching of text will prove very useful is difficult to say. My own guess is that, given the problems of terminology in the social sciences, it will not, so long as bibliographies give adequate subject access to the contents of journal articles.

It seems then that we can look forward to significantly improved access to social science literature in the next few years: better bibliographic control through the new International Bibliography of the Social Sciences and the International Current Awareness Services, greater ability to locate books in libraries through online catalogues, and faster supply of journal articles through fax and online journals.

What needs attention is, in ascending order of difficulty, the speed of supply of items requested on interlibrary loan, subject access to the contents of books, and the mail service. The former is wholly within the control of libraries; and the second would have more chance of happening if libraries pressed for it. As for the third, many bodies other than libraries have an interest in seeing better mail services, and one can only hope.

References

1. Bath University Library. Towards the improvement of social science information systems: overview of research carried out 1971-1975. (Design of Information Systems in the Social Sciences, Research Reports, Series A, no. 1). Bath, University Library, 1980.
2. Line, Maurice B.: Secondary services in the social sciences: the need for improvement and the role of libraries.
In: Behavioral and Social Sciences Librarian, 1(4), Summer 1980, pp. 263-273.
3. These ideas are explored more fully in: Line, Maurice B.: Bibliographic records for users: from disordered superabundance to cost-effective satisfaction.
In: Aslib Proceedings, 42(2), February 1990, pp. 41-49.

Social science research and information needs in Europe

Arnaud F. Marks

Social Science Information and Documentation Centre
(SWIDOC),

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences,
Amsterdam

Introduction

Political, economic, social and cultural relations among the ca. 35 countries of our continent are changing thoroughly. In the recent past contacts between East and West were limited and determined by the rigid separation of the two blocs by the Iron Curtain and the Berlin Wall. Now it is relatively easy to develop bi- and multilateral relations in various fields between almost all European countries. However, the process of liberalisation of the Eastern bloc is beset with problems. Nationalist and ethnic sentiments are flaring up and lead to a revolutionary decomposition of the bloc and its (trans-) national institutions and to painful processes of civil strife. The situation is aggravated by disastrous economic conditions and scarcity of economic resources.

Liberalisation and decomposition in Central and Eastern Europe (terms now having more geographical than sociopolitical connotations) coincide with the multifaceted and, of course, not at all unproblematic process of integration of the Western European Community. This integration process naturally affects also science and scientific information and documentation. In the European Commu-

nity increased internationalisation of science is envisaged while initiatives are unfolded in the fields of scientific information, documentation and library in order to support international scientific cooperation and exchange. To a certain extent this internationalisation of science goes hand in hand with the growing awareness of mutual and synergic dependence. It is, however, by no means just an epiphenomenon to the European integration process. It is quite evident that science (and the arts) are also initiators of change. They actively contribute to the making of a new Europe. Now that science (and the arts) in the former communist countries are no longer under severe ideological censorship and consequently free to contribute to shaping the continent and helping solve its problems and alleviate its plight, it is obvious that the internationalisation of science and its institutions should not be restricted to the EC member states. A larger scientific potential can be further developed and tapped to the benefit of whole Europe. Building-up a scientific community of a wider than Western European scope requires explicit policies concerning pan-European research and information exchange.

Although this *liber amicorum* is dedicated to a man with a wide and sound international perspective, an extensive discussion of such policies lies somewhat beyond the scope of this contribution. It is, however, evident that the social sciences and social science information and documentation, which have been his concern throughout his career, have an important role to play in the making of 21st century Europe. Increased internationalisation of the social sciences is crucial to the development of the continent and the international study of history is among the first intellectual endeavours to be undertaken. The roots of the future are to be found in the past. But history, also recent history, may not be what has really happened. In fact, it is always an intellectual "reconstruction" of the past by selecting and evaluating persons and events and arranging them into patterns of causality and consequence. Such "reconstruction" should be as informed as possible. Analysis and dialogue between insiders and outsiders are indispensable to achieve the highest possible degree of intersubjectivity as to what has happened and what should be, what course liberalisation and democracy should take. Socio-political and economic development, cultural and demographic change, the pluri-ethnic society and multilingual communication are among the explicit concerns of the social sciences. I will not go into the present social science state of the art with regard to these and other relevant topics. Instead, I will limit myself to a discussion of some aspects of international, i. e. European social science research and information and make a plea for the support of an already existing pan-European institution of coordination of social science research, information and documentation.

International social science research and research information needs

Internationalisation of science and its institutional arrangements is reinforced by the growing awareness of increasing international interdependence. This awareness is enhanced by a multitude of problems of a transborder nature which should preferably be solved by making use of local expertise and by cooperation in research. This applies, I would think, to all scientific disciplines. For the social sciences, however, there is an additional methodological reason for international or intercultural research cooperation. Knowledge, gained from empirical social science research, has a preponderantly local and temporal validity. Such knowledge cannot be simply generalized beyond the case, incorporated into a more general body of knowledge and raised to a higher level of theoretical abstraction. As a matter of fact, social scientific concepts and theories can only be constructed through comparison of similar phenomena in other places and periods and by abstraction of the core elements.

Without comparison and abstraction social knowledge will remain "ethnocentric" knowledge with little relevance to social scientific theory. Consequently, comparative research is a fundamental method of the social sciences. These cannot be developed without knowledge of other societies or cultures.

In order to obtain knowledge about other societies, cooperation between researchers from different cultural backgrounds is recommended. Cooperation in social science research implies comparison of definitions. The insider's perception of a certain phenomenon with its ramifications is most informative. However, outsiders may put it in a different perspective. Their dialogue may result in a more widely applicable concept and contribute to social science theory. Such dialogue requires openmindedness, the conscious effort to be as unbiased in one's views as possible and good rapport.

In short, cooperative *and* comparative European social science research is indispensable to the development of the social sciences and their effective application in decision making. Such research is, of course, not without problems and quite a few problems have to do with information and communication.

Jan Berting has distinguished two main phases of international cooperative and comparative social science research: the preparatory phase and the research design phase.¹ One may add to these a third phase, i.e. the phase of the actual fieldwork. In different phases of the research process different information is needed. In the preparatory phase much information is needed to make the research problem more explicit. Berting says, sometimes the needed information is abundantly available

because the research problem is part of a well-defined and institutionalised research field with more or less standardised theoretical models and methods and techniques of research. Comparative research in social mobility of subsequent generations is a case in point. In other cases, however, the research problem cannot so easily be made explicit; the conceptual framework is not so elaborate and consistent, there is not a body of research from which the problem emerges and views differ as to the most appropriate research instruments. Here, a Vienna Centre's research project concerning the impact of the political, economic and social system on the introduction and development of automation and on the social consequences thereof serves as an example.

In preparing international social science cooperative and comparative research in this problem the need will be strongly felt for new information about relevant research findings in other countries, about the available scientific expertise and its organisations which may be mobilized and about the suitability of certain countries to be involved in the project (the suitability being determined by the level of automation, the nature of the socio-political system, the reliability of statistical information and its accessibility).

In the second phase in which the project is actually designed, other information is required in order to make a good and promising start. Frequently, differences in theoretical approach, in the scientific paradigms of the researchers have to be clarified to prevent the research team from losing itself in theoretical confusion. The research team would simply not be able to come to grips with the research problem. The members of the team would not be able to reach agreement about variables, indicators and hypotheses and about the appropriate research instruments to concretize the variables and to test the hypotheses. Failure of the project would be immanent. For example, views on the division of political power, property, income and knowledge in society may widely diverge and so would the questions the researchers from opposite views would like to ask. The perception of society as a system *sui generis* with self-regulating qualities is, for example, hardly compatible with the view that societal conditions are the provisional outcome of legitimate power conflicts between individuals who continuously align and realign themselves in order to gain material and immaterial advantages over others and to consolidate lucrative patterns of division. Society as a system *sui generis* would impose its own functional and structural requirements. Division patterns of power, property, income and knowledge, reinforcing the system's existence and guaranteeing its survival, would almost automatically emerge. Individuals would, in principle, be allocated in the system and subsystems according to the system's needs and goals with which they supposedly identify themselves. The promotion of individual interests which are not consonant with societal

interests is discouraged. The system will protect itself by rightful social control and sanctions.

In contrast, in the other perception, primacy lies with the individual and not with the social system. The individual interests, individual freedom and the right to self-realisation are continuously threatened by social institutions, i.e. the institutionalized forms of social control. Here, patterns of division of power, property, income and knowledge are not expressions of system needs but of individual (group) conflicts.

Victory is accumulation and accumulation is a resource for new victory; in the end consolidating emerging patterns of division which are ultimately reinforced by force.

Although there may be some truth in the idea, it is somewhat simplistic to identify the two different conceptions with the ideologies of the former East European and the West European bloc. And it is certainly simplistic to assume a simple convergence of the conceptions from the East and the West after the liberalisation of Eastern and Central Europe. The social sciences are nowadays characterised by a polyparadigmatic situation with many theoretical and methodological approaches and nuances along the continuum from collectivism to individualism. Even small differences in approach may have an effect on problem definitions and the formulation of hypotheses.

In the event that theoretical approaches to a research problem have been satisfactorily clarified, there always remains the possibility of semantic or terminological confusion. For example, the denotation, the sentimental meaning and the associations of words may vary according to place, time and group membership. The word fascist may have a denotation to which many would subscribe. Its sentimental value may however be very diverse and be determined by direct or indirect personal experience with the phenomenon. In addition, fascism may be associated with crime or with powerful authority or even with healthy patriotism and the salvation of the Fatherland.

Also, differences in classification of phenomena have to be made explicit if effective cooperation and comparison are to be achieved. In the event that researchers would agree on a model of social stratification consisting of, f.e., six strata such as lower-lower, upper-lower, lower-middle, upper-middle, lower-upper and upper-upper class, international comparison and explanation of stratification systems may become extremely difficult if populations are distributed over these classes by application of different criteria per society. Similar problems will present themselves when other societal phenomena are internationally compared such as education systems, unemployment or crime.

During the 3rd phase, the actual research fieldwork, new information needs will arise. Also then, the dialogue over variables, indicators, criteria, meaning and

hypothetical links will continue. The same conditions for success of the earlier phases have to be fulfilled.

Exchange of information about theoretical approaches, the semantic meaning of terms and the criteria used in the classification of societal phenomena etc. is a *conditio sine qua non* for international social science cooperative and comparative research.

Researchers should, however, be aware of the fact that information is practically always a partial representation of reality produced in certain social contexts and in certain periods and not without subjective meaning.

The success of international social science cooperative and comparative research evidently depends not just on the exchange of information per se but also on good will and empathy, on the willingness and the capacity to enter other people's mind and feelings as well. Empathy as a basic research attitude is a precondition for the significant exchange of social science information and for the constructive role the social sciences should play in shaping a new continent. It places the social sciences in the humanistic tradition in which the man for whom this book is written, has always felt himself at home.

A European organisation for the advancement of social science research and documentation

The social sciences and the responsible application of their findings in decision making require intercultural cooperative and comparative research. Taking the recent changes in our continent into consideration such research should be stimulated on a pan-European scale. We have seen that different kinds of information are needed for exchange in the preparatory and design phases of international cooperative and comparative research and during the phase in which a research project is carried out. For both intertwined activities, research and information exchange, infrastructural facilities of a European orientation are indispensable. And in the past several facilities or organisations supporting research and information exchange have been established by or under auspices of the European Community, the European Science Foundation and UNESCO. Among these organisations the European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences, the so-called Vienna Centre, stands out as an organisation addressing both activities and facing immediate consequences of the recent revolutionary changes in Central, Eastern and Western Europe. It is, moreover, an organisation in which Dr. Rózsa has been actively and constructively involved

(in particular in its information and documentation activity) during a considerable number of years.

The Vienna Centre was founded in 1963 as an autonomous body of the International Social Science Council, ISSC. As such it is a non-governmental organisation. Its aims are to promote the cooperation between social scientists from European countries with different political, economic and social systems and to stimulate crossnational studies. The Centre's activities comprise the coordination of international comparative research projects, the organisation of conferences, the stimulation of information and documentation exchange as well as the training of social scientists in problems of international comparative research.²

The cooperative and comparative research projects which are coordinated by the Centre, focus on a great variety of research topics of European concern, such as democratic reform and economic reconstruction in Central and Eastern Europe, natural and technological risks, technology and society, environment pollution, demographic change, family and kinship structures, gender relations, youth, ethnicity and culture, urban development, semantics in international communication, methodology of research and the like.

To promote social science documentation and information the Vienna Centre coordinates the ECSSID programme (European Cooperation in Social Science Information and Documentation). This programme evolved from the first Helsinki Conference on Security and Cooperation in the seventies; in particular it evolved from those passages in the Helsinki Final Act speaking up for better mutual understanding and free exchange of information. ECSSID aims are:

- to establish mutually beneficial contacts among national SSID services and to promote a European regional network of information and documentation services;
- to maintain regular contacts with international bodies relevant to social science information and documentation activities;
- to explore information needs required for the effective development of social sciences;
- to prepare publications pertinent to its aims and to provide information relevant to European SSID activities;
- to carry out studies to facilitate access to and exchange of information between computerised information systems;
- to promote the exchange of know-how through seminars, workshops, exchange of experts, etc.;
- to support the Vienna Centre in its statutory function to 'elaborate an adequate documentation on the selected subjects' of research projects in social sciences.

ECSSID has organised training seminars for social science researchers and information specialists. And it has organised conferences with themes like the role of social science information in knowledge creation (1990) and social change and information systems in Europe: innovation, development and integration (1991).³

A core activity of ECSSID is the serial documentation of current and completed European social science research in a number of transborder problem areas. At present the CRD (Current Research Documentation) Working Group covers serially the following topics: the impact of technology on society, the changing role of women in society, environment and society and migration and ethnicity. As much as possible national state-of-the-art and trend reports are added to the documentation volumes. The Taskgroup for International Exchange of Information Sources (TIES) compiles serial bibliographic overviews of grey literature as a corollary product to the current research documentation. It has succeeded in compiling and documenting two volumes in succession about European grey literature on technology and society, thereby bringing many unknown research reports to the knowledge of researchers who may obtain these otherwise almost unobtainable reports through the ECSSID Reference Points network.⁴

Finally, I draw the attention to a most interesting ECSSID bibliographic research project concerning bibliography of which Dr. G. Rózsa together with Dr. J. Meyriat from France are the initiators.

The origins of both, the Vienna Centre and its ECSSID programme, are closely connected with the former geopolitical situation of two-blocs-Europe. Both overbridged the Iron Curtain and Berlin Wall as well as they could. Now the situation has changed and is changing thoroughly, but both are prepared and equipped to perform their pan-European tasks under new geopolitical conditions. ECSSID is restructuring its membership in order to recruit information and documentation expertise that had little or no access to international cooperation and information exchange before. In fact, it is developing international, pan-European working conditions in a spirit that corresponds with the professionalism and internationalism of which Dr. Rózsa has been a strong advocate over the many years during which he has made his invaluable contribution to the field. For more than one reason the Vienna Center and ECSSID deserve international support.

References

1. Berting, J.: Information needs in international comparative and cooperative research. In: Information Needs, Problems and Possibilities. Proceedings of the Vienna Centre's VIth International Training Seminar on Information Needs, Problems and Possibilities in Compara-

- tive Social Science Research. Eds. L. Kiuzadjan, K. Thesen Saelen and G. Soloviev. Vienna Centre, Vienna, 1988. pp. 11-25.
2. See, f.e., the Broad sheets regularly published as the News-Bulletins of the Vienna Centre and ICCR, the Interdisciplinary Centre for Comparative Research in the Social Sciences; and the issues of the Vienna Centre Newsletter.
 3. Thesen Saelen, K.; Marks, A. F.; Rózsa, G.; o. a. eds.: The role of social science information in knowledge creation; integrative aspects in information, communication and knowledge; Proceedings of the Vth ECSSID General Conference, two volumes; Berlin 1989. The Proceedings of the VIth Conference are in the process of preparation.
 4. Gabrowska, S., Schwefel, E. and Marks, A. F.: Environment and society; a documentation of current research. Sofia 1989 (following edition: 1992).
Herfurth, M. and Hogeweg- de Haart, H.: Social integration of migrant workers and other ethnic...; a documentation of current research. Oxford 1982 (following edition: 1992).
Marks, A. F. and Schmeikal-Frey, B.: Impact of technology on society; a documentation of current research. Amsterdam 1991; 3rd edition.
Richter, W., Husu, L. and Marks, A. F.: The changing role of women in society; a documentation of current research. Berlin 1989 (following edition 1991).
Svábová, L. A., Schmeikal-Frey, B. and Marks, A. F.: Technology and society; a documentation of predominantly grey literature. Prague 1988 (following edition 1991).

Tudósok tudása: természettudományi információellátás Magyarországon

Marton János

Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Biológiai
Központja, Szeged

„Még magasról nézvést
Megvolna az ország.”

(Ady Endre: Ülő törvényt, Werbőczy!)

Magyarországon a tudományos fokozattal rendelkező aktív tudósok 27%-a természettudományi kutatóhelyen dolgozik. Ha figyelembe vesszük, hogy az alkalmazott tudományi kutatóhelyeken is sok természettudományi témát művelnek, akkor a részarány nyugodtan mondható egyharmadosnak. E jelentős, 2000 fölötti létszámú tudósgárda a világ legnagyobb és legdrágább szakirodalmát használja. Itt a legélénkebb ugyanis a cikktermelés, itt vannak a legdrágább folyóiratok.¹ Ez azért van, mert a természettudományi témák nagy többsége tisztán alapkutatás jellegű, így a kutatók számára abszolút információhordozók a tudományos folyóiratok. Gyakorlatilag minden fontos eredmény ezekben jelenik meg. Az eredményes természettudományi kutatás tehát folyóiratokkal kellően ellátott könyvtárak nélkül elképzelhetetlen. A természettudományok minden valamirevaló folyóirata ún. „pénzes” folyóirat, amely cserébe nem kapható, csak előfizetésre. Valószínűleg nincs olyan szakterület, amelynek bármely témáját egymillió forint alatti összegből el lehetne látni folyóiratokkal, a többség azonban a jó néhány milliós tartományba esik.

A természettudományi folyóiratokat nemcsak a természettudósok használják, hanem az alkalmazott tudományok művelői is, gondoljunk csak az orvostudományra vagy a vegyiparra.

A természettudományok nagy és drága szakirodalmának mindazonáltal nincs országos könyvtára, még a részterületeket tekintve sem. Ez annál is visszatetszőbb, mert a pártállam, nyilván nem is annyira tudománypolitikai megfontolásból, mint a centralizáció jegyében számos országos könyvtárat hozott létre (műszaki, orvos, agrár stb.) a már úgylis meglevő szakegyetemek központi könyvtárai mellett.

A természettudományi kutatások elsősorban a tudományegyetemen és az Akadémia intézeteiben folynak. A tudományegyetemek központi könyvtárai azonban kivétel nélkül „bölcsész” könyvtárak, természettudományi folyóirat csak elvétve van bennük. Ugyanez mondható el az Akadémia Könyvtáráról is, ha nem is ennyire szélsőségesen. Az Akadémia természettudományi kutatóintézetei közül egyik-másik tekintélyes nagyságú, annyira azonban egyik sem, hogy diszciplínája folyóiratainak általában való beszerzésére gondolhasson, örülnek, ha szűk tematikai orientációjuknak meg tudnak felelni. Röviden: egyetlen természettudományi diszciplínának sincs összefüggő, egységes, koncepciózus válogatás alapján kialakított gyűjteménye.

A magyar alaptudományi kutatások sohasem bővelkedtek anyagiakban, ráadásul biztos mondhatjuk, hogy a nyolcvanas évek nagy visszaesését legjobban a szakterületek sínylették meg, ezen belül is a könyvtárak.^{1,2} Az 1982-es „nagy revízió”, a tudományos folyóiratelőfizetések központi visszavonása ugyancsak a természettudományi folyóiratokat sújtotta legerősebben.^{3,4,5}

Milyen a magyar természettudományi kutatások információs helyzete?

A tudomány művelése információellátási szempontból koncentrációt kíván. Gondoljuk csak meg: bármely téma eredményes műveléséhez az egész releváns szakirodalomra kell támaszkodni. Emberben, műszerben, laborban, költségben lehet korlátozni az erőket, információban azonban semmi esetre sem. Ugyanez az információs (folyóirat) háttér kell egy témához akkor is, ha ketten művelik, akkor is, ha kétszázan. A magyar természettudományi kutatások túlnyomó része a tudományegyetemek kis, néhány kutatót foglalkoztató tanszékein folyik, ill. az alkalmazott tudományok egyetemeinek és intézeteinek még apróbb kutatócsoportjaiban. Ezek információs helyzete elképesztő. Valamilyen gyűjtemény szinte mindenütt van, de hogy milyen és milyen körülmények közt működő, arról jobb nem beszélni. Az általános szegénységet a koncepciótlan beszerzés káosza fokozza. Bemutatunk néhány számot a fejtelenség illusztrálására.

Az 1979-1986 közt megszűnt, ill. újonnan keletkezett állományok

	Megszűnt	Ebből egy folyóíratos	Keletkezett	Ebből egy folyóíratos
Biokémia	18	15	29	18
Gyógyszertan	19	16	25	18
Neurobiológia	15	11	29	22

Az 1979-1986 közt keletkezett 83 „szakállományból” mindössze hétbe került 5, vagy több folyóirat egy-egy diszciplinából, az egyfolyóíratos „gyűjtemények” százalékaránya 74% e könyvtárak közt. Ugyanakkor csaknem ugyanennyi, ugyanilyen felszereltségű szakirodalmi „bázis” meg is szűnt ezen idő alatt. Milyen tájékozódást nyújthattak ezek? Milyen tájékozódást szolgáltak ezek? Milyen tudományt lehetett művelni rájuk támaszkodva? Milyen koncepciók alapján szüntették meg ill. hozták létre őket? A helyzet nyilván nemcsak három kis diszciplinánkra jellemző. Országosan sok százra tehető az ilyen esetek száma, csupán a vizsgált hét évre nézve. Hány lehetett negyven év alatt? Hogy keletkeztek a döntések? Kiké a felelősség? Biztos, hogy nem a könyvtárosoké. A nem önálló tudományos könyvtárak folyóiratbeszerzését ugyanis dilettánsok irányítják. Hatalmi státusz, hatalmi harci fordulók, presztizs szempontok, „practicista megfontolások”, tehetetlenkedés, tudománypolitikai adok-kapok nyomta és nyomja el a kevés jószándékú igyekezetet. Objektív vizsgálatok helyett egyéni ötletek, érdektelen bizottságok és megfellebbezhetetlen vezetői önkény dönt az előfizetésekről a szorongató anyagiak terhére megsokszorozva. A beszerzés elvadásulásának alapja az, hogy egyetlen folyóirat kivonása sem okoz közvetlenül kimutatható visszaesést, ahol rossz a könyvtár, ott különben sem szárnyal valami magasan a kutatói eredményesség. Ráadásul, ha elveszünk, egy idő múlva megszűnik az érdeklődés a mégoly nélkülözhetetlen folyóirat iránt is, ami a nyírbálókat „igazolja”. A tudományos teljesítmények számonkérésének évtizedeken át való mellőzése, ill. más „érdemekkel” való helyettesítése a „hármaskövetelmény” jegyében kontra-szelekciót hozott a káderek terén, ez pedig nyomort a könyvtárakra.

Vajon elértük-e már a mélypontot? Mi várható a jövőtől?

Rózsa György legutóbbi cikkében⁶ éppen arról adott hírt, hogy a Nemzetközi Társadalomtudományi Információs Bizottság 1990. decemberi konferenciáján azt állapították meg, hogy a kelet-európai országok tudományára leselkedő veszélyek közül a legnagyobb az információellátást fenyegeti, konkrétan a könyv- és folyó-

iratellátást, azáltal, hogy az állam kivonul, leépíti mégoly szerény támogatását is, amit azonban nem vesz át az embrionális piacgazdaság, különösen, mivel az alap kutatások finanszírozásához közvetlen érdeke nem is fűződik.

Míg azonban a társadalomtudományok iránti igény számos területen fellendül, megerősödik, a természettudományokról ez korántsem mondható el. Az okkultizmus, a babona olyan özöne támadt fel sajtónkban és könyvkiadásunkban, hogy teljesen elvész benne a tudósok, sőt a józan ész hangja.

A természettudományi szakirodalom megmentéséhez tehát állami beavatkozásra van szükség, mégpedig sürgősen. A kis természettudományi könyvtárak fenntartói még ha szívükön viselik is szakirodalmi ellátásuk ügyét, szinte tehetetlenek. Mivel nem nézhetnek „felfelé”, nagyobb, egyensúlyban lévő könyvtárakra, kénytelenek önellátásra berendezkedni. Amire szükségük van, maguknak kell, kellene megvenni, mert senkire, semmilyen állományra, semmilyen folyóíratra nem számíthatnak bizton. Nemcsak a meglétre, a hozzáférésre sem. A könyvtárközi kölcsönzés honi fertőjében a máshonnan, más könyvtárból való cikkbeszerzés szerencsejáték szinten folyik.⁷ A lelőhelyjegyzékek hibásak és elavultak, a könyvtárak szét vannak hordva, professzori fiókok mélyén lapulnak, laboratóriumi zugokban porosodnak, jószerivel az ott dolgozók se férnek hozzá, nemhogy a levélben érdeklődők. A könyvtárak többségében nincs könyvtáros szakember, többnyire a főnök titkárnőjére szózzák a „gondoskodást”. Katalógus nincs, elhelyezési rend nincs, semmi sincs. A könyvtári megbízottaknak nem érdeke a szolgáltatás, még a saját igények beszerzése sem, hát még az idegen kérőké. Dívik a kérések elfektetése, a beszerzési nehézségekre való hivatkozás. Több egyetemen központosították a könyvtárközi kölcsönzést, a kérő tanszéknek a központi könyvtár illetékes részlegéhez kell fordulni a beszerzés eszközöléséért folyamodva. Ezek többnyire egy másik központi könyvtárt keresnek meg, ahonnan ismét egy tanszékre megy a kérés, majd ugyanígy visszafelé – ha megvan a kért mű. Ha nincs, minden újra kezdődik, fokozatról fokozatra. Elképesztő bürokrácia, tehetetlenkedés folyik szolgáltatás helyett.

Mit lehet tenni ilyen körülmények közt? Meg kell venni azt a pár folyóiratot, amely múlhatatlanul szükséges a szakma legismertebbjei közül. Ez a kényszer a nyomorszintű szegénység mellett is óriási pazarlást rejt. A vezető folyóiratok több tucatnyi mennyiségben is járnak, míg a széles középmezőnyben hatalmas foghíjak tátonganak. A legnagyobb előfizetéseket azonban nem a vezető nemzetközi folyóiratok érik el, hanem ki tudja miért olyan orosz és német folyóiratok, amelyeket a kiadó országokban is inkább csak írnak, semmint olvasnak.² Ennyit a beszerzési koncepciókról.

Mivel a természettudományi szakirodalmi ellátás országos gond, megoldása is csak országos szinten képzelhető el. Ha valahol, hát itt van szükség a koncepciózus, egészenben gondolkodó, általános szempontokat szem előtt tartó irányításra,

szervezésre. A vezetésnek megvannak, meg is voltak a felső szintjei, minisztériumok, Akadémia, Tudománypolitikai Bizottság, amelyeknek törődni kellett volna ezen országos horderejű dolgokkal, ám az ügyet sohasem karolták fel, a figyelemzetések, panaszok falra hányt borsóként peregték le róluk. Még a helyzet felismeréséig se jutott el a szakmai és hatósági felső szint, nemhogy intézkedési tervekig. Ment minden a maga útján, ahogy esett, úgy puffant. Tele az ország csonka-bonka sorozatokkal, az irodalmat nem közreadó, hanem elrejtő könyvtárakkal, minden szakértelem nélkül, sőt tudományos ambíciók nélkül szerzeményező könyvtárfelelősökkel, „mit lehet még lemondani?” hozzáállású vezetőkkel. Érdekes módon, a kutatói sirámok közt se igen szerepel az információhiány. A műszer, a vegyszer, az utazás tűnik a legnagyobb fogyatéknak, nem az információs lépéstartás lehetetlensége.

Ez azért különösen szomorú, mert a természettudományokat világszerte ugyanúgy kutatják, ugyanazok a kérdések, ugyanaz a megközelítés módja. Elvileg mindenki ugyanazt a szakirodalmat olvassa, ez formálja gondolatait. Hogy hogyan, azt kisebb részben tehetsége, nagyobb részben pedig az dönti el, hogy mennyire ismeri a többiek gondolatait, eredményeit, amit többek közt az határoz meg, mennyire fér hozzá e gondolatokhoz. Az olvasást semmilyen konferencia, személyes kapcsolat nem pótolja. A tudomány információból termel információt, nem véletlen tehát, hogy ez az input a döntő az eredményességben, minden egyéb csak másodlagos. Hogy a tudósok a fontos információkhoz hozzájussanak, biztosítani kell, hogy hozzá is juthassanak. Elérhetővé kell tenni számukra témájuk, tudományáguk teljes szakirodalmát. Erre közvetlenül nincs mód, még a leggazdagabb országokban sem. Hazánkban, helyzetünkben az egyetlen megoldás az országos természettudományi könyvtárak létrehozása.

Szükség van diszciplinánként egy-két olyan könyvtárra, amelynek állományát a diszciplína egészére nézve alakítják ki. Ezekben a tudományág szakirodalmának legalább 60-80%-át koncentrálni kell, mégpedig felülről lefelé haladva a hierarchiában. E folyóiratok körének kijelölésére ma már megbízható módszerek vannak, az informatika, a bibliometria, a tudománymetria segítségével jól be lehet határolni őket, több szempont szerinti rangsorolásuk is elvégezhető.

Ha a megfelelő állomány megvan, akkor már csak a gyors másolatszolgáltatás feltételeit kell megteremteni. (Szándékosan nem a közkeletű és olyannyira lejáratott gyorsmásolat szolgáltatás tagolást alkalmaztuk.) Erre képes könyvtár ma Magyarországon jóformán nincs.⁷ A legrosszabbak közt találjuk az önálló nagykönyvtárakat. Ezek fő fogyatéka az elbürokratizálódottság, mind a szervezetben, mind a hozzáállásban. A kisebb könyvtárak említett nehézségeihez a másológép hiánya is hozzájárul. Szerencsére a gyorsaság feltételeinek megteremtéséhez nem is annyira pénz, mint vezetés és szervezés szükséges.

Hogyan történhet a legcélszerűbb módon, szegénységünket is figyelembe véve

a természettudományi alapkönyvtárak létrehozása? Új könyvtárak építése a jelen helyzetben el sem képzelhető, ám szerencsére nincs is erre szükség. Sokkal pragmatikusabb megoldás is van, erényt lehet kovácsolni a szükségből.

A legnagyobb meglevő természettudományi kutatóintézetek könyvtárait lehet – kell – felhozni arra a szintre, hogy alkalmassá váljanak országos feladatok ellátására. Egyrészt azért, mert ezek ma a legjobb természettudományi könyvtárak, mind állományukat, mind szakembereiket, mind könyvtári infrastruktúrájukat tekintve, másrészt, mivel e könyvtárak fejlesztése közvetlen haszonnal is járna amiatt, hogy ezek népes kutatógárda mellé vannak telepítve, amelyek a nemzetközi színvonalú magyar természettudományi közleményeknek közel felét publikálják. Így tehát e központi könyvtárak továbbra is megmaradnának élő kutatói könyvtárnak is, ami az elbürokratizálódástól, az olvasóktól való elidegenedéstől is megvédené őket.

Mi kellene e könyvtárak országos alapkönyvtárakká fejlesztéséhez? Épület tekintetében csupán a raktári kapacitás bővítését igénylik. Személyzetük is megvan, legfeljebb egy-két fővel való növelésre van szükség. A másolókapacitást egy-két nagyobb teljesítményű géppel kellene csupán megtámogatni.

A legnagyobb, folyamatos költséget a folyóiratpark bővítése és fenntartása kívánja. Szükség van az alapkönyvtári magfolyóiratok visszamenőleges beszerzésére is. Ezt a legtöbb esetben az elfekvő könyvtári készletekből minden költség nélkül eszközölni lehet. Az újonnan megjelenő folyóiratok első kötettől való beszerzése is e könyvtárak alapfeladatai közé tartozik.

A könyvtárak kijelölését, a költségek megállapítását és odaitélését legcélszerűbben pályázat keretében lehet végrehajtani. Így az optimális megoldás kikeresésében az érdekelt könyvtárak ill. intézmények is aktívan részt vennének.

Sokat szenvedett, jobb sorsra érdemes tudományosságunk új épületének szilárd alapköveivé válnának e könyvtárak, az egész magyar tudományt szolgálnák, s vele együtt mindazt, amit a tudomány nyújtani képes a társadalomnak: az anyagi, szellemi kultúrát, a gazdasági felemelkedést, egyszóval az annyit emlegetett felzárkózást.

Jegyzetek

1. Marton János – Zsigó Ildikó: Drágulás, drágítás, halódás. Végveszélyben a tudományos folyóiratellátás? In: Magyar Tudomány, 1990.6. 723-726. p.
2. Marton János – Anveiler Judit – Tóth Erika: Hét szűk esztendő. A magyar tudomány információellátásának leromlása 1978-1985 között – négy élettani diszciplína külföldi folyóirat-beszerzéseit például véve. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1991.8. 325-328. p.

3. Rózsa György: A pokolba vezető út nem folyóírral van kikövezve. In: Magyar Tudomány, 1983.3. 219-221. p.
4. Marton János – Lengyelne Gilly Klára: Tudatlan tudósok? Tájékp (folyóirat) csata után a biológiról. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 1983.5. 189-191. p.
5. Marton János: Hol a tudás hatalma? In: Élet és Irodalom, 1990. július 13. 4. p.
6. Rózsa György: Tudományos információellátás – új körülmények között. In: Magyar Tudomány, 1991.6. 720-721. p.
7. Marton János – Terjék Zsuzsanna: Könyvtárközi kölcsönzés: magánbűnök, közerkölcsök. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 1984. 6-7. 205-209. p.

Summary

J. Marton: Current awareness of scientists: information services in the natural sciences in Hungary

Information services for Hungarian researchers in the natural sciences are being hindered by the existence of too many small research places which disperse special literature among small libraries. The services of these libraries are inadequate, their material is not easily accessible. In the large national libraries and in the central libraries of universities provision of special literature of the natural sciences is slight.

Each discipline should get at least one library to provide a national service. The most effective way of achieving this would be to further develop the libraries of the academic research institutes for the natural sciences.

International cooperation in social science information and documentation

Jean Meyrlat

International Committee for Social Science Information and Documentation, Paris

In many countries, some people dedicate themselves to foster international cooperation in the field of information and documentation for the social sciences. They are convinced their endeavours are useful, although it may be argued that the results obtained are not worth the efforts. This paper will deal with the goals these people are aiming at, the difficulties they are confronted with, the paths that nonetheless are open to them.

The goals

In any field, actors may *cooperate* at different levels, depending on the weight given to common activities in comparison with activities which remain proper. The first step is to make partners aware of what one is doing, of the data he makes use of and of the results he attains. Beyond this mutual awareness is the possibility of an exchange, either of intellectual or of physical goods. Exchange is a process which generates benefit for both partners. If the relationship is asymmetrical, giving most benefit to one of the partners, exchange is replaced by help or assistance. Help may take the form of giving ideas or advice as well as giving money or materials. Cooperation may also go as far as working together in order to reach common goals.

Cooperation may be undertaken between people or institutions within the same country, or between different countries; it is then international, its possible forms being the same.

The field of *social science information and documentation* (SSID) may be defined by the matters it includes and the means with which one deals with them. The *matters* are social science information, or more precisely carriers of information. Most widely used are written documents, among which traditional published documents keep an important place: journal articles, books, government reports, etc. Much information is also carried by non-commercially disseminated documents, pertaining to what is called grey literature: dissertations, research reports, business documents, etc. It is clearly more difficult to submit them to bibliographic control.

Knowledge not yet incorporated into published documents is also of great interest, specially when produced by ongoing research. Pertinent information may then be provided by published or unpublished documents. Frequently also their sources are oral, and are provided by the researchers themselves, or the institutions they are connected with.

More and more people interested in the social sciences demand information not yet incorporated into documents, but provided under the elementary form of data. These may be numerical or statistical, as are data on industrial or agricultural production, on demographic movements, on electoral returns. Others are factual, e.g. biographical data, chronological data or data on institutions. Most of these data, when they are preserved, are eventually collected and offered for use in directories, surveys, data banks. But firstly they have to be seized as early as possible after the moment they emerge from the social activity which produces them, and only then do they acquire an information value.

To deal with this information and data, information workers put into use *means* which are less specific to the social sciences, with the exception of some methodological tools. The documentary languages developed to represent information, either thesauri or classification schemes, are necessarily proper to each field of knowledge. But other tools, such as standards on documentation, software for computer processing, etc., are common to all fields of knowledge.

The same holds true for the infrastructures needed, such as equipment and furniture, computer hardware, communication and telecommunication networks. Another essential element for an efficient processing is dependent on human resources. People at work have to be qualified in documentary tasks; they also need good enough knowledge of the subjects to be covered, and here again a social science specificity is introduced.

Last but not least, ideas are the key to properly deal with information in any field. Ideas are the constituent elements of judicious planning and programming,

prerequisites for a good information system. They are needed at each stage of the whole process, beginning with the knowledge of end users which is the departure point for a definition of the objectives to be aimed at.

In the field so delimited, *international cooperation* is much wanted, specially when social science information is not bound by political frontiers but is international by its very nature. It has many opportunities to be put into effect. A first way is to exchange with foreign partners information about what is published, this secondary information being one preeminent part in SSID. Networks may be constituted, in which each node describes publications relevant to a specific interest in its own area and exchanges these records with each of the other nodes. Such bibliographical networks may be as many as there are definite interests and areas in the world. One may even conceive, after many years and efforts, a global coverage of world literature which would establish a Universal Bibliographic Control, making available everywhere a record of any item published elsewhere.

Without waiting for this brilliant to-morrow, it is possible to-day to facilitate an overall circulation of the primary documents, and to take steps towards a Universal Availability of Publications. Availability at distant places may be ensured by way of real exchange, or by loan, either free of charge or at a price. Documents may be substituted by reproductions or by microcopies, modern technology providing easy production in both cases. The same may apply to unpublished documents, provision being made for legal or regulatory limitations, and for the risks incurred when sending by mail a document which cannot be replaced if it is lost.

Data may be communicated more easily than documents, for physical reasons. The availability of a number of diverse telecommunication networks opens the way to the transfer of data at any distance, as gift or exchange as well as sale – thus giving rise to the legal and economic problems of the so-called transborder data flow, which are matters of policy. Data transferred may be relevant to all aspects of societies and their economic or political activities, to people (including social scientists), to science and research (concluded or ongoing), to ideas, plans, projects, proposals. Many channels are open to communication; it depends on people to use them.

Travels also have been made easy, so that people may be physically agents of international cooperation. They may go abroad to exchange ideas, to give advice, to bring new technologies, to take part in some training exercises. They may as well receive foreign colleagues, interns or students. Mutually beneficial cooperation has an important role to play in the professional development of information workers.

Cooperation is at its highest level when partners are able to plan and undertake joint actions in any of the fields of SSID. The availability of physical networks

makes possible, which does not mean easy, the establishment of information networks, bibliographical or other. Many other types of joint enterprises may be foreseen.

The difficulties

Although so many ways are open to international cooperation, they seem not to be as frequently followed as one would wish. A number of obstacles have indeed to be overcome. The most difficult among them are mentioned hereafter, without trying to establish an order of importance between them.

The world in which we live is distinctly made up of *unequal nations*. Some are rich, others are poor; some are industrialized, others are at a lower stage of development. This obvious fact creates conditions which often make difficult for people or institutions in a given country to cooperate with their counterparts in a wholly different country. Most kinds of cooperation need financial means, and in some countries there is no money available for the purpose. Even if money is given, it does not at short notice remedy all technical deficiencies which may frustrate intents to communicate. The state of development has also consequences on the establishment of national priorities, and in many developing countries the improvement of SSID is not ranked very high by policy-makers, so that people ready to engage in international cooperation for SSID are left without resources for the purpose.

Another kind of obstacle arises from differences between the *technical tools* used in the various countries, which make exchange and communication slower and more expensive. One example may be taken in the classical domain of bibliographic descriptions. Most of the computerized bibliographical systems agree to use a MARC (Machine Readable Catalogue) format, initiated by the Library of Congress. But the potential advantages of this agreement are lessened by the existence of a rich family of MARCs, respectively developed by diverse countries or even by system builders: LCMARC, UKMARC, UNIMARC, INTERMARC, DMARC and many others. All start from the same principles and apply many common rules, but differ on some points from each other so that the records created within these formats are not automatically compatible. In order to make possible an international exchange of these computerized records, conversion softwares have to be written at a price, and losses of information cannot be completely avoided.

In the same mode, progress has yet to be made towards the harmonization of

many technical aspects of information processing. In spite of the efforts of the International Organization for Standardization to promote international standards, a number of national standards and specifications differ from each other. Methods of work also differ, as well as the legal and institutional framework.

Linguistic barriers are also difficult to get over. They evidently impede direct oral communication between people; in order to efficiently participate in international cooperation, one has to master two or several languages. The difficulty is the same when documents of a textual nature are the object or the carriers of a cooperative endeavour. They may be translated, but translation is always costly and in the process some information is distorted or lost. In the case of numerical data, or of other data which may be coded according to an internationally accepted system, a transfer does not meet with the same obstacle; but even data coded under the form of digits have to be accompanied and explained by some textual caption. It has to be remembered that textual components occupy a wide place in social science information.

Psychological barriers, which cannot be lowered by mechanical or technical means, are not overcome any more easily. They are met with at every step. Potential partners work in different environments, which generate different modes of thinking; problems apparently similar are not perceived in the same way. A professional used to routinely be assisted by sophisticated equipments has to make an effort to understand the situation of a colleague who simply has no money to acquire primary documents. One has to take account of the legal and regulatory framework: many problems are felt differently by people who live under a different legislation, for instance in matter of protection of privacy or of public access to administrative documents.

Political environment obviously is of consequence: not only does it limit (or not) the freedom of exchange and communication, or give a privilege (or not) to the public sector vs. private enterprises, etc., but it also exerts an influence on the mentality of people. Nationalist or even chauvinist behaviours are sometimes the stumbling-block which induces the failure of a useful project. Such obstacles are more likely to appear in the social sciences where a political flavour is frequently present.

A more commonplace circumstance is that cooperation, specially international cooperation, consumes time and energy, in addition to physical resources; and most people active in SSID are short of time and energy to only deal with their local or national duties – or they are convinced that they cannot spare time, with the same negative effects. Cooperation is a kind of investment: whatever the value of the expected return, many people are not disposed to invest – maybe more so in the social sciences, which seldom constitute a profit-making field.

Some achievements

In spite of these obstacles, some paths remain open and lead to concrete achievements in the field under consideration.

A conspicuous example is offered by the international bibliographical data base created along the years by the International Committee for Social Sciences Information and Documentation. It is the result of the cooperative effort of many specialized institutions, which enrich the base with records of documents published in their respective country. All participants agreed on common criteria for the selection of items, on a standardized format for bibliographic description, on a common thematic list of descriptors for indexing, so that different contributions may be merged into one unique base. Records use the original language of the primary documents, but an English translation is provided in each case. The computerized memory was for years located in Guelph, Ontario; it is now in London; but that does not affect the whole process.

From this cooperative venture various products are available to the whole community of the social sciences. The most traditional one is an international bibliography, which is annually published in printed volumes. A monthly current awareness service is also issued since 1990. A part of the data were distributed on a CD-ROM to institutions in developing countries as an experiment, which was successful. On-line retrieval has also been tested. Further developments are being prepared.

The same kind of cooperation organized as a rather centralised network has made possible the compilation and publication on a number of international directories of the main institutions which perform SSID: research centres, documentary units, specialized primary and secondary periodicals. These directories are published periodically under the serial title of: *World social science information services* by the Social Science Documentation Centre of Unesco, in cooperation with the International Committee for Social Sciences Information and Documentation. Data are provided and updated on a permanent basis by all interested institutions, which regularly receive specific questionnaires to be filled up. All members of the world social science community take advantage of information emanating from all other members.

International cooperation also proved its efficiency in exercises aimed at a better training of social science information workers. For such exercises the most wanted but scarce resource is well qualified manpower. By putting together human resources drawn from various countries it is possible to constitute a team enriching a common program with the diverse experiences of its members. Seminars or courses may then be organised which disseminate to a broader group the knowl-

edge and the know-how of some people. An example may be the Seminar on automated bibliographical data bases in Europe, held in Paris during the Summer of 1981, in the framework of ECSSID, the Programme for European Cooperation in SSID coordinated by the Vienna Center. Co-directed by a French and a Hungarian expert, it was conducted by ten speakers from seven different European countries, plus an international civil servant. Sponsored and subsidized by Unesco, it was attended by a total of 33 persons coming from 13 countries. As an outcome, much valuable information was collected and the members of the group benefited from mutual interaction.

Another achievement resulting from the ECSSID programme concerns information on ongoing research. On a number of topics chosen as being interdisciplinary, e. g. "the changing role of women in society", one or several pertinent research centres in each European country are asked to collect information on research ongoing in the country and to send it to a small team of editors (different for each topic). After checking and editing the data, a volume is published, giving way to useful comparisons between the research interests and the methods of many institutions and social scientists.

For other types of information, networks of cooperating institutions could also be organized. Such is APINESS: Asia-Pacific Information Network in Social Sciences, coordinated by the National Social Science Documentation Centre of New Delhi, which relies on the contributions of national contact points in sixteen countries of the region. More specialized and dealing with information referring to socio-economic planning is INFOPLAN, a network of Latin American information services animated by the Latin American Centre of Economic and Social Documentation in Santiago de Chile.

The cooperative ventures exemplified above are multilateral by nature. But bilateral cooperation must also be mentioned; it is often easier to manage, and nonetheless very fruitful. It may be limited to one person going to a foreign country to help, to advise, to teach. Another foreign person may be received in a course or in a documentation centre. Partners may as well be institutions rather than persons. In brief, all the purposes previously described may be served by bilateral cooperation.

By way of conclusion

From what is written here the reader has guessed that György Rózsa, leaving aside all his other merits, bears witness to what is international cooperation at its best. He was for many years a member, and for a time the Chairman, of the

International Committee for Social Sciences Information and Documentation, assuming responsibility for its international bibliography and directories, he was co-director of the Paris Seminar on automated bibliographical data bases in Europe during the Summer of 1981, he is a member of the executive committee of the ECSSID programme, covering information on ongoing research, he was one of the leaders of MISON (International Social Science Information System of Socialist Countries), which endeavoured to network activities of social science information institutions in Eastern European countries; the library he is heading has developed intensive relationship with many other libraries and documentation centers around the world; he himself went abroad many times, to help Vietnam and a number of other countries, as a knowledgeable expert. He offers the proof that international cooperation is possible, and enjoyable.

Felelős kiadó: dr. Domsa Károlyné

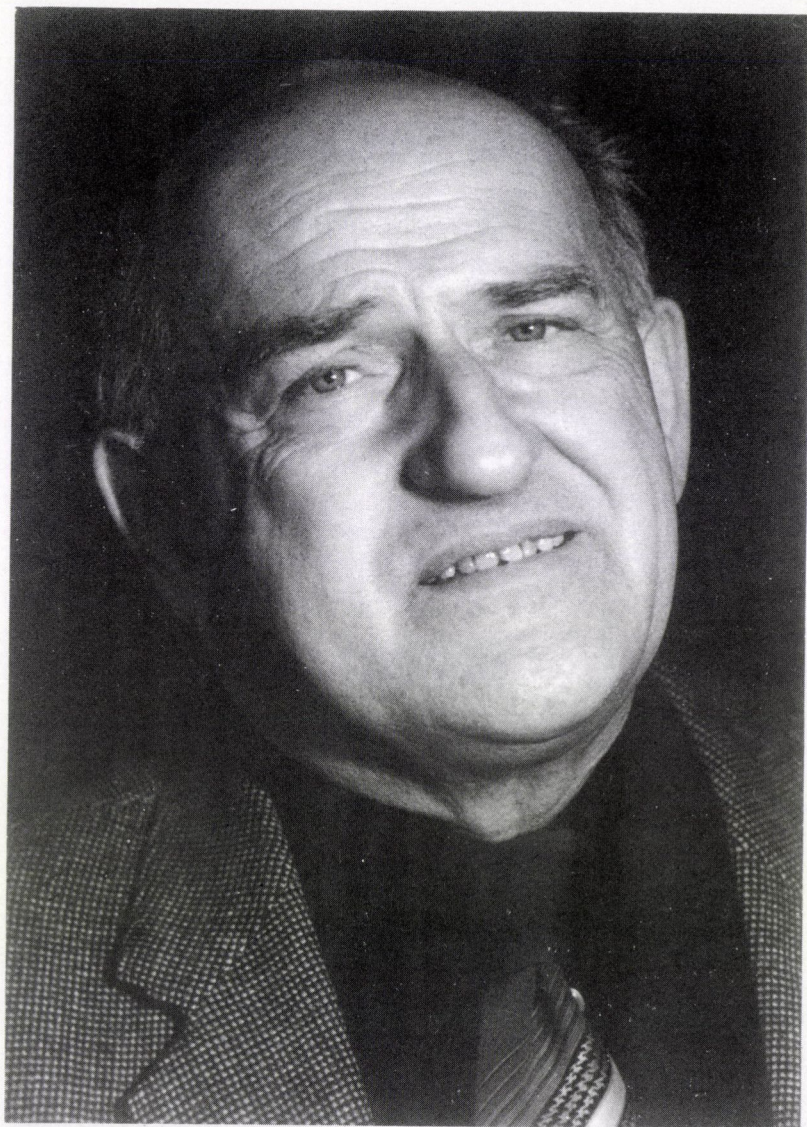
Alak: B/5 – **Terjedelem:** 17 (A/5) ív

Megjelenés: 1992

A tipográfia a *PP Szerkesztőség Bt.* munkája

Készült az MTA Könyvtára

házi sokszorosító részlegében

Dorcas FS

Mottó:

4. §. A' könyvtárnok.

Minden könyvtárnak két lényeges alkotó része van, egy anyagi: a' könyvek, legyenek azok nyomtatott vagy kézirati munkák, 's ezek' kiegészítéseül abroszok 's mindennemű tudományos czélú rajzok; 's egy szellemi: a' könyvtárnok. Ez t. i. valóságos lelke, életereje minden bibliothecának. Ő tartja fen; ő neveli, tudományrendszeresen, hogy folyvást organicus test, 's ne mechanicus halmaz legyen; ő tételezi fel gyümölcsözését, a' szerint mint használatására hatni, sőt helyes rend' eszközzése, tudományos segédlajstromok' készítése, sőt az intézet' kincsei közzé tételével is annak hasznát az esetékesen, helyhez szorítotton, mulandón túl emelve, időn és téren át, egész irodalmakra 's jövőndő korokra is elszármaztatni tudja. Történetiratilag bebizonyítható, miképen a' könyvtárak csak ott és akkor adtak életjelt, hol és a' mikor az igazgatás, melly a' könyvtárnokban van személyesítve, egész mértékben megfelelt hivatásának.

Athenaeum, 1843. 1. köt. 204. p.

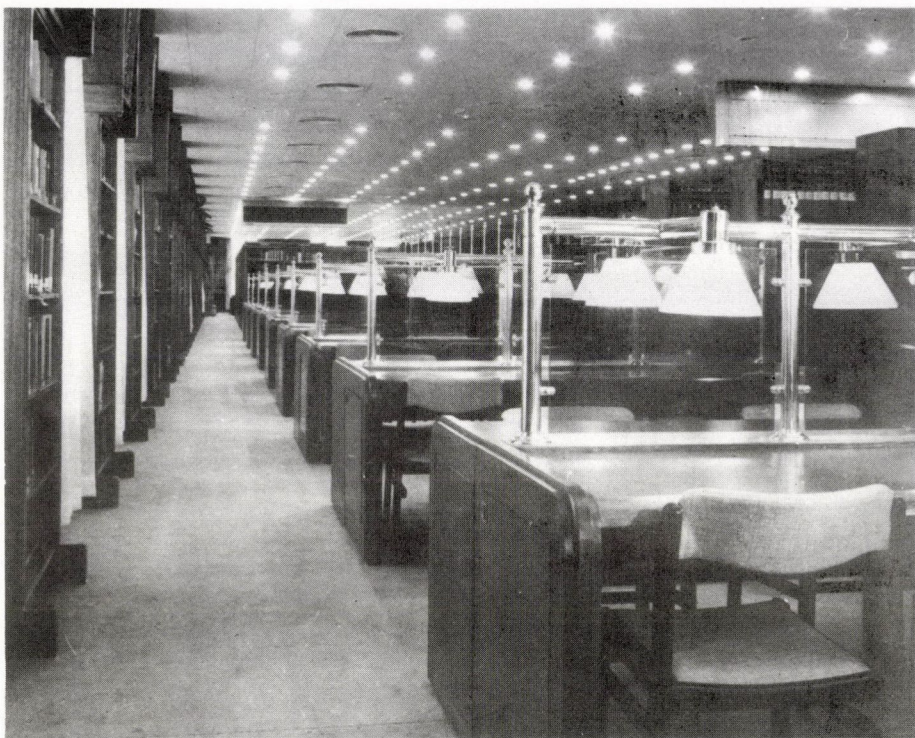
Részlet Toldy Ferenc kéziratban maradt könyvtártani kézikönyvének tervezetéből, melyben ma is aktuális elveket fogalmazott meg a könyvtárosi hivatásról. Minden könyvtárnak két lényeges alkotó eleme van, egy anyagi: a könyvek, s egy szellemi: a könyvtárnok.

Detail from the manuscript of the draft handbook on librarianship by Ferenc Toldy, formulating principles on the profession still valid today. All libraries have two fundamental constituents, one material: its books, and one spiritual: its librarian.

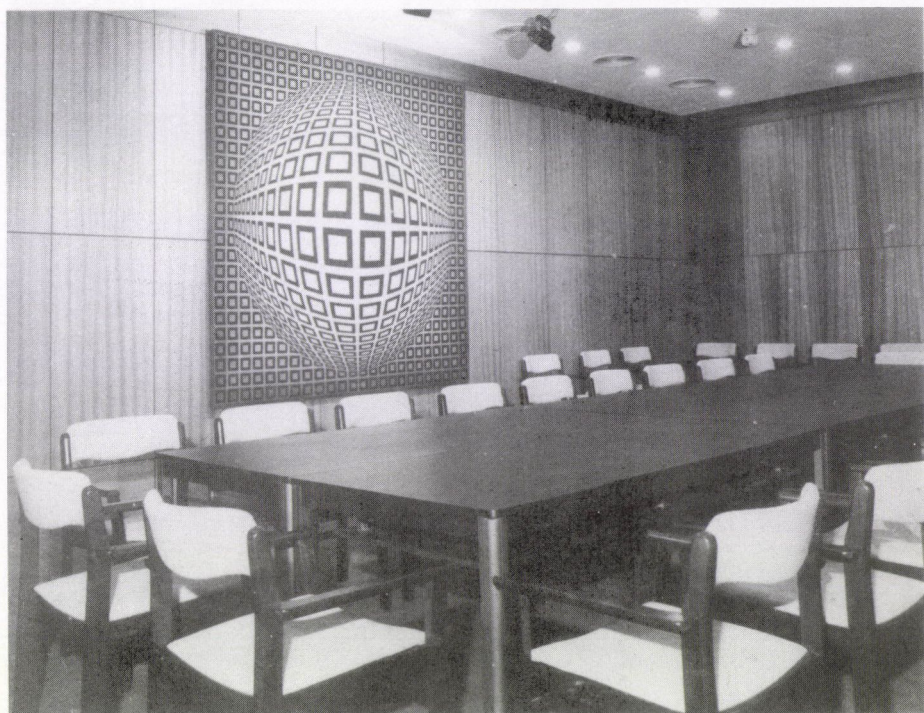
Az Akadémiai Könyvtár új otthonaként 1988-ban felavatott épület
múltját idéző tábla a főbejáratnál

Plaque at the main entrance evoking the past of the
Academy Library's new home inaugurated in 1988

Az olvasóterem

The reading-room

Vasarely-terem, a művész szőnyegkárpit ajándékával

Vasarely-hall, with tapestry presented by the artist

**Szoborészlet a Könyvtár igazgatóságán.
Háttérben Teleki Józsefet, Toldy Ferencet és Széchenyi Istvánt
ábrázoló olajfestmények**

**Detail of a room at the Directorate of the Library.
Portraits in oil, depicting József Teleki, Ferenc Toldy and István Széchenyi
in the background**

Fig. 1. Budapest, Library of the Hungarian Academy of Sciences, ms. A 383, fol. 91r.

Fig. 2. Budapest, Library of the Hungarian Academy of Sciences, ms. A 383, fol. 81r.

Fig. 3. Budapest, Library of the
Hungarian Academy of Sciences,
ms. A 383, fol. 45v.

Fig. 4. Budapest, Library of the
Hungarian Academy of Sciences,
ms. A 383, fol. 163v.

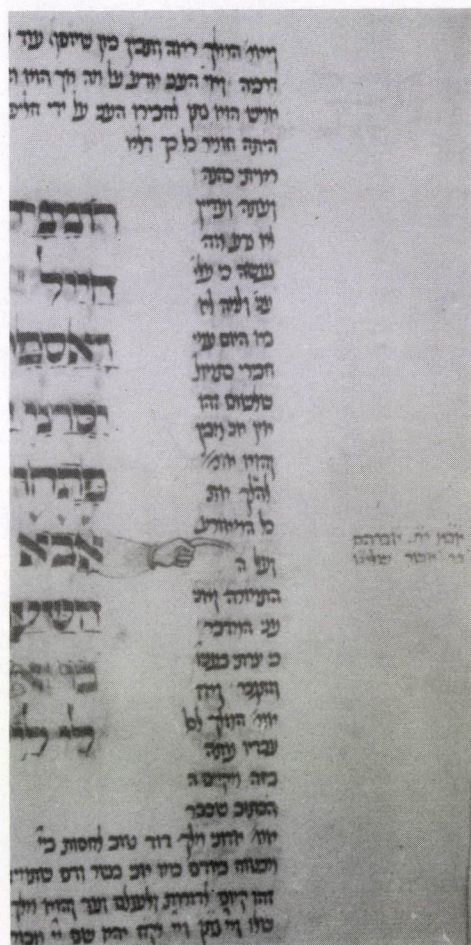
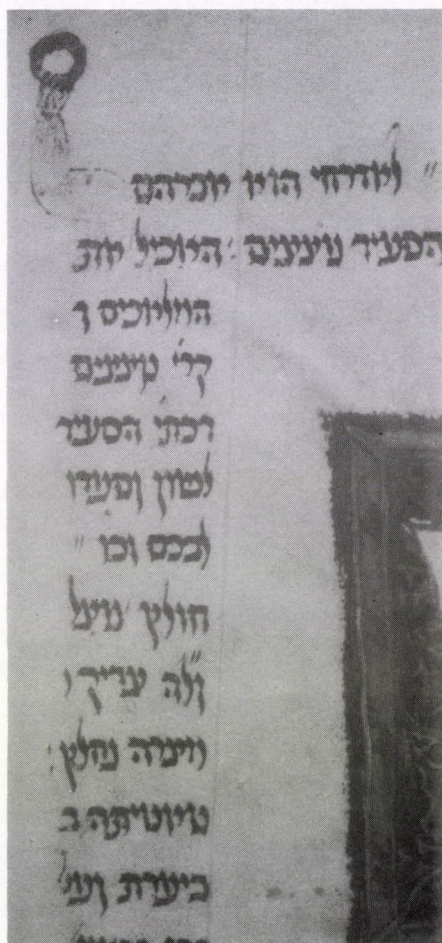

Fig. 7. Manchester, John Rylands Library, ms. 7, fol. 5r.

200,— Ft